PREDLOZI

O

PREUSTROJSTVU

POLITIČKE I SUDBENE UPRAVE TER ŠKOLSTVA

U KRALJEVINAH

HRVATSKOJ I SLAVONIJI

NAKLADOM KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE

U ZAGREBU 1882.
TISKARA „NARODNIH NOVINAH".

PREDLOZI

O

PREUSTROJSTVU

POLITIČKE I SUDBENE UPRAVE TER ŠKOLSTVA

U KRALJEVINAH

HRVATSKOJ I SLAVONIJI

NAKLADOM KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE

U ZAGREBU 1882.

TISKARA „NARODNIH NOVINAH“.

PRIPOMENAK.

Sljedeće osnove zakonah neimadu se smatrati predlozi vlade, već su one tek nacrti, izradjeni u pojedinih vladnih odjelih, koji će se predložiti enketnomu povjerenstvu, da se izjavi o njihovih načelih.

I.

O preustrojstvu političke uprave.

Jedan od bitnih uslovah napredku zemlje i postepenom razvitku naroda leži nedvojbeno u dobro uredjenih odnošajih zemlje, u ustalenju upravnoga ustroja i na tom osnovanih pravnih institucijah. Jedno i drugo vodi na spoznanje pravnoga stanja, na odgojenje i učvršćenje pravne sviesti i polučenje one pravne sigurnosti, koja je temelj svake napredne države.

Ovim se je htjelo naglasiti, da kod preustrojenja uprave, koje može imati posljedicu i preinačenje pojedinih pravnih institucijah zemlje, valja vrlo obzirno postupati; dakle strogo izpitivati one razloge i okolnosti, koje vladu nukaju, da pored sve istinitosti i priznanja gore razvijenih načelah ipak dolazi sa novim ustrojstvom preinačujuć onaj upravni organizam, koj već osam godinah u zemlji obstoji.

Dva su glavna razloga, koji silno zahtievaju, da se današnje političko ustrojstvo promjeni i drugim potrebam i materijalnoj dobrobiti pučanstva bolje odgovarajućim zamjeni i to:

Jedan leži u tom, što kr. podžupanije kao poveći upravni kotari od 40 do 80.000 dušah, na kojih težište današnje uprave počiva, za olahkotiti i omogućiti što bržju upravu, dobar dio svoga tereta na podredjene si političke iliti „upravne občine" svaljuju, koje su u tu svrhu sa što većim obsegom i ustrojene.

Koliko god je ova zamisao liepa i shodna bila, stvoriti što veće političke občine i providiti ih u interesu uprave i države što širjim tako zvanim „prenešenim" djelokrugom, komu je nadošao i dosta ogroman djelokrug s poreznom upravom, pokazalo se je ipak tečajem vremena od više godinah, da naše občine s vrlo malom iznimkom tomu na nje stavljenom pozivu toli obsežnoga „prenešenoga djelokruga" ni duševno ni materijalno dorasle nisu; jer neimajuć u krilu svom za takovu upravu sposobnih i valjanih silah, naročito načelnikah, prinuždeni su tražiti „strance" putem natječaja te ustanovljivat što bolje plaće, koje novčano stanje občine daleko nadmašuju; a izim toga odvraćaju se občine glavnomu zadatku svoga občinskoga naravnoga djelokruga, koj je na veliku štetu občinah po

svuda više manje napušten radi preobterećenja sa prenešenim djelokrugom i radi velike odgovornosti s tim djelokrugom skopčane.

Budu li pako obćine u interesu boljega obstanka i razvitka svoga povraćene svomu naravnomu zaokruženju i vlastitom djelokrugu — za čim vlada ide — onda nemogu ostati svi današnji politički kotari sa onako velikim obsegom, kako ga po gdjekoja podžupanija imade, nego će se morati na manji obseg i broj pučanstva smanjiti, za da tako ustrojeni manji kotari budu u stanju preuzeti i s uspjehom obavljati one upravne dužnosti, koje su do sada na „upravne obćine“ što opravdano, što pako neopravdano prenašane.

Ako preustrojstvo obćinah u prvome redu izaziva potrebu preustrojstva političke uprave, govori za to u drugome redu t. j. kao drugi razlog ona okolnost, da je bivše krajiško područje s provincijalnom Hrvatskom i Slavonijom sada i administrativno spojeno.

Posljedica toga spojenja je ta, da je sada uprava glede više od dvaput toliko kotarah, nego li je to do sada bilo, kod zem. vlade u drugoj i zadnjoj molbi koncentrovana, koji kotari se još svakako pomnožati namjeravaju tako, da bi ih vlada zajedno s gradskimi municipiji do sedamdeset i više pod sobom imala.

Pošto nebi moguće bilo nad tolikim brojevi političkih kotarah kao oblastih I. molbe od strane vlade kao druge i zadnje molbe razumjevajuć ovamo i dvadeset gradskih municipija, neposredni nadzor i upravu točno i s uspjehom obavljati, dočim je zadatak vlade mnogo veći, nego li n. pr. jednoga „zemaljskoga namjestničtva“, koje kao višja, ali ne i vrhovna upravna oblast, višju brigu i zadatak vladavine nad sobom stojećem ministarstvu prepušta, — pošto nadalje sadanje samo po imenu županije nebi mogle ostati u istom obliku, da veliki župani budu de facto predstojnici kotarskih oblastih, i pošto napokon upravni obziri zahtjevaju, da se druga molba uzpostavi; naumila je zem. vlada ustrojiti županijske oblasti i to s većim obsegom, nego li onim prijašnjih županijah, ali pridržavajuć tim žup. oblastim ne samo upravni nego i onaj ustavni i autonomni djelokrug, koj su prijašnje županije iz svojih skupštinah vršile.

Za uzpostavu te pravne i ustavne narodne inštitucije „županijah“ govore u ostalom ne samo upravni nego i politički razlozi.

Po predležećoj osnovi nutarnjega odjela zem. vlade imalo bi se cielo sjedinjeno područje Hrvatske i Slavonije — izuzam gradovah — porazdieliti na osam takovih okružjah „županijah“, a svaka

županija na razmjeran broj političkih kotarah pod imenom županijskih i kotarskih oblastih.

Zaokruženje županijah i kotarskih oblastih onda opredjelenje sjedišta ovih potonjih, prepušta se vladi putem naredbenim.

Za opredjelenje broja županijah i kotarskih oblastih mjerodavni su obziri, koliko upravni toliko i financijalni.

Pošto su županijske oblasti poglavito „druga molba", mogu biti bez uštrba valjane uprave i sa većim nego li dosadanjim obsegom. Broj od osam takovih okružjah odgovara shodnomu arondiranju sa krajiškim područjem, te bi imale:

a) Sriemska županija, kamo bi spadalo područje sadanje sriemske županije, onda cielo petrovaradinsko okružje 97 □ miljah i 200.100 dušah;

b) Osiečka županija, kamo bi spadalo područje sadanje virovitičke županije, onda od brodskoga okružja kotari vinkovački i županjski sa ukupno 109 □ m. i 233.700 dušah;

c) Požežka županija sa današnjim obsegom, onda od brodskoga okružja kotar Garčin i cielo gradiško okružje sa ukupno 84 □ m. i 150.000 dušah;

d) Belovarska županija sa sadanjom podžupanijom belovarskom, onda koprivničkom izim obćine Ludbreg, a od križevačke obćine: Sudovec, Vojakovac, Farkaševac, i Sv. Ivan, što ukupno čini 84 □ m. i 199.000 dušah;

e) Varaždinska županija sa sadanjim područjem, onda obćinom Ludbreg ukupno 43 □ m. i 215.100 dušah;

f) Zagrebačka županija gubi karlovačku podžupaniju s gradom Karlovcem, a dobiva k ostalom sadanjem području još od križevačke podžupanije obćine Veliki Raven i Vrbovec, onda cielo bansko okružje sa ukupno 108 □ m. i 330.100 dušah;

g) Ogulin-riečka županija, kamo bi spadalo današnje ogulinslunjsko okružje nu bez Brinjskog kotara, onda od provincijala podžupanije karlovačka, delnička i riečka sa 96 □ m. i 260.500 dušah; napokon

h) Otočko-lička županija sa sadašnjim otočko-ličkim okružjem i Brinjskim kotarom, ukupno 118 □ m. i 204.700 dušah.

Kotarskih pako oblastih imalo bi biti i to sa shodnijim arondiranjem i razdielenjem sadanjih podžupanijah i kotarah u krajiškom području 23, a u provincijalnom 27, ukupno petdeset.

Veličina tih pol. kotarah bila bi: najmanjeg 8 □ m. i 20.000 dušah najvećeg 27 □ m. i 43.000 dušah.

Plaće upravnih činovnikah i službenikah novoustrojit se imajućih političkih oblastih udešene su prema potrebi, onda prema financijalnoj snagi zemlje i obzirom na slične plaće u Ugarskoj.

Trošak sadanje političke uprave u obih upravnih područjih iznosi ukupno 600.000 for. dočim bi novo političko ustrojstvo stojati imalo 596.370 for. dakle od prilike isto toliko; a za potanju ubaviest budi još navedeno, da jedna županijska oblast stoji 18.890 for. a jedna kotarska oblast 8.845 for.

Prema tomu predlaže se sliedeći „Nacrt osnove“ za preustrojenje političke uprave I. i II. molbe.

Nacrt osnove zakona

o ustrojenju političke uprave I. i II. molbe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

§. 1.

Cielo upravno područje kraljevinah Hrvatske i Slavonije — kamo u smislu §. 66. zak. članka. I. 1868. spada današnje gradjansko upravno područje Hrvatske i Slavonije, onda krajiško upravno područje bivše hrvat.-slavon. vojne krajine, — dieli se na osam upravnih okružjah — županijah — i pedeset političkih kotarah, a k tomu i dvadeset gradskih municipijah.

§. 2.

Županije pod naslovom „kr. županijske oblasti", imadu svoja sjedišta u Zagrebu, Ogulinu, Gospiću, Varaždinu, Belovaru, Osieku, Požegi i Mitrovici. Svaka županija dieli se na razmjeran broj kr. kotarskih oblastih.

§. 3.

Teritorialni obseg i dotično zaokruženje županijskih i „kotarskih oblastih" opredielit će vlada, odjel za poslove unutarnje, putem naredbenim, dočim sadanji teritorialni obseg gradskih municipijah ovim zakonom netaknut ostaje.

§. 4.

Političku upravu vrše:

a) gradska municipija i kotarske oblasti u I. molbi, onda

b) županije u I. i dotično II. molbi.

c) kr. dalm. hrv. slavon. vladni odjel za poslove unutarnje i za bogoštovje i nastavu u II. i dotično III. molbi.

§. 5.

U obseg političke uprave spadaju svi oni poslovi, koji su kr. vladnomu odjelu za poslove unutarnje i dotično kr. vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu zak. čl. II. : 1869. pridržani, ili inim zakonom dodieleni; zatim poslovi zajedničkih ministarstvah, koji u smislu §. 24. i 45. zak. čl. I.; 1868. upravi ili izvedenju dalm. hrvat. slavon. zemaljske vlade i njezinih organah povjereni budu.

§. 6.

Na čelu kr. županijah stoje kr. vel. župani, a na čelu kr. kotarskih oblastih kr. kotarski predstojnici, kojim će se prema potrebi uprave odmjereno perovodno, strukovno i pomoćno osoblje pridodati. Kategorije službah plaće i ina beriva upravnih činovnikah i službenikah naznačena su u priležećoj šemi. ·/. U zapriečenju ili izbivanju velikog župana zastupa ga pod vlastitom odgovornosti podžupan iste županije, a ako je i ovaj zapriečen ili ga neima, onaj, kojega ban na to odredi; kotarskog predstojnika pako zastupa u takovu slučaju, najstariji perovodni činovnik.

§. 7.

Velikoga župana imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo kralj, a sve ostalo perovodno i strukovno osoblje županijah i kotarskih oblastih na predlog velikog župana ban.

Pomoćno i podvorno osoblje istih oblastih postavlja veliki župan i to glede kotarskih oblastih na predlog kotarskoga predstojnika.

Imenovanju upravnih činovnikah i službenikah ima u pravilu predhoditi razpis natječaja.

Za postignuće perovodne ili strukovne službe zahtjeva se podpuno teoretičko usposobljenje, a glede pomoćnoga i podvornoga osoblja valjaju postojeći posebni propisi, naročito zak. čl. II. 1873. zajedničkoga sabora kraljevinah i zemaljah krune ugarske.

Uredovnu zakletvu polažu veliki župani u ruke bana; ostali činovnici i službenici županijah, onda kr. kotarski predstojnici u ruke velikoga župana dotične županije, a činovnici i službenici kotarskih oblastih u ruke predstojnika kotarske oblasti; i to po priležećem obrazcu :/ /:.

§. 8.

Veliki župan odgovoran je za točnost i valjanost uprave svoga županijskoga područja.

S toga mu pripada nadzor nad svimi kotarskimi oblastmi svoga županijskoga područja, a ujedno i disciplinarna vlast nad svimi činovnici i službenici županije u prvoj molbi.

Karnostnu vlast nad velikimi župani vrši ban, nu ako se radi o odpustu velikoga župana iz službe, odlučuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo kralj.

§. 9.

Upravni činovnici i službenici odgovorni su za svaku štetu, koju svojom krivnjom, povredom ili zanemarenjem svoje uredovne dužnosti — (§. 1294 obć. gr. zak.) kojoj stranci ili državnom dotično zemaljskom eraru nanesu; na koliko se ova drugim načinom naknaditi neuzmogne.

Privatni oštećenik ima svoju odnosnu pritužbu proti dotičnom činovniku ili službeniku udesiti po propisu carske naredbe od 12. ožujka 1859. dr. zak. l. br. 46, i podnieti kr. zemaljskoj vladi, koja će predmet pritužbe po načelih prenavedene carske naredbe izviditi i riešiti.

Tiče li se pak nanešena šteta državnog ili zemaljskog erara, dostatna je za povedenje toga postupka prijava prve molbe ili dotične nadležne oblasti.

Ako je proti dotičnomu činovniku ili službeniku karnostni postupak jur u tečaju, može se takovi i na pitanje o ovdje razloženoj odgovornosti za naknadu počinjene štete protegnuti.

§. 10.

Dopust mogu dozvoliti:

a) veliki župani podredjenim činovnikom i službenikom ciele županije do 14 danah, preko toga vremena ili kad ga za se traže, dozvoljuje ban;

b) kotarski predstojnik podredjenim činovnikom i službenikom do osam danah.

§. 11.

Ban može u interesu javne uprave ili službe:

a) po predhodnoj dozvoli Njegova Veličanstva upravu koje županije povjeriti i odsječnomu savjetniku zemaljske vlade, a tako i velikoga župana s jedne na drugu županiju premjestiti ili vladi na službovanje dodieliti.

b) U vlastitom djelokrugu podžupane, kotarske predstojnike kao i ostale činovnike županijah i kotarskih oblastih od jedne k drugoj oblasti premjestiti ili vladi na službovanje dodieliti.

U oba slučaja pripadaju dotičnikom ista beriva kao i normalni troškovi preselenja.

§. 12.

Upravni činovnici županijah i kotarskih oblastih nemogu, dok stoje u službi, vršiti mandat narodnoga zastupnika na zemaljskomu saboru. Virilno pravo velikih županah na saboru zemaljskom i zajedničkom ostaje ovim zakonom netaknuto.

§. 13.

Za pokriće uredovnih, putnih, pisarnih i inih za paušaliranje prikladnih troškovah ima se predstojnikom županijah i kotarskih oblastih doznačivati po vladi odmjereni paušal, vrhu kojega se vladi račun polaže.

Troškove u poslovih javne uprave namiruje zemaljski erar, a u privatnih dotična stranka.

Vrhu svakoga uredovnoga putovanja ima se putni troškovnik „partikular" po postojećih propisih sastaviti i takovi po predstojniku dotične oblasti svakoga mjeseca vladi na obredjenje podnašati,

§. 14.

Na djelokrug kr. kotarske oblasti spadaju:

1. Svi oni poslovi, koji joj u obsegu političke uprave u obće po §. 5. o. z., budi po kr. zemaljskoj ili po zajedničkoj vladi, povjereni budu;

2. Svi poslovi toga obsega izim onih kr. županijam pridržanih, koji joj u vršenju vanjske uprave prve molbe pripadaju, kao:

a) izvršivanje zakonah, naredabah i rukovanje posalah, tičućih se javnoga obćenja na kopnu i na vodi, uzdržavanja javnih drumovah, mostovah, kanalah i nasipah; zatim poljarstva, vinogradarstva, šumarstva, konjarstva, stočarstva, pčelarstva, svilarstva, voćarstva, lova, ribarije i u obće narodnoga gospodarstva; i t. d.

b) nadzor nad granicami utjelovljenih kotaru obćinah i granicami istoga kotara; rješavanje razpravah u izvedenju dozvoljena razkomadanja zemljištah i dozvoljenih izvlastbah;

c) sudjelovanje kod novačenja po postojećih propisih i kod

držanja evidencije vojnoj dužnosti podvrženih u obće, kao takodjer i kod držanja evidencije, nadziranja i sazivanja dopustnikah, ostavnikah i domobranah, odnosno patentalnih nemoćnikah, sudjelovanja i nadziranja u poslovih predprežnih, ukonačivanja vojske i obskrbe vojske, na koliko za to poslovanje političke oblasti od strane vojne oblasti pozvane budu, ili jim to viša oblast naloži.

d) izdavanje lovnih kartah, onda oružnih listovah, na koliko je po posebnih propisih na to uredovanje pozvana;

e) podielivanje dozvole za obnarodovanje budi kakovih oglasah ili vjestih po kotaru;

f) nastojanje da zakoni, naredbe i ine vrsti oglasi i okružnice po nadležnoj vlasti priposlane, budu točno obnarodovane, i — na koliko se to zahtjeva, — savjestno izvršene;

g) sudjelovanje kod rudarskih dozvolnićah;

h) nadzor nad redarstvenim rukovanjem obćinah, naročito što se tiče sigurnosti osobe i imetka, kao takodjer materijalnoga i duševnoga probitka i koristi obćinah;

i) izdavanje putnih izkaznicah i propustnicah na koliko su potrebite;

k) vršenje državnoga redarstva u kotaru;

l) uredovanje u predmetih regalnoga prava;

m) dozvoljivanje dobrovoljnih dražbah i prodajah pokretninah

n) poslovi crkve i škole na koliko takovi u krug djelovanja; političkih oblastih spadaju;

o) rukovanje zdravstvenoga redarstva i ćudorednosti u kotaru; dozvoljivanje kazalištnih i drugih sličnih predstavah itd.

p) ustanovljenje cienikah (limitacijah) mesa i peciva uz sudjelovanje s obćinom, napokon

q) sudjelovanje kod razpisivanja pobiranja i utjerivanja poreza, kao i kod uzdržavanja očevidnosti obćinskih zemljištnikah, na koliko to kotarskim oblastim povjereno bude.

§. 15.

Proti odredbam kotarske oblasti pripada nezadovoljnoj stranci pravo utoka na županijsku oblast, koj u roku od osam danah od onoga dana, kada joj je prvomolbena rješitba, budi ustmeno proglašena ili pismeno dostavljena bila, kod kotarske oblasti pismeno podnieti ili ustmeno u zapisnik dati može.

§. 16.

Županije su u svom upravnom području višje upravne stranom nadzirajuće, stranom upravljajuće i izvršujuće oblasti prve i dotično druge molbe.

Kao takovim pripada im pravo nadzora nad upravom kotarskih oblastih svoga područja; riešavanje utokah proti odredbam i odlukam kotarskih oblastih i svakolika javna uprava, na koliko nadilazi djelokrug kotarskih oblastih a nije samoj vladi izrično pridržana. Napose pako:

a) uzdržavanje mira i javnoga poredka u obsegu županije;

b) skrb da se zakoni i odredbe vlade i inih na to pozvanih oblastih točno obnarode i ovrše, u koju svrhu i prisilna sredstva upotrebit te za se ili za podredjenu kotarsku oblast vojničku pomoć izhoditi mogu;

c) riešavanje predmetah urbarijalnih županijam posebnim zakonom dodieljenih;

d) riešavanje svih medju kojom obćinom i kotarskom oblasti, ili medju dva i više političkih kotarah porodivših se priepornih ili nepriepornih pitanjah i predmetah u prvoj molbi;

e) gradjevna uprava, obuhvaćajuć sve predmete javnih gradjevinah na suhom i na vodi, na koliko nisu po nagodbenom zakonu „zajedničke“ naravi, — u obsegu ciele županije u okviru i izvedenju po vladi za to odobrenoga proračuna, i uz ograničenje, koje vlada u pogledu svoga višjega nadzora i odobrenja posebnimi naredbami i naputci ili od slučaja do slučaja izdala bude.

f) ako je kod gradjenja kakovih cestah, mostovah, kanalah, prokopah, uredjenja vodah i potokah, obalah, nasipah, natapanjah i osušenja tla, itd. radi eventualnih interesentah ili što se predmet više obćinah jednoga ili više kotarah tiče, predhodna razprava potrebna, ima tu razpravu voditi i o dozvoli gradnje kao i o doprinosbenom ključu u prvoj molbi odlučiti županija, na koliko to nije pridržano vladi; u slučajevih, gdje kod takovih gradnjah nastanu pritužbe ili prepori, odlučuje županija u prvoj molbi, na koliko predmet nespada na sud;

g) pod istimi uslovi i ograničenjem vodi županija gdje je god potriebno, kod gradnje crkvah, župnih stanovah, školah, grobljah itd. propisanu za to doprinosbenu ili „konkurencionalnu“ razpravu, podjeljuje dozvolu gradnje i odlučuje na pritužbe i priepore tih stvarih u prvoj molbi;

h) izdavanje listovah za kućarenje kao i dozvole za dobrotvorna sabiranja za domaće žitelje u obsegu svoje županije.

i) riešavanje predmetah o razkomadanju ili odcepljenju zemljištah, na koliko to spada na političku oblast,

k) stavljanje šumah pod zabranu, odlučivanje u slučajevih po višoj oblasti dozvoljene izvlastbe u porodivših se prieporih ili dvojbah glede predmeta i obsega izvlastbe;

l) podjeljivanje oprosta od navješćivanja zaručnikah, gdje je to po obć. gr. zak. potrebno; onda ženitbene dozvole izraelićanom, na koliko je takova dozvola propisana;

m) dozvole za nedeljne sajmove, onda za plavljenje na javnih vodah i riekah, u koliko to nije napose pridržano zemaljskoj vladi.

§. 17.

Na koliko županije imadu nadzirajući i dotično izvršujući upliv na upravu poreza i inih javnih daćah, odredjuje posebni zakon.

§. 18.

Osim toga strogo administrativnoga djelokruga županijah, u prvoj i dotično drugoj molbi, pripada jim pravo i autonomnoga djelokruga (glede naravnoga djelokruga obćinah svoga područja) koji potonji vrši uz sudjelovanje županijske skupštine.

Glede uredjenja tih „županijskih“ skupštinah valjaju propisi §§. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20 i 21 zak. čl. XVII — 1870. tom jedinom iznimkom da županijski činovnici nisu pravi članovi županijskih skupštinah, imajuć samo pravo i dužnost informacije prama skupštinarom.

§. 19.

Na autonomni djelokrug županijah i županijskih skupštinah spada:

a) pravo peticije na sabor i predstavke na vladu, dopisivanja i posredovanja u interesu javne uprave, tako ipak, da se vršenjem toga prava nezaprieči djelovanje sabora, pojedinih mu članovah ilj vlade, a niti udjelotvorenje odredbe, proti kojoj je dotična peticija ili predstavka upravljena;

b) Poslovi po §§-ih 2 i 26, točki drugoj do uključivo peto zak. čl. XVI.:1870, onda po §§. 48, 49 i 50 istoga zakona i dotično

po §. 18 točki 19 i 21 obćinskoga reda za bivšu krajinu županijam pridržani;

c) riešavanje prepornih pitanjah ili predmetah naravnoga djelokruga medju dvie ili više obćinah svoga obsega, na koliko takovi po svojoj pravnoj naravi nespadaju na sud ili inu koju oblast; onda riešavanje predmetah naravnoga djelokruga, koji se tiču interesa više obćinah, kotarah i ciele županije, ako i nisu preporni;

d) vršenje kontrole nad upravom kako obćinskom tako i županijskom.

U vršenju toga prava vlastna je skupština potražiti od predsjednika skupštine shodnu ubavjest, te prema stanju stvari poslužiti se molbom dotično pritužbom ili predstavkom na županiju dotično na kr. zem. vladu;

e) izim ovih uplivu i rješavanju županijskih skupštinah pridržanih poslovah može veliki župan i predmete pod sl. e) f) g) §. 16. o. z., onda i predmete tičuće se narodnoga gospodarstva u obće kao i javnoga interesa ciele županije ili pojedinih joj kotarah i obćinah razpravi i prosudjenju županijske skupštine podvrgnuti, za saznati u tom informativno mnienje skupštine.

§. 20.

Proti administrativnim odredbam i rješitbam županijah u obće; onda proti odredbam, odlukam i zaključkom županijskih skupštinah pripada dotičnoj nezadovoljnoj stranci ili strankam, ili interesentom pravo utoka na zemaljsku vladu, odjel za poslove unutarnje, u roku od osam danah od dana proglašenja i dostave napadnute odluke ili zaključka, koji može kod županije pismeno podnieti ili ustmeno u zapisnik dati.

Vrieme za koje dotični utok ili pritužba eventualno na pošti teče neima se u prenaznačeni rok utoka uračunati.

§. 21.

Za podmirenje troškovah i potrebah županijske uprave odredjuje se dotacija u zemaljskom proračunu.

§. 22.

Sve što ovim zakonom nije u prvoj ili u drugoj molbi pridržano županijam i županijskim skupštinam, spada na zemaljsku vladu,

odjel za poslove unutarnje, i dotično odjel za bogoštovje i nastavu, kao i rješavanje u drugoj dotično trećoj molbi; onda vrhovni nadzor nad svom kolikom upravom županijah i kotarskih oblastih.

§. 23.

Vrieme, kada će županijske i kotarske oblasti u život stupiti kao i prelazne ustanove, koje s tim u savezu stoje, odredit će vlada putem naredbenim.

§. 24.

Zakoni i naredbe, koje se i na koliko se ovomu zakonu protive, stavljaju se izvan krieposti.

§. 25.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Osobni i plaćevni šema

upravnih činovnikah i službenikah prve i druge molbe i to:

A. kod kr. županijskih oblastih:

Tek. broj	Svojstvo službe	Čin	Plaća	Stanarina	Opazka
			u for. a. vr.		
1	Veliki župani	VI. ½ ½	2.800 2.400	350	doplatak 200 for.
2	Podžupani	VII. ½ ½	1.800 1.600	300	—
3	Perovodje	IX.	1.000	200	—
4	Računarski oficijali	X.	700	150	—
5	Pisari	XII.	600	100	—
6	Inžiniri	IX. ½ ½	1.100 1.000	200	—
7	Inžinirski pristavi	X. ½ ½	800 700	150	—
8	Nadšumari	X.	900	150	—
9	Podvornici	—	300	60	Uredovna odjeća ili u to ime 40 for.
10	Podvorni pomoćnici	—	250	60	isto

B. kod kr. kotarskih oblastih:

Tek. broj	Svojstvo službe	Čin	Plaća	Stanarina	Opazka
			u for. a. vr.		
1	Kotarski predstojnici	VIII. 1/2 1/2	1.400 1.200	250	—
2	Kotarski pristavi	X. 1/2 1/2	900 800	150	—
3	Vježbenici	XII. 1/2 1/2	600 500	—	—
4	Pisari	XII.	600	100	—
5	Podvornici	—	300	60	Odielo ili 40 for.

Dnevničari i sluge pomagači prema potrebi.

Glede zdravstvenoga osoblja političkih oblastih providjeno je posebnim zakonom.

II.

O preustrojstvu sudbene uprave.

Nacrt osnove zakona

ob ustroju sudovah i državnoga odvjetničtva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Poglavje I.

O sudovih.

§. 1.

Sudovi prve molbe jesu:
a) kraljevski kotarski sudovi;
b) kraljevski sudbeni stolovi.

§. 2.

U drugoj molbi sudi:
„kraljevsko prizivno sudište u Zagrebu“.

§. 3.

U trećoj molbi i kao ukidni sud uredjuje: „kraljevsko vrhovno i ukidno sudište u Zagrebu“.

§. 4.

Ustroj mjestnih sudovah uredjen je posebnim zakonom.

§. 5.

Kr. kotarskih sudovah ima biti 60, a kr. sudbenih stolovah 9.

§. 6.

Teritorijalni obseg kr. kotarskih sudovah i sudbenih stolovah, kao i sjedište im, opredieljuje zemaljska vlada (odjel za pravosudje).

§. 7.

Kr. kotarski sudovi uredjuju kao sudovi inokosni, a kr. sudbeni stolovi i višja sudišta, kao sudovi sborni.

§. 8.

Kr. kotarski sudovi sastoje iz kotarskoga sudca i nuždnoga pomoćnoga sudačkoga, pisarskoga i podvorničko-nadzornoga osoblja.

§. 9.

Kr. sudbeni stolovi i višja sudišta sastoje iz predsjednikah, dovoljna broja viećnikah i nuždnoga pomoćnoga sudačkoga, pisarskoga i podvorničko-nadzornoga osoblja.

§. 10.

Sudbeno zdravstveno osoblje dobiva konvencijonirane nagrade.

§. 11.

Nad kr. kotarskimi sudovi vrši nadzor predsjednik onoga sudbenoga stola, u području kojega leži sudbeni kotar.

§. 12.

Za pokriće pisarničkih i inih uredovnih potrebah doznačivat će se sudovom primjerene naklade.

§. 13.

U pogledu nutarnjega uredjenja i poslovnoga reda kod sudovah, mjerodavne su ustanove poslovnika od 3. svibnja 1853. (D. Z. L. br. 81.), dotično ustanove preobstojavše kr. kancelarije dvorske za kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju od 10. lipnja 1862. (Sbornik br. 261. g. 1863.), na koliko nisu kasnijimi zakoni i naredbami preinačene.

Poglavje II.

O državnom odvjetničtvu.

§. 14.

Članovi državnoga odvjetničtva jesu:

a) Generalni prokurator kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta;

b) državni nadodvjetnik kod kr. prizivnog sudišta;
c) državni odvjetnici kod pojedinih sudbenih stolovah;
d) zamjenici državnoga nadodvjetnika i državnih odvjetnikah.

§. 15.

Generalnoga prokuratora zamjenjuje državni nadodvjetnik.

§. 16.

Generalnoga prokuratora, državnoga nadodvjetnika, njegova zamjenika i državne odvjetnike imenuje Njegovo Veličanstvo na predlog bana

§. 17.

Zamjenike državnih odvjetnikah imenuje ban.

§. 18.

Nuždno pomoćno perovodno, pisarsko i podvorničko osoblje dodieljuje se državnomu odvjetničtvu iz osoblja sudovah.

§. 19.

Nad članovi državnoga odvjetničtva vrši disciplinarnu vlast ban prema ustanovam naredbe ministarstva pravosudja od 3. kolovoza 1854. o unutarnjem uredjenju i poslovnom redu državnih odvjetničtvah (D. Z. L. br. 201.).

§. 20.

Za unutarnje uredjenje državnih odvjetničvah kao i za poslovni red kod istih mjerodavne su u stvarih kaznenih i u napried odnosne ustanove ministarske naredbe, navedene u predidućem §., na koliko se slažu s postojećim kaznenim postupnikom i s naredbami izdanimi, da se taj postupnik provede.

§. 21.

Državno odvjetničtvo neodvisno je od sudovah i podčinjeno neposredno banu.

Poglavje III.

O nadležnosti sudovah prve molbe.

§. 22.

Nadležnost sudovah prve molbe u stvarih gradjanskih, parbenih i neparbenih, ustanovljena je gradjanskim sudovnikom, uvedenim cesarskim patentom od 16. veljače 1853. (D. Z. L. br. 30.), uz preinake navedene u sliedećih §§.

§. 23.

Kr. kotarski sudovi u mjestih, gdje ima sjedište sudbeni stol, vrše unutar medjah dotične gradske obćine onu sudbenest u gradjanskih stvarih, koju sudovnik dosudjuje gradsko-delegovanim kotarskim sudovom.

§. 24.

Ustanova §. 14. sl. c. sudovnika, krieposti koje sborni su sudovi nadležni za tužbe proti posjednikom dobarah plemićkih, s kojimi je do godine 1848. bilo skopčano izvršivanje sudbenosti, stavlja se izvan krieposti.

§. 25.

Kr. sudbeni stol u Zagrebu vrši izklopno u smislu §. 63. sudovnika sudbenost u svih stvarih rudarskih.

§. 26.

Kr. sudbeni stolovi vode gruntovne knjige:

a) za sva plemićka dobra s posjedovanjem, kojih je bilo do godine 1848. skopčano izvršivanje sudbenosti;

b) za one nekretnine, ležeće u području bivše hrvatsko-slavonske krajine, koje su na temelju zakona od 8. lipnja 1871. (Sbornik br. 5.) razdieljene izmedju državnoga erara i imovnih obćinah;

c) za ostale nekretnine, ležeće u teritorijalnom obsegu kotarskoga suda, koj ima svoje sjedište u mjestu, gdje i sudbeni stol.

§. 27.

Nadležnost sudovah prve molbe u stvarih trgovačko-mjenbenih,

kaznenih i tiskovnih kao i nadležnost sudovah mjestnih, uredjena je posebnimi zakoni.

Poglavje IV.

O djelokrugu državnoga odvjetničtva.

§. 28.

Djelokrug državnoga odvjetničtva u stvarih kaznenih ustanovljen je u kaznenom postupniku.

§. 29.

Djelokrug generalnoga prokuratora i državnoga nadodvjetnika u karnostnom postupku ustanovljen je u zakonu o karnostnoj odgovornosti sudacah od 28. veljače 1874. (Sbornik br. 16.).

§. 30.

Državnomu nadodvjetniku dosudjuje se još sljedeci djelokrug:

1. on zastupa pred sudom

a) zemaljski erar i one zaklade, kojimi neposredno upravlja zemaljska koja oblast;

b) crkveni imetak, i imetak duhovnih beneficijah, kao i zakladah, kojimi zemaljska koja oblast neposredno neupravlja, na koliko se radi o njihovom utemeljenju i ob očuvanju integriteta njihove glavnice, a ne o utjerivanju tekućih prihodah;

2. daje pravna mnienja u poslovih, koji se odnose na zemaljsku imovinu, i na uzporedjene joj zaklade;

3. sudjeluje kod pravnih poslovah i pravnih izpravah zemaljskoga erara i uzporedjenih mu zakladah.

Poglavje V.

O kategorijah činovnikah sudbenih oblastih i državnoga odvjetničtva.

§. 31.

Svikoliki urednici namješteni s plaćom kod sudovah i kod državnoga odvjetničtva diele se na deset činovnih razredah.

§. 32.

Čin urednika odlučuje o količini njegovih berivah.

§. 33.

Sistemovana beriva jesu plaće i stanarine.

§. 34.

U prilogu A. ustanovljene su službene kategorije činovnikah sudbenih oblastih, i državnoga odvjetničtva, čin, koji je s pojedinom kategorijom skopčan, kao i beriva, koja prema činu idu urednike.

U prilogu B. ustanovljene su kategorije podvorničko-nadzornoga osoblja, kao i beriva, koja ga idu.

§. 35.

S nižega činovnoga razreda na razred višji, premještaju se urednici putem imenovanja.

§. 36.

Perovodni urednici jednoga ter istoga razreda činovnoga bez obzira na kategoriju na koju spadaju, sačinjavaju jedan status, ter uživa ondje, gdje je plaća ustanovljena u dva stupnja, polovica tih urednikah po rangu starijih svagda višu, a druga polovica manju plaću.

Ako je broj urednikah takovih nejednak, onda se većina ima uvrstiti u niži stupanj plaće.

Po istomu se pravilu uredjuje status pisarskoga sudbenoga osoblja, i status gruntovničkoga osoblja.

§. 37.

Oni urednici, koji imadu stan u naravi, nemogu podjedno brati stanarine.

§. 38.

Prislušnici neuvršćuju se u nikakov razred činovni, nego im se ipak daje karakter državnih urednikah, i dozvoljuje pripomoć u godišnjem iznosu od 500 i 600 for. — Polovina prislušnikah po službi starijih uživa višu, a druga polovica nižu pripomoć.

Postojeći propisi, kako se imadu prislušnici postavljati u službu, i kako i kada zaprisizati, valjat će i u napredak.

§. 39.

Svaka od triuh kategorijah podvorničko-nadzornoga osoblja, navedenih u prilogu B., sačinjava poseban status.

§. 40.

Podčastnike uzničke straže kod uzištah sudbenih stolovah imenuje i uzničke stražare prima predsjednik sudbenoga stola.

Pristojba podčastniku uzničke straže opredieljuje se iznosom od 250 for., a pristojba pojedinih stražarah iznosom od 200 for. na godinu, uz pravo na stan, odielo i servis u dosadanjoj izmjeri.

Poglavje VI.

Prelazne ustanove.

§. 41.

Dok se na temelju zakona od 16. rujna 1876. (Sbornik br. 80.) iz gruntovničkih zapisnikah, postojećih u tako zvanom civilnom području nesastave gruntovni uložci i isti nepredadu na rukovodjenje kr. kotarskim sudovom, imadu kr. sudbeni stolovi i kr. kotarski sudovi u Bakru i Križevcih voditi gruntovnicu i ob onih nekretninah, za koje sudbeni stolovi nisu nadležni u smislu §. 26. nazočnoga zakona.

O nekretninah, ležećih u bivšem krajiškom području, vode kr. kotarski sudovi i u napried gruntovne knjige, iz kojih se sastavljaju gruntovni uložci; nu gruntovnica o nekretninah navedenih pod slovi b) c), §. 26. ovoga zakona, ima se predati kr. sudbenim stolovom.

§. 42.

Urednici i službenici sudbeni, koji nebudu namiešćeni prigodom preustrojstva sudbenih oblastih po ovom zakonu, ostaju kano razpoloživi u užitku svojih berivah za godinu danah, a po tom ima se s njimi postupati u smislu postojećih propisah.

§. 43.

Oni urednici i službenici dosadanjih sudovah i državnoga odvjetničtva, kojim prigodom provedbe ustroja sudovah po nazočnom zakonu dopadne činovni razred niži, ili plaća manja, zadržat će za

svoju osobu dosadanji viši čin, i dosadanju veću plaću, i to višak plaće kao osobni kod odmjere mirovine uračunivi doplatak.

§. 44.

Podčastnici i uznički stražari stalno namješćeni kod kr. sudbenih stolovah bivšega krajiškoga područja nestupaju u razpoloživost prigodom preustrojstva sudbenih oblastih po ovom zakonu, te se imadu i u napried upotrebljivati u tom svojstvu.

§. 45.

Usljed nazočnoga zakona stavljaju se izvan krieposti zakon od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah prve molbe (Sbornik br. 55.), zakon od istoga dana, kojim se uredjuju činovni razredi i beriva urednikah sudbenih (Sbornik br. 56.), zakon od istoga dana o službenom odnošaju članovah državnoga odvjetničtva (Sbornik br. 57.), kao i svi ini zakoni i naredbe, naročito oni postojeći u bivšem krajiškom području, koji s nazočnim zakonom u oprieci stoje.

§. 46.

Generalni prokurator ima se imenovati tek nakon revizije postojećega kaznenoga postupnika, u kojem će se pobliže označiti njegov djelokrug.

§. 47.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu, koj će odrediti i dan, kojega će stupiti u život sudovi i državno odvjetničtvo ustrojeni po ovom zakonu.

A. Izkaz

službenih kategorijah, činovih razredah kao i berivah činovnikah sudbenih oblastih i državnoga odvjetničtva u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Službeno svojstvo	Činovni razred	Plaća	Stanarina	Opazka
		u forintih a vr.		
I. Perovodno osoblje.				
Predsjednik vrhovnoga i ukidnoga sudišta	III	6000	500	
Predsjednik prizivnoga sudišta	IV	4500	450	
Viećnici vrhovnoga i ukidnoga sudišta Generalni prokurator kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta	V	3800 3400	400 400	
Viećnici prizivnoga sudišta Predsjednici sudbenih stolovah Državni nadodvjetnik	VI	2800 2400	350	
Viećnici kod sudbenih stolovah Državni odvjetnici Zamjenik državnoga nadodvjetnika Viećnički tajnik kod vrhovnog i ukidnog sudišta	VII	1800 1600	300	
Kotarski sudci Zamjenici državnih odvjetnikah I. razreda Viećnički tajnici kod prizivnoga sudišta Tajnički pristav kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta	VIII	1400 1200	250	
Sudbeni pristavi I. razreda Zamjenici državnih odvjetnikah II. razreda Tajnički pristavi kod prizivnoga sudišta	IX	1100 1000	200	
Sudbeni pristavi II. razreda	X	900 800	150	

Službeno svojstvo	Činovni razred	Plaća	Stanarina	Opazka
		u forintih a. vr.		
II. Pisarsko osoblje.				
Ravnatelj pomoćnih uredah kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta Ravnatelj pomoćnih uredah kod prizivnoga sudišta	VIII	1400 1200	250	
Pristavi pomoćnih uredah kod prizivnoga sudišta Ravnatelji pomoćnih uredah kod sudbenih stolovah	IX	1100 1000	200	
Oficijali vrhovnoga i ukidnoga sudišta Oficijali prizivnoga sudišta	X	900 800	150	
Oficijali kod sudbenih stolovah	XI	700 600	100	
Pisari kod prizivnoga sudišta kod sudbenih stolovah i kotarskih sudovah Tamničari kod sudbenih stolovah	XII	500	100	
III. Gruntovničko osoblje.				
Voditelji gruntovnih knjigah kod sudbenih stolovah	X	900 800	150	
Gruntovničari kod sudb. stolovah Gruntovničari ujedno ravnatelji pisarne kod kotarskih sudovah	XI	700 600	100	

B. Izkaz

kategorijah i berivah podvorničko-nadzornoga osoblja kod sudbenih oblastih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Službeno svojstvo	Plaća	Stanarina	Opazka
	u for. a. vr.		
Viećnički poslužitelji kod vrhovnoga i ukidsudišta i kod prizivnoga sudišta	450	60	Odielo u naravi ili odšteta u paušalnom iznosu godišnjih 40 for.
Vratar kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta, zatim podvornici kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta, kod prizivnoga sudišta, kod sudbenih stolovah i kotarskih sudovah	400 350	60	Vratara ide svečano odielo u naravi. Odielo u naravi ili odšteta u paušalnom iznosu godišnjih 40 for.
Pomoćni podvornici kod prizivnoga sudišta, kod sudbenih stolovah i kod kotarskih sudovah	300	60	isto.

Obrazloženje

osnove zakona ob ustroju sudovah i državnoga odvjetničtva u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Uvod.

Kr. vladni odjel za pravosudje mora prije svega iztaknuti stanovište, s kojega je pošao izradjujuć privitu osnovu.

Kr. vladni ovaj odjel drži, da nam u oči upravnoga stopljenja cjelokupne zemlje nije kušati eksperimenti, već ograničiti se na to, da u sadanjem pravosudnom organizmu, koj se na sreću u obih področjih osniva na istih načelih, nedirajuć u ta načela, popravimo, što je izkustvo pokazalo, da valja popraviti. Ujedinjenje uprave u obih področjih samo po sebi je djelo tolikoga zamašaja, skopčano je s tolikimi potežkoćami, da vladni ovaj odjel dvoji, da li imamo dovoljne sposobnosti, da to djelo sretno izvedemo. Usried tih potežkoćah bilo bi neoprostivo stvarati si još veće prepone, izumljujući aparate, koji nisu još dokazali životne snage. Pogrješke u privatno-pravnom zakonarstvu, makar i bile štetne, nemogu toliko zla počiniti, koli pogrješke u organičkih inštitucijah zemlje, koje se nedadu izpraviti, a da narodni život neizvrgavaš pogibeljnoj nestalnosti, nemiru, kolebanju, uz koje nije moguće svesti u sigurne staze pravni život naroda.

Novosti u državnoj organizaciji stiču si brzo bučećih prijateljah, osobito u narodih nestojećih na visokom stepenu kulture. Ovakovi narodi, neimajući ravnajuće ideje, koja bi nadahnjivala umni i fizični njihov rad, koja bi tomu radu davala stalni pravac,

preslabi, da se vlastitom radnom snagom preporode, nezadovoljni svim što postoji, nestrpljivo izgledaju plodove postojećih uredabah, ter misleći, da se razvoj državnih uredabah može pomisliti bez obzira na narodni razvoj, očekuju sve od državnih uredabah, ter u čestoj njihovoj promjeni nazrievaju polugu boljoj budućnosti. Ako muževi, pozvani, da upravljaju sudbinom takovih narodah, grčevitoj toj nestalnosti, naglomu tomu i rekao bi sliepomu nagonu za promjenami, neprotustave hladne razloge razbora, one vjekovite istine, koje valjaju za prirodni kao što i za državni život, onda će ti narodi, gurani od jednoga sistema do drugoga, tumarajući kao u tmini izmedju oprječnih načelah, danas novotari, sutra natražnjaci, postati žrtvom svojega nemira. Mi znamo, da je konzervatizam u zakonarstvu kriepost kulturnih narodah, i da se u narodih, stojećih na nižem kulturnom stepenu, u kojih se važnost rieči nesudi po nutarnjoj vriednosti, već po zvuku, da reknemo pravilnije po smjelosti i bezobzirnosti svojoj, da se u tih narodih konzervatizam u zakonarstvu krsti nesposobnošću, indolencijom. Vladni ovaj odjel lahke će duše pregorjeti taj prikor, ter će u rodoljubivoj sviesti, da je nastojao odvratiti zemlju od pogibeljnih eksperimentah, nazrievati najljepšu nagradu za svoj konzervativni rad. Vladni ovaj odjel drži, da vladina politika u obće u ovoj zemlji mora biti konzervativna, ako želi, da stane na put subverzivnim težnjam, koje se sve to smielije pomaljaju na obzorju javnoga našega života. Trieznomu motritelju nije valjda izbjeglo, kako se kod nas pogrdjuje sve, što u javnom životu postoji, kako neobuzdana njeka i surova žestina naročito u mladjoj generaciji ruši ograde, koje su historija i dobro shvaćeni interes podigle na stazah, kojimi je tomu narodu sudjeno koracati. Hoće li vlada u autonomnom svojem djelokrugu ovakovu žestinu nećemo reći nasljedovati, već hrabriti, jačati? Budu li se inicijativom vlade bez navoda valjanih razlogah rušile uredbe, koje tek njekoliko godinah postoje, koje nisu još dovoljno prokušane, kako da pobijamo nestrpljivost ljudih, koji nastoje oko rušenja uredabah državnoga našega prava, jer one u kratko vrieme svoga obstanka nisu rodile onim plodom, koj se očekuje od novoga državnopravnoga položaja ove zemlje. Mi držimo, da u ovoj zemlji u oči iztaknutih momentah vlada ima zadaću i politički odgajati narod, a nestalnost njezina na polju autonomne legislativne politike nije podobna jačati vjeru u uredbe državnoga prava, stalnost kojega vlada po svojoj dužnosti ima zastupati i zastupa. Kr. vladni ovaj odjel

nekani zagovarati time podpunu stagnaciju u domaćem zakonarstvu, nekani čuvati, što se čuvati neda, nekani ni u autonomnom organizmu zemlje, koj se po naravi svojoj otima čestim promjenam, braniti što je izkustvo pokazalo, da valja preinačiti, ili bar modificirati; nu vladni ovaj odjel hoće, da se te promjene na temelju savjestnoga študija, na temelju pomnjiva motrenja prikažu kao neodoljivi postulat priznane nužde, a ne kao posljedak maglovite težnje za novotarijom; vladni ovaj odjel hoće, da se kritika nad postojećim sistemom nevrši po subjektivnih nazorih, koji su često varavi, i koji su mnogo zla počinili na svietu, već s onoga višjega objektivnoga gledišta, koj, spajajući teoriju i praksu, motri javne uredbe u postepenom sporom razvoju ne prema zahtjevom individualne mačte, već prema cjelosti, kojoj su namienjene, izpituje njihovo djelovanje na temelju autentičnih podatakah, prosudjuje vriednost toga djelovanja s obzirom na vršitelje sistema, kojimi državna uprava u zemlji razpolaže, na narav materijala, koj se ima svladati td. — Vladni ovaj odjel drži, da je osim ovih momentah kod reforme organizacije od velike važnosti moment financijalni. — Uzalud snivati o sistemih, koji se po individualnomu makar i opravdanom shvaćanju prikazuju savršenimi, ako neimaš duševnih i materijalnih sredstvah, da ih izvedeš. Još je gorje pako, kad zamišljaš, velike sisteme u varavoj nadi, da ćeš ih izvesti neznatnim duševnim i materijalnim kapitalom, koj ti stoji na razpolaganje. Financijalni moment mora imati osobito pred očima organizator zemlje, financijalno odvisne, kao što je naša.

I.

Načelo razstave pravosudja od političke uprave.

Osnova nedira u načelo razstave političke uprave od pravosudja, koje je sada u prvoj inštanciji provedeno u obih područjih zemlje. Ako i nije naša namjera, da to načelo, prednosti kojega i teorija i praksa složno priznavaju, na dugo i široko razpravljamo, to ćemo ipak o njem koju reći s obzirom na doduše osamljene, nu rado priznajemo, čistim patriotizmom nadahnute glasove, koji ga u našoj domovini još sveudilj njekom uztrajnosti pobijaju.

Od početka današnjega vieka primjećuje se, da si neodoljivom

silom krči put misao, da se načelo o diobi radnje ima uporaviti i na poslove državne uprave. Tečajem ovoga vieka preobrazili su se politički i socijalni odnošaji; produkcija, industrija, promet, zaodjenuli su se u nove forme i razvili u prije neslućenom obsegu; pučka se prosvjeta, srušiv ograde, u kojih je jedva životarila, širi sve to više i više. Ta preabrazba političkoga i socijalnoga života narodah, nametnula je državi dužnost, da prema tim novim odnošajem, prema tim novim predmetom udesi i državni organizam, da nove te pojave državnim svrham prilagodi. Jedan jedini organ nedostaje za tu radnju. Dan danas kao nikada valja naročito za niže organe neoborivo načelo, da nitko nemože uspješno služiti dvim gospodarom. U ostalom razdioba funkcijah izražena je najjasnije u čovječjem organizmu, u kojem su razne funkcije povjerene raznim organom. Oko vidi, uho čuje, usta govore ruka radi, veli Blutschli, a sva ova uda služe harmonično zajedničkoj svrsi. Tako valja da bude i u državnom tjelu, i u njem valja da svaki organ obavlja stanovite funkcije, za koje je ustrojen. Ova razdioba posla postoji već dugo vremena u industriji i trgovini. Malotržcu, koj trži u tjesnom obsegu, netreba ni pomoćnika ni knjigovodje. Nu trgovac, koj svojom trgovinom obuhvaća veći prediel, nemože raditi bez pomoćnikah, a razvije li se njegov posao, postane li zamašnijim, razširi li se njegov promet, tada mora on radne svoje sile porazdieliti, jer će samo ovim putem biti u stanju ravnati poslom, nadzirati poslenike, kontrolirati njihovo djelovanje. Takovu trgovcu neće ni na kraj pameti doći, da svakomu pojedinomu od svojih ljudih povjeri i knjigovodstvo i blagajnu, i korešpondenciju, i odpremu, i razprodaju na malo ili da pojedinomu toli raznovrstnimi funkcijami obterećenu posleniku dodieli njekoliko pomoćnikah, jer bi tada jedan drugomu bio na putu, ter nijedan od navedenih posalah nebi bio obavljen u redu; već će razborit trgovac razdieliti radnju, povjeriti svakomu od svojih plaćenikah posao, za koj ima najviše sposobnosti, ter će ga za točno izvedenje posla učiniti odgovornim, i tim putem dobit će trgovac za svaku granu vješte ljude, pregled posla bit će mu olahkoćen, i sve će se redovito razvijati. Ovo načelo razdiobe radnje, pokazalo se je shodnim ne samo u trgovini i u industriji, već i u državnoj upravi.

U starije doba državni je posao bio veoma jednostavan, i jedan činovnik mogao je zadovoljavati raznim agendam. — Nu od kad si je država postavila višjih zadatakah, od kad se je preobrazio

politički i socijalni život, država da rieši mnogobrojne svoje zadaće, treba množinu radnih silah, a nije moguće timi silami uspješno ravnati, kontrolirati i upotrebljavati ih, a da se posao medju njimi nerazdieli. Čim je razdioba posla podpunija, tim se točnije obavljaju pojedini poslovi; a čim su detaili posla bolje obavljeni, tim je laglje svesti raznovrstne poslove u cjelinu, i nadzirati ih. — Iz ove nauke izkustva poteklo je ponajprije razredjenje državnih posalah medju ministarstvi, zatim medju srednjimi, a najposlie i medju najnižimi organi. Ovoj se je nauci malo po malo poklonilo i hrvatsko zakonarstvo, ter mi se nadamo, da joj se neće iznevjeriti. Ako postojeći sistem razstave nije u punoj mjeri odgovorio očekivanju, ako se uprava i sudstvo nisu za kratka trajanja njegova podigli do one savršenosti, za kojom teže patriotične želje, to se ipak neda tajiti, da se i sudstvo i uprava nakon njihove podpune razstave razvijaju uspješnije, i da se mahne kojih nismo voljni sakrivati, ne-mogu pisati u grieh tomu načelu, već drugim nepovoljnim okolnostim, medju kojimi ima i takovih, — svladanje kojih nestoji do nas samih.

Nemožemo, a da nespomenemo prigovor, koj tvrdi, da sistem razstave političke uprave od pravosudja slabi snagu vlade. U Francezkoj, u Pruskoj itd. postoji već davno sistem razstave u najnižoj inštanciji, pa baš u tih državah vladina je akcija najenergičnija. Moramo iskreno izpovjediti, da nedokučujemo, kako bi oblast mješovita, oblast obterećena sudačkimi agendami, koje se otimaju uplivu vlade, mogla uspješnije podupirati vladinu akciju, nego li to može učiniti čisto upravna oblast, koja, podredjena u svemu vladi, po svom je zvanju upućena, da administrativne njezine namjere provadja. Pouzdanje toli nuždno pravosudju, da rieši uzvišenu svoju zadaću, iziskuje s druge strane, da se od njegova organizma uklone i oni prividni razlozi, koji bi u zemlji mogli slabiti vjeru u njegovu nepristranost.

Nu čuli smo često tvrditi, da se sistem spojenja uprave s prasudjem u najnižoj inštanciji preporučuje iz financijalnih razlogah. Veli se najme, da je organizacija provedena na temelju zak. članka XVII. godine 1870. bila znatno jeftinija od današnje, i da je postojeća organizacija stvorila nebrojenu četu činovnikah.

Vladni ovaj odjel potrudio se je, da na temelju autentičnih podatakah konštatira, koliko su iznosili troškovi političke i sudbene administracije, spojene u prvoj molbi prema gore navedenomu zak.

članku, i koliko ti troškovi iznose sada, to jest usljed uprave razstavljene od pravosudja u prvoj inštanciji. Nadalje ovaj vladni odjel želio bi pokazati, koliko je činovnikah bilo namješćeno po prvom, a koliko njih po drugom sada postojećem sustavu.

Troškovi političke i sudbene administracije spojene u prvoj molbi iznosili su naime godine 1874 . . . . . 645.333 for.
a današnji troškovi razstavljene političke i sudbene administracije u prvoj molbi iznose . . . . 652.071 for.
dakle:
sistem današnji skuplji je od dokinutoga za . . . . . 6.738 for.

Prepuštamo misaonim ljudem, neka prosude, da li je ta neznatna novčana žrtva, koja u državnom našem gospodarstvu, da tako reknemo izčezava, opravdana, da li ona stoji u razmjerju s onim naprednim razvojem državne uprave u našoj zemlji, koj se je mogao zajamčiti samo provedbom u govoru stojeće razstave. Ako se pako još uvaži, da su se prigodom zadnje organizacije činovničke plaće povisile i to prema okolnostim postojećim u zemlji za činovnike prvih inštancijah tako pravedno, da nije moguće pomisliti na njihovo sniženje, to bi uvedenje ukinutoga sistema pridržanjem sadašnjih plaćah, prouzročilo znamenito više troška, nego li sistem postojeći. — Nestoji ni prigovor, da se je usljed postojećega sistema umnožio broj činovnikah kod prvih političkih i sudbenih inštancijah, jer dočim je po obstojavšem sistemu bilo kod prvih inštancijah namješćeno 494. činovnika, ima ih sada njih 402.

Ovi autentični podatci razvršćeni su pregledno u prilogu A.

Nu prigovara se s njeke strane, da su za absolutne uprave postojale mješovite oblasti prve inštancije, koje su imale današnju nadležnost kotarskih sudovah, i uz to uredovale kao organi administracije. Tko neće da i nehotice izreče krivi sud o državnih uredbah, nesmije ih prosudjivati bez obzira na faktične okolnosti, u kojih su te uredbe funkcijonirale. — Vladni ovaj odjel nedrži, da je spojenje pravosudja s administracijom, postojavše u prvoj molbi za absolutne vladavine, samo po sebi zavriedilo onih slavospjevah, kojimi ih kod nas počašćuju njeki ljudi, koji hvale sve, čega više nejma. Posve je naravno, da je austrijska absolutna uprava bila daleko bolja od naše avitičke sriedoviečne komitatske uprave, ter se triezno misleći čovjek nemože čuditi, što se je austrijska uprava naročito u prvih godinah svoga funkcioniranja prikazivala u puno liepšem svjetlu, nego li djelovanje ili bolje rekuć

nedjelovanje komitatske uprave. Austrijska administracija bila je pored svojih mahnah, pored absolutističkoga pravca, koj ju je ravnao, nadahnuta dobrimi načeli, prokušanimi kroz viekove u zapadnom dielu monarkije; austrijska uprava razpolagala je valjano odgojenimi činovnici, ter je posve naravno, da je mogla pokazati njeki uspjeh u zemlji, koja prije toga nije za administraciju ni znala, u zemlji, u kojoj je postojala patrimonialna jurisdikcija.

Nu misaoni motritelj tih uspjehah neće ih pisati u zaslugu sistemu spojenja uprave s pravosudjem, već griehom prijašnje uprave. Još jedan moment dolazi tuj u razmatranje, moment, koj bitno upliva na prosudjivanje uspjehah absolutne uprave. Godine 1859. riešile su mješovite kotarske oblasti 5685. civilnih prieporah, godine 1880. riešili su kotarski sudovi njih 38.690.

I administrativni djelokrug tadašnjih mješovitih oblastih uz županijske oblasti, i uz manje razvijene potrebe državne vlasti, nije bio toli obsežan, kao što bi bio administrativni djelokrug namjeravanih mješovitih oblastih. Tadašnje mješovite oblasti nisu bile obterećene tolikim poslom, kolik se kani svaliti na ledja budućih mješovitih oblastih, ter su u zemlji u upravnom obziru prilično primitivnoj, mogle laglje zadovoljavati dvostrukomu svojemu zadatku, nego li bi to mogle učiniti mješovite oblasti u današnje doba, gdje i sveudilj rastući zahtjevi državne vlasti, i napredak u svih granah javnoga života i razvoj socijalnih odnošajah itd. umnažaju znamenito agende i političke i sudbene oblasti. U ostalom valja nam iztaknuti, da si je i za absolutnoga sustava neodoljivom silom krčila put idea razstave političke uprave od pravosudja.

Mi si nemožemo drugačije protumačiti uredbu, da je kod kotarskih mješovitih oblastih s obsežnim sudbenim poslovanjem bio namješćen sudac, koj je samostalno to jest neodvisno od uredskoga predstojnika vršio sudstvo.

Ova se je uredba pokazala u zapadnom dielu monarhije nuždnom kod velike većine bivših tamošnjih mješovitih uredah, tako, da je cislajtansko zakonarstvo godine 1868. naravnim razvojem te uredbe sasvim laganim načinom iz čista mekaničkoga spojenja uprave s pravosudjem prešlo na sistem podpune razstave.

II.

Obćenita obrazložba osnove.

Prema stanovištu, koje je vladni ovaj odjel iztaknuo u uvodu nazočnoga obrazloženja, imao bi ustroj naših sudbenih oblastih ostati i nadalje netaknut, ter samo može o tom biti govora, koliko sudbenih oblastih I. molbe bi valjalo ustrojiti u cielom sjedinjenom području Hrvatske i Slavonije, gdje bi jim bila sjedišta i kako bi valjalo shodnije urediti ustanove o službenom osoblju, kod kojih pitanjah imadu biti mjerodavni uz obzire na prave potrebe pučanstva i interesi službe i obziri financijalni.

Ta pitanja nastojati će vladni odjel za pravosudje razsvietliti i utrti jim put do konačnoga njihovoga rješenja.

Ovdje valja opaziti, da kotarski sudovi u bivšoj krajini neimaju one podpune nadležnosti, koju imadu kotarski sudovi u tako zvanom provincijalu, ter da u bivšoj krajini kotarski sudovi vrše onu osobnu sudbenost, koja pripada gradsko-delegovanim kotarskim sudovom u njihovom obsegu.

Ta razlika nekani se naravno pridržati, već se misli kotarskim sudovom u bivšoj krajini dati onu sudbenost, koju vrše i kotarski sudovi u tako zvanom provincijalu, pak će s toga sve, što bude rečeno o sudbenih oblastih valjati za cielo sjedinjeno područje. — Vladni odjel za pravosudje predlaže dakle glede preustrojit se imajućih sudbenih oblastih sljedeća:

A. Sudbeni stolovi.

Sudbeni stolovi u Hrvatskoj i Slavoniji pretežno su sudovi kazneni za zločinstva i prestupke; poslovanje njihovo u gradjanskopravnih stvarih, može se, sravniv ga sa poslovanjem kotarskih sudovah u toj struci pravosudja, nazvati posve neznatnim.

To valja u obće za sve sudbene stolove, a po gotovo za sudbene stolove u bivšoj Krajini, koji su, tako rekuć, izključivo kazneni sudovi.

Toga radi, i s obzirom na to, što se kaznjivimi djeli počinjava daleko manje povriedah prava, nego li u smislu civilnom, biva oče-

vidno, da je pučanstvo mnogo manje upućeno na sudove kaznene, nego li na sudove gradjanske, kakovi su kod nas sudovi kotarski.

Riešavajući s toga pitanje o broju i sjedištih kaznenih sudovah za teža kaznjiva djela, vlada može jedino i izključivo imati pred očima zahtjeve uspješnoga kaznenoga progona, nesmetnuv s vida s druge strane, da financijalni obziri iziskuju, da bude što moguće manje kaznenih sbornih sudovah, jer je njihovo ustrojstvo skopčano s velikimi troškovi, nerazmjerno većimi, nego ustrojstvo sudovah inokosnih.

Kraljevina Hrvatska i Slavonija sa bivšim krajiškim područjem obuzimlje površiuu od 757 □ miljah, i ima 1,837.192 stanovnika (po popisu naroda god. 1870.).

Susjedne zemlje, Štajerska, Kranjska i Koruška obuzimlju površje od 776 □ miljah i imaju stanovničtva 1,930.982.

Te zemlje su dakle i površinom i pučanstvom skoro jednake kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (nješto su veće), pak pošto su sjedinjene pod jednim višim zemaljskim sudom u Gracu, pošto imadu jednako sudbeno ustrojstvo s našim, pošto su pravosudni zakoni u njih i u nas skoro istovjetni, i pošto nije prevelika razlika u kulturnom i socijalnom životu medju timi zemljami i Hrvatskom (prem su spomenute zemlje naprednije), bit će vrlo poučno, ako sravnimo sudbeno razdieljenje u tih zemljah sa sadanjim sudbenim razdieljenjem našim, pa rezultate upotrebimo za naše snovano novo sudbeno razdieljenje.

U Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj ima 6 sbornih sudištah I. molbe i to: u Gracu, Leobenu, Celju, Celovcu, Ljubljani i Novommjestu. U Hrvatskoj i Slavoniji ima 12 sudbenih stolovah. U Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj dolazi jedan sborni sud na 129 □ miljah, dočim u Hrvatskoj i Slavoniji dolazi jedan sborni sud već na 63 □ milje.

U Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj odpada na jedan sborni sud 321.830 stanovnikah, a u Hrvatskoj i Slavoniji na jedan sborni sud 153.099 stanovnikah.

Ako se razluči područje tako zvano provincijaino od bivšega krajiškoga područja, onda je razmjerje još nepovoljnije, jer dočim u tako zvanom provincijalu na jedan sborni sud odpada 190.547 stanovnikah, odpada njih u bivšem krajiškom području na jedan sborni sud samo 115.651.

Još nepovoljnije je razmjerje, ako se razluči područje bivše

hrvatske Krajine od bivše Slavonske Krajine, u kojoj ima u obsegu sudbenoga stola u Novojgradiški samo 43.231, u obsegu sudbenoga stola u Vinkovcih 87.674 i u obsegu sudbenoga stola u Zemunu 97.488 stanovnikah.

Sravnimo li poslovne agende sbornih sudovah u Štajerskoj itd. s poslovnimi agendami naših sbornih sudovah, naći ćemo, da su gradjanske agende naših 12 sbornih sudovah manje od agendah prije spomenutih 6 sbornih sudovah, a da su kaznene agende skoro jednake, da dakle ni množina poslovanja negovori za obstanak svih naših sudbenih stolovah.

Imamo pri ruci statističke podatke o poslovanju sudbenih oblastih u Štajerskoj itd. za godinu 1878., pak ćemo sravniti poslovanje za tu godinu.

Spomenute godine prispjelo je u gradjanske uručbene zapisnike sbornih sudovah u Štajerskoj itd. podnesakah 72.571
a bilo je uskladjenih ili zaključenih parnicah 1.716

Iste godine imali su sudbeni stolovi u Hrvatskoj i Slavoniji (s Krajinom) gradjanskih podnesakah 43.015
a parnicah 1.027*

U struci kaznenoga pravosudja imali su sborni sudovi u Štajerskoj itd. za riešiti, t. j. priraslo je kaznenih slučajevah 6.256
a obdržano je pred njimi glavnih razpravah 3.442

Sudbeni stolovi u Hrvatskoj i Slavoniji imali su za isto vrieme riešiti kaznenih slučajevah 11.300
a obdržano je pred njimi glavnih i konačnih razpravah . . 2.969

Kad se ovi brojevi kaznenih agendah sravne, čini se na prvi mah, da u nas imade znamenito više kaznenih slučajevah nego u Štajerskoj itd.; prem naši sudbeni stolovi neizkazuju toliko glavnih i konačnih razpravah, koliko sborni sudovi u Štajerskoj itd.

Nu tko bi tako sudio, bio bi u bludnji.

---

* U Štajerskoj itd. imaju sborni sudovi u gradjanskih stvarih istu nadležnost kano i sudbeni stolovi u tako zvanom provincijalu, dočim u Krajini sve parnice glede tražbinah preko 500 for. i sve realne pravde u cjelom obsegu sudbenoga stola spadaju pred sudbeni stol. Kad bi dakle nadležnost sbornih sudovah u Štajerskoj itd. bila ista, koja je u bivšoj Krajini, imali bi štajerski sudovi još mnogo više parnicah.

Ta razlika u broju kaznenih slučajevah potiče naime iz različitosti postupanja po starom kaznenom postupniku (od 29. srpnja 1853.), koj valja još u bivšoj Krajini, i po novom kaznenom postupniku (od 23. svibnja 1873.) za zemlje zastupane u carevinskom vieću, i od 17. svibnja 1875. za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, koja dva postupnika su tako rekuć istovjetna.

Po starom kaznenom postupniku dolaze sve kaznene prijave u uručbeni zapisnik kaznenoga suda, koj bezuvjetno glede svih prijavah mora uredovati, bile one temeljite ili ne. Veći dio tih prijavah nedolazi niti do meritornoga presudjenja, naime da bi se sudilo o krivnji ili nekrivnji počinitelja prijavljenoga kaznenoga slučaja, ter veći dio tih kaznenih prijavah nebi imao ni doći pred kazneni sud, kad bi stari kazneni postupnik opredielio bio ini organ, koj bi o takovih prijavah odlučivao, kano što je to po novom kaznenom postupniku državno odvjetničtvo.

Po novom kaznenom postupniku usuprot dolaze sve prijave o kaznenih slučajevah pred državno odvjetničtvo, koje prosudjuje njihovu temeljitost, pak redovito samo one prijave upućuje na kazneni sud, t. j. zahtjeva, da kazneni sud progoni činitelja kaznjiva djela, koje pronadje temeljitimi, i glede kojih očekuje, da će povedeni pred kaznenim sudom postupak ustanoviti krivnju činitelja. Druge pako prijave, koje pronadje netemeljitimi, zavrgne državno odvjetničtvo, niti neobavjestiv o tom kazneni sud, tako, da s njimi kazneni sud neima baš nikakova posla.

To će razjasniti sliedeći statistički podatci:

Od gore spomenutih 11.300 kaznenih slučajevah, koje su sudbeni stolovi imali riešiti godine 1878., odpada na tako zvano provincijalno područje slučajevah 3741
a na bivše krajiško područje 7559

Nu iste ove godine krajiški su sudbeni stolovi zabacili kao za kazneni postupak neprikladnih prijavah, odstupili jih inim sudovom, obustavili prediztragah, jer nije bilo u učinu zločinstva ili prestupka, i jer se vjerojatni učinitelj nije mogao pronaći, ukupno 6690 kaznenih slučajevah, a samo u 1308 slučajevah došlo je do obtužbe. Kad bi pako u krajiškom području valjao bio novi kazneni postupnik, to bi tek polovica od onih 7559 prijavah došla bila pred sudbeni stol, kako je to i u Štajerskoj, jer je godine 1878. na tamošnja državna odvjetničtva prispjelo 13.186 kaznenih prijavah, a od ovih je, kako jur navedosmo došlo samo 6256 pred kaznene sudove. Isto

je po prilici razmjerje i u tako zvanom provincijalu, u kojem su godine 1878. državna odvjetničtva imala riešiti 7291 kazneni slučaj, a upućeno je na sudbene stolove samo 3741 kazneni slučaj.

Ova razmatranja pokazuju, da ni kaznene agende naših sudbenih stolovah nisu veće od agendah sbornih sudovah u Štajerskoj itd.

Prema tomu neiziskuje ni interes državni, ni interes pučanstva, ni veličina površine našega teritorija, ni broj pučanstva a napokon niti množina poslovanja, da bude u zemlji 12 sudbenih stolovah, usuprot upućuje nas naše financijalno stanje, da bude što manje ustrojeno toli skupocjenih oblastih, kakove su u obće sborni sudovi.

Samo dosadanje razdieljenje našega teritorija u dva upravna područja, koja na uzkom zemljištu pararelno teku, opravdavaju sadanjih 12 sudbenih stolovah, nu nakon sjedinjenja tih upravnih područjah u jedno, odpada i taj jedini razlog za toliki broj sudbenih stolovah.

Prodjimo naime samo površno okom po zemljovidu Hrvatske i Slavonije, odmah ćemo opaziti, da su sudbeni stolovi u Hrvatskoj shodno u primjerenih daljinah jedan od drugoga porazmješteni, a da su u Slavoniji tri sudbena stola naime u Osieku, Vukovaru i Vinkovcih nagomilana tako rekuć u jednoj hrpi u razmaku od 3—4 milje, ter da je sudbeni stol u Požegi od onoga u Novoj Gradiški samo 4 milje odaljen, dočim su sudbeni stolovi u Hrvatskoj razmaknuti na 8—12 miljah.

Hrvatska ima površine 459 □ m. a Slavonija ima 297 □ m. a ima tako Hrvatska kano i Slavonija po 6 sudbenih stolovah tako, da u Hrvatskoj dolazi na 76½ □ m. jedan sudbeni stol, a u Slavoniji dolazi jedan sudbeni stol već na 49½ □ m.

Isto razmjerje ili bolje rekuć nerazmjerje nalazimo, ako se obazremo i na pučanstvo.

Hrvatska naime ima stanovnikah	1,230.791
a Slavonija ima stanovnikah	606.400
ter dolazi u Hrvatskoj na jedan sudbeni stol stanovnikah	205.132
a u Slavoniji	101.066

Bilo bi dakle u svakom pogledu neopravdano, ako bi se i nadalje ostavilo u Slavoniji 6 sudbenih stolovah, a to tim više, što neima nikakovih potežkoćah glede arondiranja budućih sudbenih stolovah.

Područja sudbenih stolovah u Požogi i Novoj Gradiški imala bi se sjediniti u jedno područje sa sudbenim stolom u Požegi ili u

Novoj Gradiški, kojemu bi se pripojilo i područje kotarskoga suda u Brodu iz obsega sudbenoga stola u Vinkovcih.

Područje sudbenoga stola u Vinkovcih valjalo bi osim područja kotarskoga suda u Brodu pripojiti sudbenomu stolu u Osieku, kojemu bi imali pripasti i zapadni dielovi iz područja sudbenoga stola u Vukovaru, naime područje gr. del. kotarskoga suda u Vukovaru, dočim bi se iztočni predieli područja rečenoga sudbenoga stola, naime područja kotarskih sudovah u Rumi, Šidu, Irigu i Iloku spojila s područjem sadanjega sudbenoga stola u Zemunu, nu sa sjedištem u Rumi ili Mitrovici. Grad Zemun naime, u kojem je sada sjedište sudbenoga stola, leži na najskranjoj iztočnoj točki naše zemlje, i na kraju područja sudbenoga stola, kojemu je sjedište tako, da bi bilo vrlo nesgodno i neuputno ostaviti takodjer i u napredak sjedište sudbenoga stola u tom gradu, ako se ukine sudbeni stol Vukovarski. Usuprot upućuje već prvi pogled na zemljovid Hrvatske i Slavonije, da bi po stanovničtvu znamenito trgovište Ruma, ležeće tako rekuć u sredini budućega područja sudbenoga stola, bila kao geografički centrum najsgodnije mjesto za smještenje toga sudišta. Nu, na koliko su tamošnji odnošaji i okolnosti ovomu vladnomu odjelu poznati, neima u Rumi sgrade, u koju bi se moglo smjestiti sudište i uze, pa kad bi se tomu i pomoglo, ako bi se takova nova sgrada sagradila neima u Rumi prikladnih stanovah za činovničto, a neima niti kakovih srednjih školah, na što svakako valja uzeti obzir gledom na obitelji činovničtva. S toga nije neopravdana bojazan, da Ruma kraj sve svoje geografičke prikladnosti, nebi obzirom na iztaknute okolnosti bilo sgodno mjesto za smještenje sudbenoga stola.

Usuprot našlo bi se u Mitrovici, koja leži u blizini trgovišta Rume, ono, česa rečeno trgovište nemože pružiti, našlo bi se naime sgradah za urede i uze, stanovah za činovničtvo, a ima u Mitrovici i dolnja realka. Ovdje budi opaženo i to, da je bivša krajiška uprava već prigodom organizacije sudstva godine 1872. namjeravala sudbeni stol smjestiti u Mitrovici, ter da je to u svojoj osnovi i predložila, ali je ipak sudbeni stol smješten u Zemunu s nepoznatih razlogah.

U ostalom bude li sudbeni stol smješten u Rumi ili u Mitrovici, bit će za pučanstvo u onom sudbenom okružju dobro smješten, a to je ponajglavniji obzir, koj u tom pitanju ima voditi upravu pravosudnu, koja nipošto nemože zagovarati, da sudbeni stol ostane u Zemunu pogledom na njegov ekscentralni položaj.

Imala bi se dakle ukinuti tri sudbena stola i to u Novojgradiški ili Požegi, u Vinkovcih i u Vukovaru, a tada bi na preostala tri sudbena stola u Slavoniji došlo na svaki sudbeni stol po 202.133 stanovnika, dakle još nješto manje, nego na sudbene stolove u Hrvatskoj.

Obseg sudbenoga stola u Gospiću imao bi ostati isti, koj je i sada, dočim bi se obsegu sudbenoga stola u Ogulinu pripojila ciela županija riečka, a izlučio bi se iz njega kotar rakovački u Karlovcu, koj bi pripao sudbenomu stolu u Zagrebu, kojemu bi valjalo priklopiti i kotar stubički iz obsega sudbenoga stola u Varaždinu.

Sudbeni stolovi u Petrinji i Belovaru ostali bi netaknuti.

Prema tomu predlaže vladni odjel za pravosudje za cieli obseg kraljevine Hrvatske i Slavonije 9 sudbenih stolovah i to: u Gospiću, Ogulinu, Zagrebu, Varaždinu, Belovaru, Petrinji, Požegi ili Novoj gradiški, Osieku i Rumi ili Mitrovici sa stanovničtvom u okruglih brojevih i to:

sudbeni stol u Zagrebu sa	292.000	stan.
„ Osieku sa	270.000	„
„ Belovaru sa	228.000	„
„ Ogulinu sa	228.000	„
„ Varaždinu sa	184.000	„
„ Rumi ili Mitrovici sa	183.000	„
„ Gospiću sa	177 000	„
„ Požegi sa	152.000	„
„ Petrinji sa	129.000	„

Prije nego prodjemo na pitanje o službenom osoblju predloženih 9 sudbenih stolovah napose, valja iztaknuti njeke promjene glede osoblja sudbenih oblastih u obće, koje bi se po mnienju vladnoga ovoga odjela imale učiniti, jer ih izkustvo ob organizmu počam od godine 1875. preporučuje kano shodne i potrebne.

Te promjene su sljedeće:

a) Sadanji gradsko-delegovani kotarski sudovi imali bi se po svojem sadanjem ustroju ukinuti, ter na mjesto njih postaviti gradsko-kotarski sudovi sa onom istom nadležnosti, koju imaju sadanji gradsko-delegovani kotarski sudovi.

Sedamgodišnje izkustvo naime što gradsko-delegovani kotarski sudovi postoje, dokazalo je, da nije shodno, što se osoblje za spomenute sudove uzimlje iz osoblja sudbenih stolovah, koje je u većem dielu sastavljeno iz viećnikah i sudbenih pristavah, a samo

iz jednoga ili dva viećnička tajnika. Delegovanim sudovom pridieljuje se s toga jedan viećnik kano predstojnik, a ostali urednici su sudbeni pristavi i prislušnici, dakle urednici mladji i manje izkusni u zvanju sudačkom, nego su po dobi i vremenu službovanja redovito stariji kotarski pristavi, pak se je s toga opazila nejednakost u uredovanju delegovanih i kotarskih sudovah na uštrb prvo spomenutih. Gradsko-kotarskomu sudu stajao bi na čelu kotarski sudac u VIII. nadnevnom razredu, a pomoćni urednici bili bi mu redovito stariji pristavi u IX. nadnevnom razredu, ter bi sa osobljem tih sudovah isto tako kano i sa osobljem ostalih kotarskih sudovah razpolagao neposredno vladni odjel za pravosudje, a ne kao što sada biva kod delegovanih sudovah predsjednici sudbenih stolovah, što bi svakako bilo na korist službe kod gradskih kotarskih sudovah.

b) Viećnički tajnici kod sudbenih stolovah i kotarski pristavi kod kotarskih sudovah u jednom ter istom su naime IX. nadnevnom razredu, a ipak sačinjavaju svaki za sebe poseban status, ter mogu iz jednoga statusa u drugi doći samo putem novoga imenovanja.

Pošto su pako tako viećnički tajnici kano i kotarski pristavi pomoćni sudački urednici, ter im je zvanje jedno ter isto, i pošto bi radi njihovoga eventualnoga upotrebljenja budi kod sudbenoga stola budi kod kotarskoga suda bilo shodno i praktično, da se uvrste u jedan status, predlaže se, da se dokine naziv „viećnički tajnik“ i „kotarski pristav“, pak da se spomenuti urednici nazovu „sudbeni pristavi I. razreda“, a sadanji pristavi u X. nadnevnom razredu da se nazovu „sudbeni pristavi II. razreda“, pak da se i jednim i drugim može mjesto službovanja opredieliti budi kod sudbenoga stola, budi kod kotarskoga suda prema potrebi službe, sposobnosti i prikladnosti pojedinoga urednika. Takova uredba postoji u ostalom već kod sudačkih činovničkah bivšega krajiškoga područja.

c) Državni odvjetnici su po sadanjem organizmu podjedno i viećnici sudbenih stolovah ili bolje rekuć, pojedini viećnici sudbenih stolovah podjedno su i državni odvjetnici.

Toj ustanovi je posljedicom, da državni odvjetnici podpadaju disciplinarnoj vlasti tako bana kano i disciplinarnih sudovah, (banovoj vlasti kod prestupakah lagljih, a disciplinarnih sudovah kod prestupakah težih), ter da su u pogledu umirovljenja svoga proti volji podvrženi samo disciplinarnim sudovom, izključiv u tom pitanju vlast banovu.

A ipak su državna odvjetničtva po njihovom ustroju u ovih kraljevinah a i u cieloj austro-ugarskoj monarkiji administrativne oblasti, dakle i državni odvjetnici administrativni organi, koji bi kano takovi morali bezuvjetno podčinjeni biti vrhovnomu predstojniku pravosudja, naime banu, koj bi prema tomu nad njimi morao imati vrhovnu disciplinarnu vlast, ter bi mu državni odvjetnici i u inih osobnih pitanjih imali bezuvjetno podvrženi biti, jer je doista anomalija, da u slučaju težega službenoga prestupka državnim odvjetnikom neima suditi oblast, koja im je u svih inih službenih stvarih predpostavljena, već oblast ina, koja ima posve drugčiji djelokrug, nego državni odvjetnik, i koja nikako nemože biti zvana na to, da prosudjuje službeno djelovanje državnoga odvjetnika.

Ovo razmatranje nije puka doktrina, jer se je dogodio već slučaj, da se je disciplinarni sud njekom organu državnoga odvjetničtva, koj je u stanovitom slučaju uredovao po naročitom pismenom nalogu vlade, zagrozio baš radi toga naloženoga mu uredovanja disciplinarnim postupkom. — Taj slučaj ilustrira predovoljno nesklad izmedju položaja državnoga odvjetnika i nad njim viseće disciplinarne vlasti sudovah.

Takav odnošaj nemože dakle i nadalje obstojati, državni odvjetnici nebi imali biti podjedno i viećnici, već samo državni odvjetnici, koji bi bili podvrženi izključivoj vlasti banovoj. Rangirali bi pako državni odvjetnici kano činovnici VII. nadnevnoga razreda s viećnici sudbenih stolovah.

d) Zamjenici državnih odvjetnikah po sadanjem su sustavu viećnički tajnici sudbenih stolovah, indi urednici u IX. nadnevnom razredu. Pošto je pako zvanje državnih odvjetnikah takovo, da ga s uspjehom nemože vršiti sudački urednik bez osobite priprave i prakse za to, uzimali su se dosele državni odvjetnici, a i valjalo ih jih je iz službenih interesah i uzimati izmedju zamjenikah državnih odvjetnikah, pak je posljedica tomu bila, da su zamjenici državnih odvjetnikah postavši državnimi odvjetnici, došli iz IX. odmah u VII. nadnevni razred, preskočiv VIII. nadnevni razred, što se je ostalog sudačkog činovničtva dakako neugodno dojimalo.

Da se pako u napredak s jedne strane stane tomu na put, a da se s druge strane odgoji podmladak specialno za zvanje državno-odvjetničko, valjalo bi njekolicinu zamjenikah državnih odvjetnikah uvrstiti u VIII. nadnevni razred s pravom rangiranja medju kotarskimi sudci, dočim bi veći dio zamjenikah državno odvjetničkih

imao ostati u IX. nadnevnom razredu s pravom rangiranja medju sudbenimi pristavi I. razreda.

e) Uznički nadziratelji kod sudbenih stolovah i kotarskih sudovah (kano njeko posebno zvanje) imali bi se posve dokinuti, jer ima kotarskih sudovah, koji imadu tečajem godine tako neznatan broj uznikah, da nadzor nad njimi može vršiti i podvornik, a da netreba samo za to stalno namještena organa.

Na mjesto uzničkih nadziratelјah valjalo bi onim kotarskim sudovom, kod kojih bi to iziskivala potreba, pridieliti pomoćnoga podvornika, ter bi predstojnik suda imao odrediti, kakovo će poslovanje koj od poslužiteljnoga podjedno i nadzornoga osoblja obavljati.

Isto tako bi i predsjednik sudbenoga stola izmedju podvornikah i pomoćnih podvornikah odredio po dva do tri od poslužnoga osoblja, koji bi obavljali službu nadzorničku u uzištih, što bi svakako unapriedilo interes službe, jer bi predsjednik imao odrediti one poslužitelje, koji su tjelesno kriepčiji, pouzdaniji i prikladniji za taj posao, ter bi mogao to osoblje svagda, kad mu se svidi potrebnim, zamieniti, a da mu za to nebi trebalo posebne dozvole.

To su u glavnih potezih promjene, koje bi po mnienju ovoga vladnoga odjela valjalo učiniti glede osoblja sudbenih oblastih u obće.

Prelazeć napose na osoblje kod sudbenih stolovah konstatiramo, da bi imalo isto sastojati iz:

predsjednika u	VI.	nadnevnom	razredu
viećnikah u	VII.	„	„
sudb. pristavah I. razr. u	IX.	„	„
sudb. pristavah II. razr. u	X.	„	„
državnih odvjetnikah	VII.	„	„
zamjenikah držav. odvjet. u	VIII.	„	„
zamjenikah držav. odvjet. u	IX.	„	„
ravnatelja pomoć. uredah u	IX.	„	„
voditeljah grunt. knjige u	X.	„	„
gruntovničarah u	XI.	„	„
oficijalah u	XI.	„	„
pisarah u	XII.	„	„
tamničara u	XII.	„	„
podvornikah			
pomoćnih podvornikah			

ter uzničkih stražarah sa sadanjimi plaćami i stanarinami s tom

jedinom razlikom, da bi se podvornikom kod sudbenih stolovah i kod kotarskih sudovah opredielila jednaka plaća sa 350 for. i 400 for., koju bi uživali prema duljem vremenu službovanja kano podvornici, dočim podvornici sudbenih stolovah uživaju sada plaću od 400 for., a oni kotarskih sudovah od 350 forintah, koja razlika neima opravdana temelja.

Vladni ovaj odjel pomno je proučio potrebu osoblja za svaki pojedini sudbeni stol prema obsegu agendah, koje bi mu imale pripasti, ter je sastavio priviti pod B) izkaz o sveukupnom osoblju sudbenih stolovah i pomoć. osoblju držav. nadodvjetničtva ter njegovih berivih, a pod C) izkaz o razredjenju toga osoblja na pojedine sudbene stolove.

Po glasu izkaza B) iznosila bi sveukupna beriva
osoblja sudbenih stolovah . . . . 330.490 fr.
a pošto sada iznosi . . . . 433.089 fr.
to bi beriva toga osoblja po predloženom razredjenju i
arondiranju sudbenih stolovah iznosila manje . . 102.599 fr.

B) Kotarski sudovi.

U cielokupnoj kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji postoji sada 67 kotarskih i gradsko-delegovanih kotarskih sudovah (43 u provincijalu, 24 u bivšoj krajini).

Kano što su sudbeni stolovi pretežno sudovi kazneni, tako su kotarski sudovi pretežno sudovi gradjanski ili bi barem to imali biti prema temeljnomu načelu, na kojem su osnovani. Nu to pravilo nije bez iznimke, jer ima naročito u bivšoj krajini kotarskih sudovah, kojim je glavno poslovanje u kaznenoj struci.

Sadanji broj kotarskih sudovah a i njihovo razdieljenje po pojedinih predielih zemlje odgovara u obće dostatno tako potrebi pučanstva, kao i interesu javnom, ter bi se isti u obće imali ostaviti u sadanjih svojih sjedištih, izuzam njekolicinu, koji bi se kano nepotrebni imali dokinuti, o čem će biti govor niže.

Biti će poučno, ako i ovdje sravnimo sudbeno razdieljenje i poslovanje kotarskih sudovah u Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj sa našimi kotarskimi sudovi, jer će rezultati toga sravnjivanja govoriti za to, da nam nipošto netreba više kotarskih sudovah, nego ih imamo sada.

Štajerska itd. ima ukupno 124 kotarska i gradsko-delegovana kotarska suda.

To je broj znamenito veći od broja naših kotarskih sudovah, ali je za to i poslovanje tamošnjih kot. sudovah u stvarih gradjanskih daleko obsežnije od naših kotarskih sudovah.

Godine 1878 prispjelo je u gradjanske uručbene zapisnike kotarskih sudovah u Hrvatskoj i Slavoniji (s krajinom) podnesakah 339.903
od kojih na jedan kotarski sud odpada podnesakah u okruglom broju 5.000
Iste godine bilo je kod kotarskih sudovah u Štajerskoj itd. gradjanskih podnesakah 862.613
odpada indi na jedan kotarski sud u okruglom broju . . 7.000
Kod naših kotarskih sudovah bilo je uskladjenih ili zaglavljenih parnicah 9.899
dakle na jedan kot. sud njih 147
Kod kotarskih sudovah u Štajerskoj itd. bilo je uskladjenih parnicah 11.760
indi na jedan kot. sud njih 95
Ostavinskih razpravah napokon bilo je kod hrvatskih kotarskih sudovah 9.617
dakle na jedan kot. sud njih 143
usuprot bilo je kod kot. sudovah u Štajerskoj itd. razpravah ostavinskih 30.355
indi na jedan kot. sud 244

Prema broju uskladjenih parnicah, koje godine 1878. dolaze na jedan kotarski sud (u Hrvatskoj 147 u Štajerskoj itd. 95), moralo bi se uztvrditi, da naši sudovi i sada imadu razmjerno više parnicah za riešiti, nego sudovi u Štajerskoj itd. Nu tomu nije tako, što ćemo odmah razjasniti.

U zemljah, zastupanih u carevinskom vieću već je od 1. listopada 1873. u krieposti bagatelni postupak, prema kojemu se razpre radi manje vriednosti nerazpravljaju više po redovitom već po posebnom bagatelnom postupku, ter se te razpre niti neuvrštuju više u izkaze parnicah po redovitom postupku. Uvedenjem bagatelnoga postupka naravno da se je broj parnicah po redovitom postupku znamenito smanjio pak pošto je do godine 1878. (o kojoj je naime govor) jur 4 godine prošlo bilo, iza kako je bagatelni postupak uveden bio, neima dvojbe, da su u izkazih kotarskih sudovah u Štajerskoj itd. uvrštene samo one parnice, koje su se iza godine 1873. po redovitom postupku i povesti imale, ter da u tih izkazih

neima parnicah takovih, koje bi bile spadale pred bagatelni sud, kad bi u vrieme njihova podignuća valjale bile ustanove bagatelnoga postupka.

U Hrvatskoj i Slavoniji (civilnom području) uveden je bagatelni postupak tekar s 1. srpnja 1877., dakle je početkom godine 1878. bio tekar pol godine u krieposti. Stoga nemože o tom biti dvojbe, da medju zaglavljenimi godine 1878. parnicami po redovitom postupku kod hrvatskih sudovah ima znamenit broj takovih parnicah, koje se nebi bile brojile medju parnice redovite, već medju parnice bagatelne, kad bi bagatelni postupak već u krieposti bio u ono vrieme, u koje su te parnice podignute.

U bivšoj Krajini uveden je bagatelni postupak tekar god. 1880. pak su s toga u brojci redovitih parnicah za godinu 1878. naravno i sve one parnice, koje u taj broj nebi bile spadale, kad bi bagatelni postupak već godine 1878. u krieposti bio.

Posljedica uvedenja bagatelnoga postupka jest ta, da parnice po redovitom postupku pred kotarskimi sudovi padaju od godine do godine tako, da je tih parnicah g. 1881. (za koju je vladni ovaj odjel dao napose sastaviti točne izkaze) bilo pred svimi kotarskimi sudovi samo 4468, — da jih je dakle na jedan kotarski sud došlo samo 66.

Moglo bi se možda prigovoriti, da ako je u Hrvatskoj i Slavoniji manji broj parnicah po redovitom postupku, za to je veći broj bagatelnih parnicah nego u Štajerskoj; nu taj prigovor nebi stojao, jer godine 1878. bilo je u Štajerskoj etc. bagatelnih parnicah 51.655
a u Hrvatskoj i Slavoniji bez Krajine 26.960

Godine 1880. pako iza kako je bagatelni postupak uveden i u Krajini, bilo je bagatelnih parnicah ukupno 38.015.

Kaznene agende kot. sudovah u Štajerskoj itd. i u Hrvatskoj i Slavoniji težko je medjusobno sravnjivati po broju kaznenih slučajevah u obće, jer je kazneni postupak pred kot. sudovi radi prekršajah trovrstan. U Štajerskoj itd. postoji naime inštitucija državno-odvjetničkih funkcionarah, ter ovim valja prijaviti svaki prekršaj, koj nije progoniv samo na zahtiev privatnoga tužitelja. Državno-odvjetnički funkcionari razpolažu sa prijavom radi prekršaja u obće, kano što i državni odvjetnici sa prijavom radi zločinstva ili prestupka, t. j. vlastni su prema svomu obnašašću budi prijavu zavrći, budi staviti pred sudom zahtiev na progon. U prvom slučaju, ako

prijavu zavrgnu, neima kot. sud s tom prijavom nikakova posla, ter samo one prijave dolaze pred sud i usljed toga u dotični izkaz, glede kojih je državno-odvjetnički funkcionar stavio zahtiev na progon.

Drugi je postupak glede prekršajah u takozvanom provincijalu Hrvatske i Slavonije. Tu se prekršaj, koj nije kaznjiv na zahtiev privatnoga tužitelja, progoni samo onda, ako ga prijavi javna oblast ili ako to zahtjeva oštećenik. Tuj neima posredujućega organa izmedju prijave i sudbenoga postupka (progona), kao što je državno-odvjetnički funkcionar, pak stoga svaka prijava dolazi neposredno pred sud, bila ona temeljita ili ne, ter je stoga jasno, da će po tom postupku više prijavah radi prekršajah stići na kotarske sudove, nego po postupku valjanom u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom vieću, po kojem redovito netemeljite prijave nedolaze ni pred sud.

Napokon valja u bivšoj Krajini još stari kazneni postupnik po načelu inkvizitornom, prema kojemu sud, bila mu prijava naročito ma po kom radi progona učinjena, ili saznao on ma kakovim inim načinom za kazneni slučaj, mara ureda radi uredovati, a po tom postupku dolazi pred sud naravno najviše kaznenih slučajevah.

Usljed te razlike kaznenih postupnikah nije dakle moći uspješno sravnjivati kaznene agende prema broju kaznenih slučajevah, ali je moguće sravniti jih prema broju radi prekršajah osudjenih osobah, koj broj prilično prikazuje broj temeljitih kaznenih prijavah, koje sudovom zadavaju glavni posao u kaznenih agendah.

Godine 1878. bilo je pako kod kot. sudovah u Štajerskoj itd. radi prekršajah osudjenih osobah . . . . 26.749, dočim jih je u Hrvatskoj i Slavoniji (s Krajinom) osudjeno 31.297, dakle su naši kot. sudovi spomenute godine imali više kaznenih agendah, nego kot. sudovi u Štajerskoj, iz čega sliedi, da se u našoj zemlji i počinja više prekršajah, nego u Štajerskoj itd.

Nu ono, što je već razloženo kod razmatranja o sudbenih stolovih, da naime interes pučanstva zahtjeva više sudovah gradjanskih nego kaznenih, valja i o kot. sudovih, koje stoga netreba umnažati samo radi kaznenih agendah.

Opetujemo dakle, da u Hrvatskoj i Slavoniji ima dovoljno kot. sudovah, da jih više ustrajati netreba, već da bi se usuprot njeki imali dokinuti iz raznih razlogah, a ti su sliedeći:

1. Kotarski sud u Brinju imao bi se ukinuti s razloga, što

se kot. sud u Senju, makar imao samo 3231 stanovnika, nemože ukinuti s obzirom na ondješnje prometne i trgovačke odnošaje; što kot. sud u Senju, prem mu je područje toli neznatno, ima toliko gradjanskih agendah, koliko i kot. sud u Brinju; što je okolišno pučanstvo Senja iz kotara brinjskoga upućeno u prometnih i trgovačkih stvarih na grad Senj, ter stoga mora imati veći interes, da je kot. sud u Senju nego u Brinju; što bi se stoga obližnje obćine kotara brinjskoga i otočkoga morale stopiti s područjem kotara senjskoga, dočim se odaljenije obćine kotara brinjskoga mogu spojiti s kotarom stranom otočkim a stranom novljanskim, a da za to nebi bilo potrebno, da se umnoži osoblje budi kot. suda u Otočcu budi onoga u Novom.

2. Kot. sud rakovački u Karlovcu valjalo bi ukinuti, jer je u Karlovcu, dakle u istom gradu sjedište kot. suda karlovačkoga. Područje kot. suda rakovačkoga imalo bi se pripojiti kot. sudu karlovačkomu osim obćinah Sočice i Kalje, koje bi imale pripasti kot. sudu u Jaski.

3. Kot. sud u Pisarovini imao bi se ukinuti s razloga, što mu u području ima samo 10.000 stanovnikah; što mu broj gradjanskih agendah nesiže na godinu niti 2000 podnesakah, medju kojimi je na godinu 10 do 15 parnicah; što ima na godinu samo oko 250 kaznenih slučajevah (prekršajah) i što prema tako neznatnim agendam nezadaje niti jednoj vrstnoj sudačkoj sili dovoljno posla.

Kotar pisarovački mogao bi se razdieliti na kotare jaskanski i karlovački ili glinski prema tomu, kako će biti ustrojene upravne obćine.

4. Kot. sudovi u Garešnici i u Grubišnompolju imadu toli neznatne agende, (Garešnica niti 2000 gradjanskih podnesakah, Grubišnopolje takodjer oko 2000) da svaki za sebe neima prava na obstanak, već bi jim se područja imala stopiti u jedno područje sa sjedištem u Grubišnompolju ili Hercegovcu.

5. Kot. sud u Rujevcu ustrojen je tekar god. 1874., ter mu je sadanje područje bilo razdieljeno medju kot. sudove u Kostajnici i Glini. Pošto se je činilo, da su kot. sudovi u Kostajnici i Glini preobterećeni poslovanjem, ustrojen je iz njekih dielovah njihova područja posebni kot. sud u Rujevcu, usljed kojega ustrojenja bi se tobož znamenito imale umanjiti agende prije spomenutih kot. sudovah. Nu ta nada nije se obistinila, jer kot. sud u Rujevcu ima na godinu tek oko 2000 gradjanskih podnesakah, a njegove kaznene

agende (500 do 600 kaznenih slučajevah, prekršajah) spadaju medju najslabije kod kotarskih sudovah u bivšoj krajini tako, da kod toga kotarskoga suda nije sistemiziran više nego jedan jedini sudački urednik. Valjalo bi dakle taj kotarski sud ukinuti, a područje mu razdieliti medju kotarske sudove u Glini i Kostajnici.

6. Kotarski sud u Dolnjem Miholjcu sa svojih 17.000 stanovnikah ima tekar oko 3000 gradjanskih podnesakah na godinu i neznamenite kaznene agende, a po svojem položaju u blizini kotarskoga suda Valpovu neima prava na obstanak, jer bi mu se područje bez zaprieke moglo pripojiti stranom kotarskomu sudu u Slatini (obćina Moslavina) a stranom kotarskomu sudu u Valpovu; imao bi se dakle dokinuti.

7. Od područja kotarskoga suda u Irigu napokon, koj je od kotarskoga suda u Rumi samo 1$^1/_2$ milje udaljen, leže sjeverno-iztočni predieli bliže kotarskomu sudu u Karlovcih, nego kotarskomu sudu u Irigu, koj prem brojniji pučanstvom (17.000) neima toliko civ. poslovnih agendah (oko 3400), koliko pučanstvom manji kot. sud u Karlovcih (12.000 stanov.), koj ima oko 6500 civilnih agendah. Kot. sud u Irigu valjalo bi dakle ukinuti, a područje mu razdieliti medju kotarske sudove u Rumi i Karlovcih.

Prema tomu drži vladni odjel za pravosudje, da bi u cielom sjedinjenom obsegu Hrvatske i Slavonije imali ostati kotarski sudovi u sadanjih svojih sjedištih osim prije spomenutih 7 kotarskih sudovah, tako da bi bilo sveukupno 60 kotarskih sudovah, koj broj bi bio dovoljan za interese pučanstva i interese državne.

Na čelu svakoga kotarskoga suda stajao bi naravno kotarski sudac, a uz njega bio bi najmanje jedan sudbeni pristav, u kotarih sa većimi poslovnimi agendami bila bi po dva pristava, a kod njekolicine kotarskih sudovah i više pristavah.

Ukupni broj pristavah imao bi iznositi 100, od kojih bi 50 njih bilo pristavi I. razreda, a 50 pristavi II. razreda. Taj broj konceptualnoga osoblja, koj odgovara i sadanjemu broju toga osoblja, bio bi dostatan da svlada poslovanje kod kotarskih sudovah.

Kod svakoga kotarskoga suda imao bi biti po jedan gruntovničar i podjedno ravnatelj pisarne, osim kod kotarskih sudovah u sjedištu sudbenih stolovah, jer ovi kotarski sudovi nebi imali gruntovnice, već bi se gruntovnica za njihovo područje vodila kod sudbenih stolovah. Trebao bi dakle 51 gruntovničar. Svaki kotarski

sud imao bi nadalje po jednoga, prema množini poslovnih agendah i po više pisarah, kojih bi ukupno imalo biti 100.

Napokon bi kod svakoga kot. suda imao biti namješten po jedan podvornik i jedan pomoćni podvornik osim kotarskih sudovah u Zagrebu i Osieku, kojim bi valjalo dati više poslužnoga osoblja, tako, da bi ukupni broj podvornikah iznesio 62, a pomoćnih podvornikah 60.

Po glasu privita pod D) izkaza o sveukupnom osoblju kod kotarskih sudovah i njegovih berivih iznosila bi ta

beriva ukupno	357.150
a pošto iznose sada	368.754
to bi beriva toga osoblja iznosila od sadanjih berivah manje	11.604

C. Prizivno sudište.

Sadanji naziv drugomolbenog sudišta: „banski stol“, naziv je historički, koj neodgovara sadanjemu ustroju toga višega sudišta, a u pučanstvu je dielomice povodom krivomu shvaćanju o pojmu te sudbene oblasti. Naziv „prizivno sudište“, kako ga predlaže ova osnova, označuje sadanje djelovanje drugomolbenog sudišta u svih strukah pravosudja, suglasan je s nazivom, što ga za slične sudbene oblasti poprimiše u većem dielu evropejskih državah, ter neće dati povoda krivomu shvaćanju o funkcijah te oblasti.

Kod banskoga stola (prizivnoga sudišta) sistemizirano je sada sliedeće osoblje:

a) kod kr. banskoga stola:

1 predsjednik,

12 viećnikah,

1 državni nadodvjetnik, (zamjenik njegov uračunan je kod sudbenih stolovah),

3 viećnička tajnika,

1 tajnički pristav,

3 pristava pomoćnih uredah,

6 oficijalah,

2 pisara,

1 viećnički poslužitelj,

3 pisarnički sluge,

2 pomoćna poslužitelja.

b) kod bivšega krajiškoga odsjeka banskoga stola:

7 viećnikah, medju njimi jedan, koj je podjedno vodio predsjedničke poslove,

1 državni nadodvjetnik.

1 zamjenik državnoga nadodvjetnika,

1 viećnički tajnik,

1 sudbeni pristav,

1 pristav pomoćnih uredah,

2 oficijala,

5 pisarah,

1 viećnički poslužitelj,

1 podvornik,

2 pomoćna podvornika.

Osim toga sistemizirano je kod banskoga stola 40 prislušnikah i to 30 kod kr. banskoga stola i 10 za bivši krajiški odsjek banskoga stola. Pokriće za ovih 10 prislušnikah uvršteno je u krajiškom proračunu na poglavju za pravosudje u naslovu 2. medju stvarne izdatke. Nu jer ti izdatci spadaju medju osobna beriva urednikah, to ćemo jih mi uvrstiti medju potrebe banskoga stola, a izlučiti ih iz stvarnih troškovah, o kojih će biti kasnije govor.

Ovo osoblje bilo je dosele dovoljno, da svlada poslovne agende tako kod banskoga stola kao i kod krajiškoga odsjeka banskoga stola, koje agende na temelju trogodišnjega prosjeka od 1878.—1880. iznose na godinu od prilike:

Podnesci u uručbeni zapisnik	26.000
Gradjanske parnice	1.700
Kaznene parnice	4.600

Po mnienju vladnoga ovoga odjela imao bi se sada sistemizirani ukupni broj viećnikah referentah pridržati, ter bi odpao samo jedan viećnik, koj je kod krajiškoga odsjeka banskoga stola vodio predsjedničke poslove i državni nadodvjetnik kod rečenog bivšeg odsjeka, tako, da bi kod prizivnoga sudišta bilo ukupno 18 viećnikah i jedan državni nadodvjetnik.

Kad je vladni ovaj odjel u kolovozu g. 1881. izradjivao predlog o sjedinjenju krajiških odsjekah stola sedmorice i stola banskoga s kr. stolom sedmorice i stolom banskim, predložio je umnožanje banskoga stola samo sa 4 viećnika, imajući pri tom pred očima osoblje višega zemaljskoga suda u Gracu, kojemu su agende prilično iste, kano i sjedinjenoga banskoga stola. Nu pošto su se proti umnožanju samo sa 4 viećnika podigle s raznih stranah o tom dvojbe,

da li bi to osoblje bilo dovoljno za svladanje poslovah, uzeo je vladni ovaj odjel ovo pitanje u ponovno razmatranje, kojemu je posliedak taj, da je podignute bojazni glede premalenoga broja viećnikah pronašao opravdanimi, ter da predlaže umnožanje za 6 viećnikah.

Kod višega zemaljskoga suda u Gracu sistemiziran je naime 1 predsjednik, 1 podpredsjednik i 16 viećnikah. Rečeni viši zemaljki sud ima pako istina oko 200 civilnih parnicah više na godinu, nego banski stol, ali su mu za to kaznene agende znamenito manje od sličnih agendah banskoga stola, jer dok viši zemaljski sud uređuje samo radi zločinstvah i prestupakah, ter parnice radi prekršajah nedolaze pred njega, jer su u Cislajtaniji prizivna sudišta u postupku prekršajnom sborna sudišta I. molbe, to je banski stol po našem postupniku prizivno sudište radi prekršajah, što mu zadaje znamenita posla, pak je stoga opravdano, da banski stol ima za dva viećnika više, nego rečeni viši zem. sud.

Dok je predsjedničtvo banskoga stola bila ona oblast, u koje djelokrug su spadale sve ekonomičke agende sudbenih oblastih I. molbe, a donjekle i osobne stvari, ter dok je jedan od tajnikah banskoga stola bio namjestnikom državnoga nadodvjetnika, bilo je opravdano, da su kod samoga kr. banskoga stola bila sistemizirana tri tajnika i jedan tajnički pristav; nu odkad je počam od god. 1876. vladni odjel za pravosudje izključivo sve ekonomičke agende sudbenih oblastih preuzeo, i odkad je namjestnik državnoga nadodvjetnika jedan viećnik sudbenoga stola, neima razloga, da bude kod banskoga stola (prizivnoga sudišta) toliki broj pomoćnih sudačkih urednikah, koji se sada upotrebljuju samo kano perovodje u sjednicah, a jedan od njih za izradjivanje predsjedničkih agendah. Bit će stoga posve dovoljno, ako se kod prizivnoga sudišta sistemizuju dva tajnika i dva tajnička pristava (sudbena pristava I. razreda,) kano što je to i kod višega zemaljskoga suda u Gradcu, akoprem predsjedničtvu ovoga nadleže sve ekonomičke agende.

Manipulacionalno osoblje kod prizivnoga sudišta imalo bi se umnožiti k broju manipulacionalnoga osoblja kr. banskoga stola za jednoga oficijala i jednoga pisara tako, da bi kod prizivnoga sudišta bilo sistemizovano:

1 ravnatelj pomoćnih uredah,
3 pristava,

7 oficijalah, i

3 pisara.

Kod višega zem. suda u Gracu sistemizovan je 1 ravnatelj, 2 pristava pomoćnih uredah i 6 oficijalah. Kod banskoga stola treba ipak više manipulacionalnoga osoblja, jer se od toga osoblja nadieljuje i državno nadodvjetničto, koje je kod nas podjedno i financijalna prokuratura, i treba stoga više osoblja, nego gradačko državno nadodvjetničtvo.

Podvorničko osoblje napokon imalo bi se ustanoviti sa 2 viećnička poslužitelja, 4 podvornika i 2 pomoćna podvornika, dakle za 2 poslužitelja više, nego jih je imao kr. banski stol.

Sadašnjih 40 adjutiranih prislušnikah premalo je za pomladak sudačkoga stališa u obće, a premalo jih je obzirom i na potrebu službe, jer se ne mogu svi sudbeni stolovi nadieliti snjimi tako, kako bi to zahtjevao interes službe.

Već godine 1861., kad su prislušnici bili opredieljeni samo za sudbene stolove, a ne i za kotarske sudove, i dok je još belovarska županija spadala vojničkoj Krajini, bilo je sistemizovano 27 adjutiranih prislušnikah, a sada kad je pridošla ne samo belovarska županija, nego i ciela hrv.-slav. Krajina, imalo bi biti samo 40 adjutiranih prislušničkih mjestah, što očito nestoji u pravom razmierju prema prijašnjem broju prislušnikah. Predlaže se s toga, da se sistemizuje 50 adjutiranih prislušnikah, i to 25 sa pripomoći godišnjih 600 tor., i 25 sa pripomoći od 500 for, kako je to i u Cislajtaniji, gdje su osta i činovnici znamenito bolje plaćeni nego naši. (U obsegu višeg zem. suda u Gracu ima 73 adjutirana prislušnika).

Priviti pod E. izkaz pokazuje, da bi sveukupna beriva prizivnoga sudišta iznosila 111.600 for. a pošto ti troškovi iznose sada 131.300 for., to bi beriva toga osoblja iznosila manje 19.700.

D. Kr. vrhovno i ukidno sudište.

Kao što je opaženo, da naziv „banski stol“ za drugomolbeno sudište neodgovara ustroju spomenutog sudišta, tako neodgovara naziv „stol sedmorice“ za treću molbu, usuprot obćenito poprimljen naziv „vrhovno i ukidno sudište“, kako ga predlaže osnova, označuje precizno djelokrug te vrhovne sudbene oblasti.

Kod stola sedmorice vrhovnoga i ukidnoga sudišta sistemizovano je sada sliedeće osoblje:

a) Kod kr. stola sedmorice.

1 predsjednik,
6 viećnikah,
1 viećnički tajnik,
1 tajnički pristav,
1 ravnatelj pomoćnih uredah,
3 oficijala,
1 viećnički poslužitelj,
1 podvornik i
1 vratar,

b) Kod bivšega krajiškoga odsjeka stola sedmorice;

4 viećnika, od kojih je jedan vodio poslove predsjedničke,
1 tajnik,
1 sudbeni pristav,
1 oficijal,
1 akcesist,
1 viećnički poslužitelj i
1 podvornik.

Agende sjedinjenoga stola sedmorice (vrhovnoga i ukidnoga sudišta) iznosile bi prema trogodišnjem prosieku od 1878.—1880. od prilike:

Podnesci u uručbeni zapisnik	2600
Gradjanske parnice	460
Kaznene parnice	640

Pošto je sada sistemizovano osoblje tako kr. stola sedmorice kao i bivšega krajiškoga odsjeka stola sedmorice spomenute poslove s vladati moglo, drži vladni ovaj odjel, da bi se broj viećnikah referentah i nadalje pridržati imao, ter bi odpao samo jedan viećnik, koj je kod krajiškog odsjeka stola sedmorice obavljao poslove predsjedničke tako, da bi kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta imalo biti sistemizirano:

1 predsjednik i 9 viećnikah.

Pomoćno sudačko osoblje i manipulacionalno osoblje, kako je sada sistemizirano kod kr. stola sedmorice posve je dostatno po mnienju ovoga vladnoga odjela, da obavlja sve poslove vrhovnoga i ukidnoga sudišta, kod kojega bi prema tomu imao biti namješten:

1 tajnik,
1 tajnički pristav,

1 ravnatelj pomoć. uredah i
3 oficijala.

Samo bi se poslužno osoblje obzirom na umnožanje sudačkih silah, imalo umnožiti za jednoga ponvornika, ter bi s toga imao biti namješten:

1 viećnički poslužitelj,
2 podvornlka i
1 vratar.

Kao što priviti pod F. izkaz pokazuje iznosila bi beriva osoblja namještena kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta 56.250
a pošto sadanja beriva iznose 65.200
to bi beriva osoblja toga iznosila manje 8950

III.

Pregled i obrazloženje

financialnoga stanja cjelokupne pravosudne uprave.

Do sele bio je govor samo o sudbenih oblastih i o berivih kod sudovah namještenoga osoblja. Nu tim nisu izkazani svi troškovi niti za same sudbene oblasti, a još manje za cjelokupnu pravosudnu upravu.

K troškovom za sudove spadaju osim berivah osoblja još stvarni troškovi i troškovi za zemaljske i županijske sgrade, koje služe pravosudnim svrham, a hoće li se imati pregled troškovah cjelokupne pravosudne uprave, tad se valja osvrnuti i na vladni odjel za pravosudje i zemaljske kaznione. O tom ćemo razpravljati u ovom dielu.

I. Beriva osoblja kod sudbenih oblastih.

Kano što pokazuju osnovi priloženi izkazi A. i B. službenih kategorijah, činovnih razredah i berivah činovnikah i podvorničko-nadzornoga osoblja pridržani su za pojedine kategorije činovnikah isti činovni razredi, koji jim pripadaju i danas i u obće iste plaće i stanarine, koje uživaju sada. Samo je za činovnike V. i VI. nadnevnoga razreda, naime za viećnike vrhovnoga i ukidnoga sudišta, viećnike prizivnoga sudišta, državnoga nadodvjetnika i predsjednike sudbenih stolovah ustanovljena za 200 for. manja plaća, nego ju uživaju danas. Razlog tomu sniženju plaće s jedne strane jest taj, što je

neoboriva istina, da s ograničenimi sredstvi zemaljskoga budgeta valja što više štediti, a plaće činovnikah nižih dnevnih razredah toli su prema skranjoj potrebi odmjerene, da se nemogu sniziti, s druge strane pako morati je priznati, da je razlika u plaći medju VII. i VI. činovnim razredom nerazmjerno prevelika, jer iznosi 800 for., dočim u nižih nadnevnih razredih iznosi 100 do najviše 200 for. (dakle je iz VII. u VI. četverostruko veća od nižih razredah) a razlika medju plaćom VI. i V. nadnevnoga razreda je samo 600 for. Do godine 1875. bila je razlika medju VII. i VI. nadnevnim razredom samo 400 for. (prisjednici sudb. stolovah najviše 2000 for., prisjednici banskoga stola najmanje 2400 for., a u Cislajtaniji iznosi i sada samo 400 for.)

Predsjedniku prizivnoga sudišta odmjerena je plaća sa 4500 fr. kano i predstojnikom vladnih odjelah za pravosudje i bogoštovje i nastavu, pošto neima baš nikakova razloga za to, da bi taj činovnik uživao veću plaću od odjelnih predstojnikah, a snjimi imade jednaki IV. činovni razred.

Gore spomenuti razlog štednje sili i na to, da se dokinu svi službeni doplatci predsjednikom svih sudištah, državnim odvjetnikom i kotarskim sudcem, koji sada obstoje u civilnom dielu zemlje, a k ovom razlogu dolazi još onaj prevažni razlog, što tih doplatakah činovnici bivšega krajiškoga područja neuživaju, pa kad bi se ti doplatci pridržali, valjalo bi jih dati i činovnikom krajiškoga područja, a tad se nebi štedilo, već bi se u tom pogledu više trošilo nego sada.

Beriva za generalnoga prokuratora kod vrhovnoga i ukidnoga sudišta uvrštena su obzirom na to, što se je pokazalo potrebnim, da se kazneni postupnik od 17. svibnja 1875. donjekle preinači, ter što se u interesu kaznenoga pravosudja kani ustrojiti institucija generalnoga prokuratora.

Da si svatko uzmogne stvoriti sud o predloženih berivih činovničtva, ter o tom, da o daljem snižnnju berivah nemože biti govora, prilaže se pod G. izkaz o berivih sudbenih činovnikah u cieloj austro-ugarskoj monarkiji.

Kano što pokazuju izkazi B, D, E i F priloženi II. dielu ovoga obrazloženja iznosila bi beriva sveukupnoga osoblja kod sudbenih oblastih . . . . 855.490 for.
a pošto sada iznose . . . . 998.343 „
to bi po novom ustrojstvu iznosila manje . . . . 142.853 for.

2. Stvarni troškovi za sve sudbene oblasti.

Pod stvarnimi troškovi kod sudbenih oblastih razumievamo: naklade pisarničke i naklade za troškove kaznenoga postupka i za ovrhu kazni slobode, najmovine, izdatke za dnevničare, za kućne potrebe, nagrade i podpore, razne troškove itd.

Te stvarne troškove opredieljuje proračun za tako zvani provincijal prema pojedinim naslovom napose za stol sedmorice, banski stol, sudbene stolove i kotarske sudove tako, da se potreba za svaku vrst sudbene oblasti točno opredieljuje.

Usuprot izkazuje proračun za bivše krajiško područje sve stvarne troškove pod stavkom 7. i 8. poglavja V. skupno za sve sudbene oblasti I, II. i III. molbe, ter jih mieša i sa pripomoći prislušnikah i s troškovi za popravak sgradah.

Usljed toga nemogu se ti stvarni troškovi obzirom na buduće stopljenje svih sudbenih oblastih obostrana područja ustanoviti već sada posebice za vrhovnu i ukidno sudište, prizivno sudište, sudbene stolove, i kotarske sudove, već valja uzeti u razmatranje, kako će biti s timi stvarnimi troškovi u obće gledom na predloženo razdieljenje i razredjenje sudbenih oblastih.

U tom pogledu valja ponajprije iztaknuti, da će stvarni troškovi za vrhovno i ukidno sudište i prizivno sudište svakako manji biti od dojakošnjih, pošto su rečena višja sudišta za oba područja sada jedinstvena, pak s toga odpadaju razni troškovi, koji su bili potrebni, dok su ta sudišta bila razlučena.

Nu stvarni troškovi za viša sudišta u obće tako su neznatni prema sličnim velikim troškovom kod sudovah I. molbe, da umaljenje tih troškovah neće biti od znamenita upliva na cielokupne za sve sudbene oblasti potrebne stvarne troškove, pak se s toga na te troškove za viša sudišta nećemo posebice obazirati.

Stvarni troškovi za sudbene oblasti I. molbe, medju kojimi su troškovi za kazneni postupak i za ovrhu kazni slobode ter za dnevničare najznamenitiji, morali bi se obzirom na to, da bi se tri sudbena stola ukinula i tim obskrba uznikah jeftinija postala, a potreba tolikih dnevničarah odpala, takodjer umanjiti, ili bi se barem s istom svotom, koja se danas u to ime traži, moralo izaći, kad bi ta svota u obće danas dostatna bila, da pokrije sve izdatke, potrebite u ime stvarnih troškovah. Nu ta svota, koja je danas za stvarne troškove u proračunih obiuh područjah preliminirana, zaostaje znamenito za faktičnom potrebom.

U tom pitanju valja ipak razlučiti tako zvano područje provincijalno od područja bivše Krajine.

Za sve sudbene oblasti u takozvanom provincijalnom području ustanovljeni su stvarni troškovi danas (vidi proračun za god. 1882. poglavja V. naslov 2 stavku 3, 5 i 6, naslov 3 stavku 4, 5 i 6, naslov 4 stavku 3, 5, 6, 7, (1.2) 8, 9, 10, (tek. br. 3, 4 i 5) i 11, naslov 5 stavku 3, 5, 6, 7, 8 i 9), za stol sedmorice 2680 for.

za banski stol	10.023	„
za sudbene stolove	164.365	„
za kotarske sudove	116.190	„
Ukupno . .	293.258	for.

Ta svota je u ime stvarnih troškovah sudbenih oblastih takozvanoga provincijala posve dostatna, pak bi se s njom i u buduće prema novom razdieljenju sudbenih oblastih ne samo izašlo, već bi se morale polučiti i njeke, prem ne velike prištednje.

Inako je sa timi troškovi u bivšem krajiškom području.

Tu je za stvarne troškove na naslovu 2. stavci 7 i 8 preliminirano 143.760 for. (nakon odbitka pripomoćih i gradjevnih troškovah).

Pada odmah u oči, da ti troškovi za bivše krajiške sudbene oblasti iznose samo polovicu sličnih troškovah za sudbene oblasti tako zvanoga provincijala, ter da su, akoprem je krajiško područje i po površini i po pučanstvu znamenito manje od takozvanog provincijalnog područja, razmjerno ipak premaleni.

I doista ti troškovi prekoračivani su svake godine do iznosa oko 30.000 for., a naročito prekoračivani su troškovi za svjedoke i vještake u kaznenom postupku tako n. pr. godine 1880. za 26.000 for. a. vr.

Ti troškovi su dakle za bivše krajiško područje znamenito prenizko preliminirani, pa se s njimi nebi moglo izaći niti po predloženom razredjenju sudbenih oblastih.

Sveukupni stvarni troškovi za oba područja iznose po današnjih proračunih 437.018 for., koj iznos je prema razloženom stanju stvari za oba područja ujedno uzet premalen.

Uzev u obzir sve okolnosti, koje na umnožanje ili umaljenje tih troškovah nakon posvemašnog stopljenja obih područjah budu uplivale, naročito, da će troškovi kod viših sudištah biti nješto manji, da troškovi u provincijalnom području sižu do faktične potrebe, ali da će s druge strane troškovi za svjedoke u kaznenom postupku

usljed raširenja obsegah sudbenih stolovah biti nješto veći, drži vladni odjel za pravosudje, da će iznos od 460.000 for. biti dostatan, da pokrije sveukupne izdatke za stvarne troškove kod svih sudbenih oblastih.

3. Vladni odjel za pravosudje.

Kod vladnoga odjela za pravosudje sistemizovano je sada sliedeće osoblje.

1 predstojnik,
1 savjetnik,
2 tajnika,
2 perovodje,
1 pristav pomoćnih uredah,
2 oficijala,
2 podvornika.

Kod bivšega krajiškoga odjela za pravosudje sistemizovano je sliedeće osoblje:

1 savjetnik,
2 tajnika,
2 perovodje.

Manipulacionalno i poslužno osoblje nije za krajiški pravosudni odjel napose sistemizirano, već je to osoblje zajednički za sve krajiške odjele uvršteno u proračun na poglavju II. naslovu 3. pomoćni uredi, a faktično su od toga osoblja kod pravosudnoga odjela službovali 1 oficijal II. klase, 2 akcesista i 1 podvornik.

Agende pravosudnoga odjela za sjedinjeno područje iznositi će na godinu oko 17 do 18 hiljadah podnesakah.

Da se to poslovanje uzmogne svladati, valja, da se za taj odjel sistemizira sliedeće osoblje:

Predstojnik,
1 odsječni savjetnik,
3 tajnika,
4 perovodje,
1 pristav pomoćnih uredah,
4 oficijala i
3 podvornika.

Beriva toga osoblja iznosila bi:

Predstojnik	4950 for
savjetnik	2750 „

(kao što i viećnici banskoga stola) 3 tajnika (1 u višem a 2 u nižem plaćevnom razredu) . . . . 5900 „
4 perovodje (2 I. razreda a 2 II. razreda) . . . . . . 5300 „
1 pristav pomoćnih uredah . . . . 1450 „
4 oficijala (2 višega, 2 nižega razreda) . . . . 4500 „
3 podvornika (jedan sa većom dva sa nižom plaćom) . 1460 „
Ukupno . . . . . . 26.310 for.

Sadanja beriva osoblja vladnoga odjela za pravosudje iznose (vidi proračun kr. Hrv. i Slav. 1882. Poglavje V. naslov 1. stavka 1. i 2. i krajiški proračun poglavje V. naslov 1. stavku 1. i poglavje II. naslov 3. (za manipulacionalno i posložno osoblje) . 31.950 for. Indi beriva za osoblje sjedinjenih odjelah za pravodje iznosila manje nego sada . . . . 5640 for. Stvarni troškovi vladnoga odjela za pravosudje iznose sada (vidi poglavje V. naslov 1. stavku 3., 4., 5. i 6.) . . . . . . 9025 for.

Stvarnih troškovah za bivši krajiški odjel pravosudja nije moguće točno ustanoviti, jer su ti stvarni troškovi uvršteni u proračun na poglavju V. naslovu 1. stavci 2. posebice sa 1810 for. a osim toga namirivali su se troškovi za stvarne izdatke odjela za pravosudje i iz poglavja II. naslova 4., u kojem su sa 19.125 for. uvršteni stvarni izdatci za sve odjele bivše krajiške uprave, dakle i za odjel pravosudja. Nu koliko se je iz toga naslova na koj pojedini odjel trošilo, toga nije moći točno ustanoviti, jer su troškovi za sve odjele (unutarnji, bogoštovni, pravosudni i računarski) bili zajednički.

Uzme li se ipak u obzir, da su se iz ovoga naslova plaćali za pravosudni odjel: najmovina za uredovne prostorije, dva dnevničara, jedan sluga pomagač, ogrevna drva, uredovne knjige, pisaći materijal i ine potrebštine pisarne, ter podpore, neće biti previsoko segnuto, ako se uzme, da se je od tih 19.125 trošilo za pravosudni odjel oko 3000 for., prema kojem računu su stvarni troškovi iznosili za krajiški odjel ukupno 4810 for., dakle za pravosudne odjele. obih područjah . . . . 13.835 for.

Što se tiče budućih stvarnih troškovah bit će dovoljno, ako se u to ime preliminira ukupno 12.500 for., dakle oko 3500 for. više, nego sada čine ti troškovi za vladni odjel za pravosudje, pri čem valja spomenuti, da je u ovoj svoti sadržan i trošak za sbornik, koj će u buduće biti veći, nego je sada, jer će se sbornikom nadieljivati činovnici bivše krajiške uprave bez naknade troškovah,

koje je dosele krajiški budget refundirao budgetu kraljevine Hrvatske i Slavonije.

Prema tomu pištedilo bi se na stvarnih troškovih 1335 for., a pribrojiv k tomu prištednju na osobnih berivih bio bi sveukupni trošak vladnoga odjela za pravosudje manji nego je sada za 6975 for. a iznosio bi ukupno 38.810 for.

4. Kaznione.

Za kaznione u tako zvanom provincijalu preliminiran je u proračunu za godinu 1882. trošak redovite potrebe od 145.745 for.

Kako su kaznione u Lepoglavi i u Zagrebu jur stalno uredjene, to se prema stečenom višegodišnjem izkustvu izdatci za te kazonione neće osjetljivo mienjati i ostati će i u napredak na nepredvidivo dugo vrieme u okviru gornje svote. Samo izvanredna skupoća živeža mogla bi povisiti trošak obskrbe, nu i to bi bilo samo prelazno, dok bi ta skupoća potrajala.

Za kaznione u bivšoj krajini uvršten je u proračunu na poglavju V. naslovu 3. ukupni trošak sa . . . . . 106.260 fr.

Taj trošak bio je ustanovljen, dok su u bivšoj krajini obstojale četiri kaznione, u Mitrovici, Rači, Karlovcu i Glini, a kad je kazniona u Rači napuštena, ostao je ipak isti trošak preliminiran za kaznione.

Dok su još obstojale spomenute 4 kaznione, bio je trošak za nje preobilno preliminiran, a kad je ukinuta kazniona u Rači, preticalo je od toga troška popriečno svake godine preko 20.000 for.

Ovdje budi samo mimogredce spomenuto to, da sve tri krajiške kaznione neodgovaraju nipošto svojoj svrsi, nu da bi se ona u Mitrovici dala preurediti, ali da one u Karlovcu i Glini valja posve napustiti, ter mjesto njih podići samo jednu kaznionu.

Kad bi se kazniona u Mitrovici preuredila, pak kad bi se mjesto kaznionah u Karlovcu i Glini podigla samo jedna svrsi odgovarajuća kazniona, tad bi troškovi za njihovo uzdržavanje sigurno još manji bili, nego su sadanji faktični troškovi, nu dok to pitanje nedozrieli i dok se te promjene neprovedu, bit će za potrebe bivših krajiških kaznionah dostatno, ako se trošak za nje preliminira u okrugloj svoti od 85.000 for.,

a za kaznione u cieloj zemlji u okruglom iznosu od . 230.000 fr.

dakle prema sadanjim troškovom od 252.005 for. manje za 22.005 fr.

5. Zemaljske i županijske sgrade.

Na naslovu 7. poglavja V. uvršćuje se u proračun za zemaljske i županijske sgrade kao redovita potreba stalna svota od 45.840 for., od koje se veći dio (29.840) upotriebljuje na odplatu zajmovah, učinjenih za nabavu i gradnju zemljskih sgradah u svrhe pravosudne. Ostatak od 17.000 for. služi za popravke i obično uzdržavanje zemaljskih i županiiskih sgradah, u kojih su smješteni sudbeni stolovi i kotarski sudovi i za troškove režije. Na naslovu ovom osigurana svota dostatna je za uzdržavanje spomenutih sgradah u tako zvanom provincijalnom području.

U krajiškom proračunu uvršćuje se na poglavju V. naslovu 2. stavci 7. za popravak sgradah iznos od 13.150 for., koj je gledom na to, da u bivšem krajiškom području ima više zemaljskih sgradah nego u tako zvanom provincijalnom području, premalen, ter se pojavljuju tužbe, da su te sgrade dielomice u vrlo lošom stanju. Imala bi se s toga dotacija za uzdržavanje tih sgradah, koja se i onako mora smatrati postepenom investicijom, povisiti za 3—4 hiljade for., prema čemu bi za popravak i uzdržavanje sgradah u sjedinjenom području valjalo preliminirati iznos od okruglih 63.000 for. dakle više nego sada za . . . . 4.010 fr.

6. Mirovine i izvanredne potrebe u pojedinih naslovih.

Na mirovine i na izvanredne potrebe u pojedinih naslovih proračunah nije se ova osnova osvrtala, jer su troškovi ti nestalni i promienljivi, zavisni od raznih nepredvidivih okolnostih. Osnova je s toga računala samo sa redovitom potrebom i tu bez obzira na interkalare, koji iznose na godinu oko 20.000 for. za koj iznos se s toga cielokupna redovita potreba umanjuje.

Rekapitulacija.

Prema predidućem obrazloženom pregledu financijalnoga stanja pravosudne uprave iznosili bi sveukupni troškovi redovite potrebe (osim mirovinah i neodbiv interkalar).

1. Beriva osoblja kod sudbenih oblastih	855.490	fr.
2. Stvarni troškovi za sve sudbene oblasti	460.000	„
3. Vladni odjel za pravosudje	38.810	„
4. Kaznione	230.000	„
5. Zemaljske i županijske sgrade	63.000	„
Ukupno . . .	1.647.300	„
Sadašnji troškovi (redovita potreba) pravosudne uprave zajedno s bivšom krajinom (bez mirovinah i neodbiv interkalar) iznose prema proračunu za godinu 1882 ukupno	1.789.442	„
dakle bi troškovi pravosudne uprave iznosili manje nego sada	142.142	„
ili u okrugloj svoti manje	140.000	„

U novije doba porodila se je kod zagovarateljah spojenja uprave sa sudstvom misao, da se samo kod manjih ladanjskih kotarah, najviše kod njih 25, spoji uprava sa sudstvom u jednom mješovitom uredu, a da u ostalih kotarih njih 35 ostanu čisti kotarski sudovi, kako postoje danas. Na tu misao dodjoše spomenuti zagovaratelji, što su s jedne strane uvidili, da se u većih kotarih s većim poslovnim obsegom nemože spojiti uprava sa sudstvom, a da tim netrpi jedna i druga grana javne uprave, dočim jih s druge strane nuka težnja za prištednjami, da bar u manjih kotarih spoje upravu sa sudstvom.

Nećemo govoriti o nepreglednih tehničkih neprilikah, koje bi se porodile glede kompetencije, nadzora viših oblastih, disciplinarne vlasti, uprave ekonomičke, pometnji u djelokrugu oblastih u nepravničkih krugovih itd. kad bi u prvoj inštanciji imali toliko raznih oblastih (čistih kotarskih oblastih, čistih kotarskih sudovah, mješo-

vitih kotarskih oblastih), već ćemo razpraviti pitanje samo o prištednjah, koje bi se spojenjem uprave sa sudstvom polučile.

Kad bi se ustrojilo 25 mješovitih kotarskih oblastih, prištedilo bi se 25 predstojnikah uredah (kotarskih sudacah) i to 12 sa višimi berivi sa 1.650 for. i 13. sa nižimi berivi od 1.450 for. dakle ukupno 38.650 for.

Nu na mjesto predstojnika (kotarskoga sudca) moramo tomu mješovitomu uredu dati drugoga po mogućnosti jednako sposobnoga urednika, koj će obavljati one poslove, koje je kod čistih kotarskih sudovah obavljao kotarski sudac, jer za to, što bi se te oblasti zvale mješovite kotarske oblasti, a ne kotarski sudovi, nebi bilo manje sudačkih agendah, nego jih ima sada, niti bi mogao jedan urednik obavljati onoga, za što su sada kod čistih kotarskih sudovah potrebna dva. Valjalo bi dakle tim mješovitim oblastim za obavu sudačkih agendah dati na mjesto kotarskoga sudca po jednoga pristava, dakle 12 pristavah sa berivi od . . . . 1.300 fr.
i 13 pristavah sa berivi od . . . . 1.200 „
indi ukupno s berivi od . . . . 31.200 „
Odbiv ovaj iznos od gore izkazane na kotarskih sudcih prištedjene svote od . . . . 38.650 „
to nam se ukazuje prištednja od samo . . . . 7.450 „

I to bi bila ciela prištednja, koja bi se polučila sjedinjenjem uprave sa sudstvom u njekih kotarih.

Kod tih mješovitih oblastih nebi se naime mogao prištediti pisar za sudbenu struku, jer po budućem ustrojstvu kotarskih sudovah kani se tim sudovom à naročito manjim dati samo po jedan pisar, pa ako se i taj neda, tad za sudbenu struku nebi bilo manipulacionalnoga činovnika, koj je ipak bezuvjetno potreban, jer bi i kod mješovitih oblastih morao biti razlučen i uručbeni zapisnik, pismara, odpravničtvo i vodjenje evidencije za sudbenu struku, kano što je to bilo kod mješovitih kotarskih oblastih za vrieme absolutizma.

Isto tako nebi se moglo niti kod poslužno-nadzirateljnog osoblja prištediti, jer se manjim ladanjskim kotarskim sudovom kani dati po jedan poslužitelj, kako ga manji kotarski sudovi i danas imaju.

Na najamninah za smještenje uredskih prostorijah nebi se takodjer moglo ništa prištediti, jer je većina kotarskih sudovah i danas smještena u zemaljskih i županijskih sgradah, a u one prostorije,

za koje se danas plaća najamnina, nebi se mogla smjestiti i politička oblast, jer su te prostorije najmljene samo u onom obsegu, kako to zahtjeva sadanja neobhodna potreba, a kad bi se za mješovite kotarske oblasti najmile veće prostorije, plaćala bi se i veća najmovina.

Osim predstojnika ureda, pisara, poslužnoga osoblja i najmovine neznamo pako u čem bi još moguće bilo štediti kod kotarskih oblastih.

Prema tomu bilo bi snovano spojenje uprave sa sudstvom u njekih kotarih golo mehaničko spojenje, kod kojega bi se prištedilo oko 7000 for.

Prilog A.

Izkaz

troškovah za političke oblasti prve molbe i za kotarske sudove godinah 1874. i 1881.

I.

1874.	for.	1881.	for.
Po proračunu za godinu 1874. Poglavje I. unutarnji odjel. Naslov 3. Županijska uprava	592.311	Po proračuru za godinu 1881. Poglavje III. unutarnji odjel. Naslov 7. političke oblasti I. molbe	363.757
Poglavje III. pravosudje. Naslov 4. kotarski sudovi u župa niji belovarskoj . .	29.922	Poglavje V. pravosudje Naslov 5. kotarski sudovi (odbiv beriva gruntovničarah, pošto nisu ni 1874. zaračunana)	288.314
Naslov 5 gradski sud u Senju	3.100	Ukupno	652.071
Naslov 6. Troškovi tičući se svih sudovah tangenta	20.000		
Ukupno	645.333		

II.
Beriva urednikah.

1874.	for.	1881.	for.
Veliki župan	3.000	Veliki župan	2.950
Podžupan	1.980	Podžupan	1.900 i 2.100
Kotarski sudac . . .	1.440 i 1.200	Kotarski sudac . . .	1.550 i 1.750
Kotarski pristav . .	960	Kotarski pristav . .	1.200 i 1.300
Pisar	480	Pisar	600 700 i 800

III.
Broj urednikah.

1874.		1881.	
Velikih županah . .	8	Velikih županah . .	8
Podžupanah	8	Podžupanah	12
Vel. bilježnikah . .	8	Tajnikah	20
Podbilježnikah . . .	12	Perovodjah	40
Blagajnikah	8	Perovod. vježbenikah	10
Računovodjah . . .	8	Inžinirah	12
Arkivarah	8	Inžin. pristavah . .	12
Odpravnikah	8	Nadšumarah	7
Fizikah	12	Liečnikah	40
Živinarah	11	Veterinarah	19
Mjernikah	12	Primaljah	40
Mjerničkih pomoćnikah	4	Kotar. sudacah . . .	37
Nadšumarah	7	Kotar. pristavah . .	53
Kastelanah	7	Pisarah	92
Kotar. predstojnikah .	8	Ukupno	492
Kotar. sudacah . . .	60		
Kot. pristavah . . .	68		
Pisarah	101		
Ranarnika	64		
Primalje	62		
Ukupno	494		

Prilog B.

Izkaz

berivah urednikah i službenikah, koji bi se imali namjestiti kod 9 sudbenih stolovah, kad bi se pridžao sadanji organizam sudbenih oblastih.

Broj	Značaj	Dnevni razred	Pojedince			Ukupno
			plaća	stana-rina	odielo	
9	Predsjednikah i to: 4 sa 5 sa	VI.	2.800 2.400	350	— —	26.350
40 9 1	Viećnikah Državnih odvjetnikah Zamjenikah drž. nadodvjet. i to: 25 sa 25 sa	VII.	1.800 1.600	300	— —	100.000
22	Sudb. pristava I. razreda i to: 11 sa a 11 sa	IX.	1.100 1.000	200	— —	27.500
27	Sudb. pristavah II. razreda i to: 13 sa a 14 sa	X.	900 800	150	— —	26.950
3	Zamjenika drž. odvjetn. i to: 1 sa a 2 sa	VIII.	1.400 1.200	250	— —	4.550
16	Zamjenikah drž. odvjetnika i to: 8 sa a 8 sa	IX.	1.100 1.000	200	— —	20.000
9	Ravnateljah pomoć. uredah i to: 4 sa 5 sa	IX.	1.100 1.000	200	— —	11.200
29	Oficijalah i to: 14 sa a 15 sa	XI.	700 600	100	— —	21.700
29	Pisarah	XII.	500	100	—	17.400
9	Voditeljah grunt. knjige i to: 4 sa 5 sa	X.	900 800	150	— —	8.950
9	Gruntovničarah i to: 4 sa a 5 sa	XI.	700 600	100	— —	6.000

Broj	Značaj	Dnevni razred	Pojedince			Ukupno
			plaća	stana-rina	odielo	
9	Tamničarah	XII.	500	100	—	5.400
6	Vodjah uzničke straže	—	250	—	40	1.740
105	Uzničkih stražarah zajedno s kot. sudom u Križevcih	—	200	—	40	25.200
42	Podvornika	—	400 350	60	40	19 950
79	Pomoć. podvornikah	—	300	60	40	7.600
	Ukupno	—	—	—	—	330.490

Sada čine beriva u civilnoj Hrvatskoj po proračunu za godinu 1882. i to Poglavje V. Pravosudje. Naslov 2. kr. stol sedmorice (predsjednik sudb. stola u Zagrebu) zatim naslov 3. banski stol (prepsjednici sudb. stolovah) naslov 4. sudbeni stolovi, stavka 1. plaće i stanarine, stavka 2. službavine, stavka 4. odielo, stavka 7. tek. br. 3. i stavka 10 tek. br. 1. i 2. uznička straža, i mundura 251.169

A beriva po krajiškom proračunu za god. 1882. poglavje V., pravosudje, naslov 2. sudb. oblasti, stavka 5. sudb. stolovi 181.920

Skupa . . . . 433.089 — 433.089

Po novom ustrojstvu 330.490

Dakle po potonjem manje 102.599

Prilog C.

Iz-

o razdieljenju sveukupnoga osoblja sudbenih stolovah i državnih državno

Sudbeni stol u	predsjednikah	viećnikah	pristavah I. razr.	pristavah II. razr.	državnih odvjetn.	zamjenikah drž. odvjetn. I. razr.	zamjenikah drž. odvjetn. II. razr.	ravnateljah pomoćnih uredah	oficijalah	pisatah
	B r									
Gospiću	1	4	3	3	1	—	2	1	3	3
Ogulinu	1	4	3	3	1	—	2	1	3	3
Petrinji..........	1	4	2	3	1	—	1	1	3	3
Zagrebu	1	6	4	3	1	1	2	1	4	4
Varaždinu	1	4	1	2	1	—	1	1	3	3
Belovar..........	1	4	2	3	1	—	2	1	3	3
Požegi...........	1	4	2	2	1	—	1	1	3	3
Osieku...........	1	6	3	3	1	1	2	1	4	4
Rumi ili Mitrovici	1	4	2	3	1	—	1	1	3	3
Kod državn. nad-odvjetničtva....	—	—	—	2	1	1	2	—	—	—
Ukupno....	9	40	22	27	10	3	16	9	29	29

kaz

odvjetničtvah na pojedine sudbene stolove, državna odvjetničtva i nadodvjetničtvo

o j											Opazka
voditeljah grunt. knjigah	gruntovničarah	tamničarah	podvornikah	pomoćnih podvornikah	vodjah uzničke straže	stražarah	ukupno konceptualnog osoblja	ukupno manipulacionalnog osoblja	sada je namješteno koncept. osoblja	sada je namješteno manipulac. osoblja	
1	—	1	4	2	1	10	14	8	—	—	
1	—	1	4	2	1	10	14	8	—	—	
1	—	1	4	2	1	10	12	8	—	—	
1	2	1	7	2	1	16	18	12	—	—	
1	1	1	4	2	—	8	10	9	—	—	
1	1	1	4	2	1	10	13	9	—	—	
1	1	1	4	2	—	8	11	9	—	—	
1	2	1	7	3	1	18	17	12	—	—	
1	2	1	4	2	—	8	12	10	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	
9	9	9	42	19	6	7 u Križevcih 105	127	85	139	79	Neuračunav ovamo osoblje kod grad. del. kot. sudovah

Prilog D.

Izkaz

berivah urednikah i službenikah, koji bi se imali namjestiti kod 60 kot. sudovah, kad bi se pridržao sadanji organizam sudbenih oblastih.

Broj	Značaj	Dnevni razred	Pojedince plaća	Pojedince stanarina	Pojedince odielo	Ukupno
60	Kotarskih sudacah i to: 30 po a 30 po	VIII.	1.400 1.200	250	— —	93.000
50	Sudbenih pristavah I. razr. i to: 25 po a 25 po	IX.	1.100 1.000	200	— —	62.500
50	Sudbenih pristavah II. razr. i to: 25 po a 25 po	X.	900 800	150	— —	50.000
100	Pisarah	XII.	500	100	—	60.000
51	Gruntovničar i to: 25 po a 26 po	XI.	700 600	100	— —	38.200
62	Podvornika	—	400 350	60	40	29.450
60	Pomoć. podvornikah	—	300	60	40	24.000
	Ukupno	—	—	—	—	357.150

Sada čine ta beriva u civilnoj Hrvatskoj po proračunu za god. 1882. Poglavje V. pravosudje, naslov 5. kot. sudovi, stavka 1. plaće i stanarine, stavka 2. službovina i stavka 4 odielo 210.604

A beriva po krajiškom proračunu za g. 1882. Poglavje V., pravosudje, naslov 2 sudb. oblasti, stavka 6. kotarski sudovi 158.150

Po starom 368.745

Dakle po novom manje 11.604

Prilog E.

Izkaz

berivah urednikah i službenikah, koji bi se imali namjestiti kod kr. prizivnoga sudišta.

Broj	Značaj	Dnevni razred	Pojedince plaća	Pojedince stanarina	Pojedince odielo	Ukupno
1	Predsjednik	IV.	4.500	450	—	4.950
19	Viećnikah medju njimi drž. nadodvjetnik i to: 9 po a 10 po	VI.	2.800 2.400	350	— —	55.850
2	Vieć. tajnika i to: 1 po a 1 po	VIII.	1.400 1.200	250	— —	3.100
2	Tajnička pristava i to: 1 po a 1 po	IX.	1.100 1.000	200	— —	2.500
1	Ravnatelj pomoć. uredah	VIII.	1.200	250	—	1.450
3	Pristava pomoć. uredah i to: 1 po a 2 po	IX.	1.100 1.000	200	— —	3.700
7	Oficijalah i to: 3 po a 4 po	X.	900 800	150	— —	6.950
3	Pisara	XII.	500	100	—	1.800
2	Viećnič. poslužitelja	—	450	60	40	1.100
4	Podvornika	—	400 350	60	40	1.900
2	Pomoć. podvornika	—	300	60	40	800
50	Prislužnikah i to: 25 po a 25 po	—	600 500	—	—	27.500
	Ukupno	—	—	—	—	111.500

Opazka. Plaća je predsjedniku odmjerena prama IV. nadn. razredu kano i predstojnikom vladnih odjelah za pravosudje i nastavu.

U civilnoj Hrvatskoj sada čini banski stol i to: Poglavje V., naslov 3., stavka 1. Plaće i stanarine, stavka 2. službovina za predsj. ban. stola, stavka 3. pripomoći, stavka 8 nagrade za drž. nadodvjet. i stavka 9. odieća 85.850

U bivšoj Krajini: Poglavje V., naslov 2, stavka 4. banski stol, stavka 7. stvarni izdatci tek. br. 1 pripomoći . . . . 45.450 — 131.300

Dakle po novom manje 19.800

Prilog F.

Izkaz

berivah urednikah i službenikah, koji bi se imali namjestiti kod kr. vrhovnoga i ukidnoga sudišta.

Broj	Značaj	Dnevni razred	Pojedince			Ukupno
			plaća	stanarina	odielo	
1	Predsjednik	III.	6.000	500	—	6.500
10	Viećnikah medju njimi jedan generalni prokurator i to: 5 po a 5 po	V.	3.800 3.400	400	— —	40.000
1	Tajnik	VII.	1.600	300	—	1.900
1	Tajnički pristav	VIII.	1.200	250	—	1.450
1	Ravnatelj pomoć. uredah	VIII.	1.200	250	—	1.450
3	Oficijala i to: 1 po a 2 po	X.	900 800	150	— —	2.950
1	Vieć. poslužitelj	—	450	60	40	550
2	Podvornika	—	350	60	40	
1	Vratar	—	400	—	50	1.350
	Ukupno	—	—	—	—	56.250

Opazka. Vratar imade stan u naravi.

Sada iznose beriva osoblja kr. stola sedmorice za t. z. provincijal po proračunu za god 1882. Poglavje V., pravosudje, naslov 2., stavka 1 2 i 3. . . . . 41.950
a za bivši krajiški odsjek stola sedmorice . . 23.250 — 65.200
Dakle po novom ustrojstvu manje 8.950

Prilog G.

Pregled

službenih kategorijah i berivah činovnikah sudbenih oblastih i državnoga odvjetničtva u austro-ugarskoj monarkiji.

Službeno svojstvo	Ukupna beriva u forintih a. vr. u Hrvatskoj i Slavoniji	u kraljevini Ugarskoj	u zemljah zastupanih u carevinskom vieću	Opazka
Predsjednik vrhovnoga sudišta . . . . :	6500	12000	20000	
Predsjednik prizivnoga sudišta	4950	10000	10000	u Beču, Pragu i Lavovu 11.000 for.
Viećnici vrhovnoga sudišta	4200 3800	5600 4600	7000 6500 5500	
Viećnici prizivnih sudištah	3150 2750	3500	4000 3600 3200	u Beču za 400 for. više, u inih većih gradovih za 80 for. više.
Predsjednici sudbenih stolovah	ista	2700	4500 4100 3700	u Budimpešti 4600 for., u Ugarskoj nakon 10-godiš. službovanja 10% plaće a nakon svakih daljnih 5 godinah 5% plaće više.
Viećnici sudbenih stolovah	2100 1900	1700	2680 2480 2280	u Budimpešti 2400 for. doplatci kod svih kao prije
Državni odvjetnici	ista	2000	2980 2780 2580	u Budimpešti 2900 for., u Beču i većih gradovih od 70 do 1020 for. više.
Kotarski sudci	1650 1450	1700	2040 1840 1640	U većih mjestih Cislajtanije do 360 for. više. U Budimpešti 2400 for. i doplatci kod svih kao gore.
Zamjenici državnih odvjetnikah	1650 1450 1300 1200	1500	2140 1940 1740	U Budimpešti 2100 for. U većih gradovih Cislajtanije do 460 for. više.
Sudbeni pristavi I. razreda	1300 1200	1200	1500 1400 1300	u Budimpešti 1800 for. U Cislajtaniji u većih gradovih do 300 for. više.

Službeno svojstvo	Ukupna beriva u forintih a. vr.			Opazka
	u Hrvatskoj i Slavoniji	u kraljevini Ugarskoj	u zemljah zastupanih u carevinskom viećû	
Sudbeni pristavi II. razreda	1050 950	1050 950	neimte kategorije	
Ravnatelji pomoćnih uredah kod sudbenih stolovah	1300 1200	1050 950	1500 1400 1300	U većih gradovih Cislajtanije do 300 for. više. U Budimpešti 1500 for.
Voditelji gruntovnih knjigah	1050 950	1200 1100 1000	od 1300 do 2040	u Budimpešti 1300 i 1500 for. U većih mjestih Cislajtanije do 360 for. više
Gruntovničari	800 700	800 700	1160 1110 1060	u Budimpešti 1000 for. U većih mjestih Cislajtanije do 240 for. više.
Oficiali kod sudbenih stolovah	800 700	800 700	isto	isto
Pisari kod sudbenih stolovah i kotarskih sudovah	600	600	920 820 720	u Budimpešti 750 for. U većih mjestih Cislajtanije do 180 for. više.

IV.

Reforme u materijalnom i formalnom pravu.

U ovom dielu razpravljati ćemo ob onih zakonih materijalnoga i formalnoga prava, koji su u nerazriešivoj suvislosti s predloženim po pravosudnom odjelu organizmu sudbenih oblastih, ili bi pako znamenito pripomogli, da bi taj organizam što uspješnije djelovao.

Medju ove potonje spada: zamjena postojećega kaznenoga zakona novim kaznenim zakonom, protegnuće bagatelnoga postupka na parnice radi smetanja posjeda i uvedenje prov. zakona o mjestnih sudovih u krajiškom području, dočim medju prvije spada pitanje o kaznenom postupku odnosno uvedenje načelah novoga kaznenoga postupka u krajiško područje.

I. Obće je poznata potreba, da se postojeći kazneni zakon zamjeni novim, koj bi odgovarao današnjemu državnom pravnom položaju ovih kraljevinah, ustavnim našim inštitucijam, napredku znanosti i osobitim okolnostim zemlje.

Mjeseca studenoga god. 1879. izdao je vladni odjel za pravosudje osnovu novoga kaznenoga zakona o zločinstvih i prestupcih uz motive, ter su i radnje oko zakona o prekršajih znatno napredovale.

Pošto je osnova kaznenoga zakona naročito prvi njezin dio bila predmetom valjanih ocjenah, potekavših iz perah nesamo vrstnih domaćih pravnikah, već i priznatih svietskih autoritetah, koji su njihova študija i tiskom obielodanili, to bi se na temelju sakupljena materijala moglo mirnom dušom pristupiti ka konačnoj redakciji zakona, o kojem neće nitko moći tvrditi, da se je stvorio preko noći.

Načela osnove kaznenoga zakona razpravljena su u obsežnih njezinih motivih, na koje upućujemo, ter nas riešavaju dužnosti progovoriti ovdje o njih napose.

Opazit ćemo jedino, da vladni ovaj odjel smatra ovaj zakon

cielokupnim dielom onih zakonotvornih radnjah, koje bi morale postati zakon i stupiti u kriepost uz reorganizaciju ujedinjene zemlje.

Osnova kaz. zakona neklanja se sliepo novim teorijam, već ima pred očima osobite okolnosti zemlje, kojoj je zakon namienjen, ter u savezu s reformami kaz. postupnika pojeftiniti će kazneni progon i omogućiti, da se brzo i bez suvišnoga procesualnoga operata kazne ona obična kažnjiva diela, koja u interesu javne sigurnosti zahtievaju što hitriju i neposredniju represiju.

II. Česte parnice radi smetanoga posjeda preporučuju, da se načela bagatelnoga postupka protegnu i na te parnice.

Radnje oko takova zakona nalaze se u tečaju kod odjela, ter se ova procesualna reforma, koja će umaliti suvišnu pisariju, na kojoj boluje tako zvani naš ustmeni postupak, može po mnienju vladnoga odjela smatrati cielokupnim dielom reformah, koje bi imale stupiti u život uz novu organizaciju.

Puno je teže, jer dovoljno još nerazpravljeno pitanje, da li bi se djelovanje bagatelnoga postupka razmaknulo tako, da bi se sve parnice do 300 for. razpravljale i riešavale po tom postupku. Ovo pitanje smatra odjel otvorenim, ter pored uvaženja vriednih izjavah, koje upitno razmaknuće bagatelnoga postupka zagovaraju, odjel drži, da nebi smieli nagliti ovom reformom.

Ako se promotri, da bi se u slučaju toga razmaknuća skoro svekoliko pravosudje zemlje, kako smo gore autentičnimi podatci pokazali, vršilo po bagatelnom postupku, ako se obazremo na ogromni broj presudah, koje bi se tomu postupku podvrgnule, onda moramo zrielo razmisliti prije, nego li uvedemo reformu, koja bi se mogla pokazati preranom a možda i štetnom.

III. Usuprot prava je nužda, da se zakon o mjestnih sudovih, postojeći u tako zvanom provincialu uvede i u krajiškom području.

Spomenuti zakon djeluje uspješno već njekoliko godinah, dočim nedostatci i mahne krajiškoga zakona o mjestnih sudovih danomice rastu. Naročito nakon uvedbe bagatelnoga postupka u Krajini pokazalo se je, da valja što prije urediti mjestne sudove u bivšoj Krajini prema često navedenomu zakonu, koj stoji u tiesnom savezu sa bagatelnim postupkom.

Mi držimo, da je već krajiška uprava imala uvesti taj zakon uz onaj o bagatelnom postupku, jer se oba popunjuju, i jedan bez drugoga nemože valjano djelovati.

IV. Glavna zaprieka, koja je stajala na putu reorganizaciji

sudbenih oblastih I. molbe u obih područjih zemlje, a naročito shodnomu teritorijalnomu arondiranju sudbenih oblastih, bila je ta, što je u području bivše Krajine bio u krieposti kazneni postupnik od 29. srpnja 1853., dočim je u civilnom području u krieposti kazneni postupnik od 17. svibnja 1875., koji zakoni su na posve različitih načelih osnovani, ter je nemoguće, da bi koja sudbena oblast u svojem obsegu, koj bi iz obostranih područjah bio sastavljen, u kaznenih stvarih na temelju prije spomenutih skroz različitih zakonah uredovala.

S toga je neobhodno potrebno bilo, da se još prije reorganizacije sudbenih oblastih I. molbe, rieši pitanje o jedinstvenosti kaznenoga postupka u obih područjih, pak da se taj jedinstveni kazneni postupak uvede prije provedenja reorganizacije ili bar istodobno š njom.

Po mnienju vladnoga odjela za pravosudje nije se moglo glede toga pitanja razpravljati o drugom, već samo o tom, hoće li se u načelu za oba područja prihvatiti stari kazneni postupnik od 29. srpnja 1853.. ili novi kazneni postupnik od 17. svibnja 1875.

Na temelju mnogogodišnjega izkustva o uporabi spomenutih kaznenih postupnikah vlada, ovlašćena previšnjim riešenjem od 17. kolovoza 1882. odredila je od 1. siečnja 1883. uvedbu kaznenoga postup. od 17. svibnja 1875. (banska naredba od 24. kolovoza 1882. sbornik br. 36) u području bivše hrvatsko-slavonske Krajine.

Ovim aktom izvedeno je i jedinstvo formalnoga kaznenoga prava u cieloj zemlji, ter pošto vladni ovaj odjel misli, da bi se u svoje vrieme imala uzakoniti ustavnim putem uvedba rečenoga kaz. post. u krajiško područje, i pošto nadalje vladni ovaj odjel, dopuštajući reviziju često spomenutoga zakona, nekani dirati u temeljna njegova načela, već ograničiti se na to, da se kod revizije njeke redakcijonalne mahne zakona izprave, njeke praznine popune, postupak s ništovnimi žalbami i postupak s prekršaji shodnije uredi, to se smatra obvezanim opravdati ove svoje nazore, tim više, što mu je dobro poznato, da je kaz. postupnik od god. 1875. imao do nedavna protivnikah, dapače da nije manjkalo pravnikah, koji su zastupali misao, da se stariji aust. kaz. postupnik uvede u tako zvani provincijal, i time, da se poluči ono jedinstvo formalnoga kaz. prava u zemlji, koje je vlada protivnim putem provela. Nećemo razpravljati teoretički o načelih novoga kaznenoga postupnika, jer bi se moralo samo ono ponavljati, što su o tom razložili najumniji učitelji

kaznenoga prava i najizkusniji praktični pravnici, ter o čem je pravoslovna znanost danas već na čistu.

Ovdje ćemo razpravljati samo o praktičnih rezultatih novoga kaznenoga postupka u našoj zemlji i sravniti ga s rezultati staroga kaz. postupka.

Ta razprava o praktičnih rezultatih nastojati će dokazati, da je postupak po novom kaznenom postupniku b r ž j i, u s p j e š n i j i i j e f t i n i j i, nego postupak po starom kaznenom postupniku.

Postupak je brži.

Iztaknuti ćemo samo u najkrupnijih crtah postupak po novom i starom kaznenom postupniku, pak će biti očevidno, da je u obće nemoguće, da bi stari kazneni postupnik mogao pokazati takovih rezultatah u brzini uredovanja, kao što novi kazneni postupnik.

Po novom kaznenom postupniku dolazi prijava državnomu odvjetničtvu. Ovo prosudi prijavu gledom na njezinu temeljitost, da li je naime u obće počinjeno kaznjivo djelo i ima li nade na uspjeh, ako se povede kazneni progon.

Nenadje li državno odvjetničtvo razloga za kazneni progon, zavrgne prijavu i postupak je svršen bez uticanja sudišta, bez ikakovih sjednicah, viećanjah i zaključakah.

Pronadje li državni odvjetnik u prijavi i u izvidih, koje mu kotarski sud ili redarstvena oblast obavljene najsumarnijim načinom redovito s prijavom priobćuje, dovoljno dokaznoga materijala proti prijavljeniku, podiže proti njemu redovito bez ikakova medjupostupka obtužbu, koju preda sudištu, a ovo na temelju pravomoćne obtužbe odredi proti okrivljeniku glavnu razpravu.

Samo u najredjih slučajevih mora se proti okrivljeniku, prije nego bude stavljen pod obtužbu, obaviti iztraga i to samo onda, kad se radi o zločinstvu kaznjivu smrću ili kad se ima povesti kazneni postupak proti takovu, koj je odsutan, a u inih slučajevih prepušta se razsudi državnoga odvjetnika, ima li se povesti iztraga, a tu državni odvjetnik predlaže samo onda, ako mu predizvidi nepružaju dovoljan materijal, da dodje na čistac glede osvade, podignute proti kojoj stanovitoj osobi. Nu i nakon zaglavljene iztrage, koju vodi sudac iztražitelj kod sudišta, podiže drž. odvjetnik ili neposredno obtužnicu ili obustavlja dalji sudbeni progon, a ni obtužnica ni obustava iztrage nisu predmetom viećanja i zaključka sudbenoga.

Na glavnoj razpravi izriče sudište presudu, a proti ovoj je

dopustiva samo žalba ništovna na stol sedmorice s prizivom ili priziv na banski stol.

Po starom kaznenom postupniku usuprot mora svaka prijava radi zločinstva ili prestupka doći u razpravu pred sudištem, makar se baš i zabacila, što u ostalom biva u najredjih slučajevih. Redovito se o svakoj prijavi povede prediztraga, pak ako ova nevodi do nikakova rezultata, priobćuju se spisi državnomu odvjetniku, koj stavlja svoj pismeni predlog, a tada tekar dolazi stvar pred sudište, koje o njoj u sjednici vieća i zaključuje. Ako je pako posljedak prediztrage takav, da se koja stanovita osoba može okriviti s kaznjiva djela, tad valja proti njoj povesti posebnu iztragu, a mimoići ovu može se samo u najredjih slučajevih, ako okrivljenik kaznjivi čin priznaje, ter se po tom sam predaje u ruke kaznenoga suda.

Posebna iztraga vodi se tako dugo, dok je ciela stvar svestrano izcrpljena i dok neima baš ništa više za izviditi Zaključena iztraga priobćuje se državnomu odvjetniku, koj stavlja pismeni predlog, a tad dolazi stvar u sjednicu sudišta, koje vieća i zaključuje o zaključenoj iztragi. Ako sud zaključi obtužbu i donese odluku tužbovnu, proti kojoj ima pravni liek priziva na drugu i treću instanciju, to se nakon pravomoćnosti odluke tužbovne u važnijih slučajevih, kad se radi o zločinstvu kažnjivu smrću ili tamnicom od najmanje pet godinah, priobćuju spisi opet državnomu odvjetniku, a ovaj tekar sada predaje sudištu obtužnicu, nakon koje se razpiše konačna razprava. Konačna razprava redovito nije drugo, nego puki formalitet, na njoj se opetuje samo ono, što je već u predpostupku predovoljno izcrpljeno i ustanovljeno i na njoj je nova samo to, da sudci nastoje svoje uvjerenje skučiti u forme zakonske dokazne teorije, pak ako jim to nepodje za rukom, svršuje se razprava s odrešenjem obtuženika, makar bili sudci uvjereni o krivnji njegovoj.

Proti prvomolbenoj osudi dopušten je priziv na drugu a i na treću molbu.

Iz ovoga sravnjivanja jasno proizlazi, da je težište postupka po novom kaznenom postupniku u glavnoj razpravi, ter da je cieli postupak udešen tako, da se čim prije dodje do konačnoga riešenja stvari; usuprot pako da je težište staroga kaznenoga postupnika u predpostupku, koj se razvlači na dugo i daleko, a da je presudni postupak redovito samo formalitet. Po kojem postupku je dakle u obće moguće bržje uredovati, o tom prema rečenomu nemože biti dvojbe.

I doista praksa pokazuje, da se postupak radi najtežih zločinstvah, koj bi po starom kaz. postupniku trajao i godine, po novom kaz. postupniku svršuje redovito za koj mjesec, a ne riedko i za koj tjedan.

Sliedeći statistički podatci za god. 1880·, posliednju naime godinu za koju su rečeni podatci sabrani, podkriepiti će tvrdnju, da je postupak po novom kaz. postupniku brži.

Već smo iztaknuli, da je bivše krajiško područje i po površini a naročito pučanstvom znamenito manje od područja civilnoga, pak ipak je bilo u Krajini isto toliko prijavah radi zločinstvah i prestupakah, koliko i u civilnom području, a znalo jih je biti i više, kao što i god 1880.

God. 1880. priraslo je prijavah u civilnom dielu 7845
u krajiškom području 8550
U civilnom dielu povedeno je iztragah 212
a u krajiškom području povedeno je posebnih iztragah . . . 2475
imadu dakle sudci iztražitelji kod sudištah po starom kaznenom postupniku znamenito više posla nego po novom kaznenom postupniku.

Usuprot podignuto je u civilnom dielu obtužbah . . . 1756
a u krajiškom području stvoreno je odlukah tužbovnih samo . 1282
dakle je po novom kaznenom postupku u jednakom vremenu znamenito veći broj kaznenih slučajevah sazrio do presudnoga postupka pred sudištem, nego po starom kaz. postupku.

Napokon je postupak proti osobam, koje su bile u iztražnom zatvoru, trajao u civilnom dielu zemlje preko dva mjeseca samo u 168 slučajevah, dočim je u krajiškom dielu trajao iztražni zatvor preko dva mjeseca u 362 slučaja.

Postupak je uspješniji.

Kazneni postupak koj je brži, taj već po tom mora da je uspješniji od onoga postupka, koj se neodlikuje tolikom brzinom, jer čim prije dodje kaznjivo djelo do presude, tim je vjerojatnije, da će se istina pronaći, tim je dalje odklonjena mogućnost izvraćanja činjenicah, a osuda krivca učiniti će i na njega i na druge tim dublji i moćniji utisak.

Nu nije novi kazneni postupak samo za to uspješniji, jer je brži, već je on uspješniji, i to u još mnogo većoj mjeri po temeljnih svojih načelih, po svojoj tendenciji i po svojih jednostavnih, jasnih i logičnih ustanovah.

Nećemo ovdje razpravljati o praktičnih posljedcih svih načelah novoga kaznenoga postupka, jer bi se razprava o tom otegnula preko mjere, već ćemo upozoriti samo na prevažno za praksu načelo „slobodnoga osvjedočenja o dokazu“ i praktične rezultate toga načela.

Novi kazneni postupak nepozna nikakovih zakonitih dokaznih pravilah, već upućuje sudca, neka brižljivo i savjestno protrese dokazala u obziru njihove vjerodostojnosti i dokazne moći kako pojedince, tako i po unutarnjem njihovu savezu, pak neka o pitanju, da li se koja činjenica ima smatrati kao dokazana, odlučuje samo polag svoga slobodnoga osvjedočenja, što ga je dobio, pretresavši savjestno sva dokazna sredstva navedena za koju činjenicu ili proti njoj.

Tom ustanovom nije zakon, kako gdje koj pojedinac prigovara, dopustio sudcu, da kod izpitivanja dokaza postupa po subjektivnoj samovolji, da mu osuda počiva na golih subjektivnih utiscih, već ga upućuje, da mn se osuda ima temeljiti na razumnoj refleksiji o predležećih mu razlozih za dokaz, i da ga pri tom imadu voditi obćenita izkustva o biću čovjeka i o naravskom i navadnom tečaju dogadjajah tako, da zaključak sudca o dokazu činjenice nije drugo nego nuždni posljedak logične operacije. A to jest ono pravo, stalno i dok ima ljudskoga razuma, nepromienljivo stanovište, i dok ljudi ljudske čine prosudjivali budu i jedino opravdano stanovište, koje je zakon u tom pitanju zauzeo, ter koje omogućuje svakomu razumnomu čovjeku sliediti sudca, nevezana ukočenimi zakonitimi dokaznimi pravili, u njegovih logičnih dedukcijah o krivnji ili nekrivnji obtuženika.

Inače je po starom kaznenom postupniku.

Tu se u presudjivanju može kao istinito smatrati samo ono, što je p r a v n o dokazano; pod p r a v n i m dokazom razumieva pako stari kazneni postupnik onaj dokaz, koj je ustanovljen po dokaznih, zakonom označenih pravilih, koja su razredjena u §§. i od kojih sudac nesmije odstupiti.

Nepita se tuj za osvjedočenje sudca o krivnji obtuženoga, ne, to osvjedočenje mora se podvrči ukočenim zakonskim dokaznim pravilom, to osvjedočenje mora se dati deducirati, u praktičnom životu tako rekuć, putem adicije iz pojedinih §§. zakona, to osvjedočenje sudčevo, temeljilo se ono na najlogičnijih zaključcih, nevriedi ništa, ako se neda skučiti u oblik propisan zakonom, sudac ipak nesmije krivca krivim proglasiti, jednom riečju, po starom kaznenom postupku s t a v l j a s e z a k o n n a m j e s t o l o g i k e.

Samo u jednom slučaju dopušta stari kazneni postupnik sudcu,

da njegovo osvjedočenje nadjača pravne dokaze zakonske, ali to je samo u negativnom smislu onda, ako se sudac, prem postoje dokazni uvjeti, nije mogao osvjedočiti o krivnji obtuženika, u tom slučaju prepušta zakon sudcu, da nije dužan obsuditi obtuženika kao krivca.

Doista čudnovato! Ako sudac nije osvjedočen o krivnji obtuženika, može ga riešiti od obtužbe, usuprot ako je osvjedočen o krivnji njegovoj, ali to osvjedočenje nije po kalupu zakonskom, nesmije ga proglasiti krivim, dakle u jednom slučaju valja osvjedočenje, u drugom nevalja! Nu ipak je tom makar i negativnom ustanovom priznao i stari kazneni postupnik u sramežljivoj formi, da je starija glava od knjige pak se je s toga poklonio prem nerado načelu slobodnoga osvjedočenja, kojemu je pravoslovna znanost dan danas prokrčila već put ne samo u kazneni postupak nego i u postupak civilno-pravni.

Koj će postupak prema tomu biti uspješniji, da li onaj, u kojem zakon na mjesto sudca misli ili onaj, koj sudca sili, da si mostalno traži razloge svoga uvjerenja?

Neka na to odgovore praktični posljedci uporave jednoga i drugoga načela u našoj zemlji.

Već smo spomenuli, da je god. 1880. bilo prijavah radi zločinstvah i prestupakah u civilnom dielu 7845
u krajiškom području 8550
U civilnom dielu zemlje, dakle po novom kaznenom postupku,
podignuta je te godine obtužba proti 3154
osobam
a u krajiškom području samo proti 2289
U civilnom dielu obdržano je glavnih razpravah 1760
u krajiškom području konačnih razpravah 1387

Pred presudnim sudom na glavnih i konačnih razpravah stajalo je obtuženikah u civilnom dielu 3152
u krajiškom području samo 1972

Od ovih je odriešeno od obtužbe odnosno nekrivimi je proglašeno na glavnih i konačnih razpravah po presudnom sudištu:
u civilnom dielu 610
u krajiškom području 434
obtuženikah.

Osudjeno je usuprot po presudnom sudištu obtuženikah:
u civilnom dielu 2536
u krajiškom području 1538

Ako se ovi rezultati i razmjerja izraze u postotcih, prikazuje nam se sliedeća slika.

Odriešeno je od obtužbe obtuženikah:

u civilnom dielu 19.6%
u krajiškom nodručju 22.0

Osudjeno je obtuženikah:

u civilnom dielu 80.4
u krajiškom području 78.0

dakle su rezultati obtužbe po novom postupku povoljniji nego po starom, t. j. manje je osobah po novom postupku stajalo pred presudnim sudom, koje su odriešene i glede kojih je po tom obtužba bila neopravdana, akoprem je po starom postupku prije konačne razprave nerazmjerno više izvidjavano, nego po novom postupku, i akoprem je po starom postupku sud, zaključiv odluku tužbovnu, tako rekuć okrivljenika već osudio.

Ti rezultati pokazuju podjedno, da je bez svakoga temelja po njekih podignuti prigovor, da državni odvjetnici podižu po novom postupku tobož više neopravdanih obtužbah, nego se je to sbivalo po starom kaznenom postupku, usuprot ti rezultati pokazuju, da je prema posljedku presudnoga postupka više neopravdanih tužbovnih odlukah po starom kaz. postupku donešeno.

Predočimo li si prema izloženom sveukupnu sliku kaznenoga postupanja u god. 1880. pokazuje nam se da je:

u provincijalu na 7845 prijava osudjeno 2536
a u krajiškom području na 8550 1538
osobah.

Uzmemo li pako, da je bilo toliko prijavljenikah, koliko i prijavah (što će i odgovarati faktičnomu stanju, jer ako je jednom prijavom radi jednoga kaznjiva djela i prijavljeno više osobah, to je s druge strane proti jednim te istim osobam podnešeno i više prijavah radi jednoga ter istoga ili radi više kaznjivih djelah, koja se sva jednom osudom prosudjuju) to nalazimo, da je prema gornjem razmjerju medju prijavami i osudjenici u provincijalu osudjeno 32.3% prijavljenikah, a u krajiškom području samo 17.9% ili inim rečmi, da se po novom kaznenom postupku jedna trećina počinjenih zločinstvah i prestupakah kazni, a po starom kaznenom postupka da jih se nekazni niti jedna petina. To su autentični neoborivi rezultati o intenzivnosti i uspješnosti novoga i staroga kaznenoga postupka a ti su rezultati takovi, da gromkim

glasom govore, **novi kazneni postupak je daleko uspješniji od staroga kaznenoga postupka.**

Postupak je jeftiniji.

I protivnici novoga kaznenoga postupka dopuštaju konačno, da je ovaj i bržji i uspješniji od staroga postupka, ali je za to. tako tvrde apodititčki, skuplji, nerazmjerno skuplji i to jim je glavni argument proti novomu kaznenomu postupku.

Bilo je za protivnike novog kaznenoga postupka vrlo smjelo. što uztvrdiše, neimajući zato nikakovih podatakah, onako u vjetar. da je novi kazneni postupak skuplji od staroga — bilo je to velimo, vrlo smjelo, jer oni, koji to rekoše bonafide, izrekoše veliku bludnjua oni, koji to uztvrdiše iz opozicije pod svaku cienu, uztvrdiše veliku neistinu.

Nećemo se ovdje upuštati u dokazivanje, da novi kazneni postupak već po svojoj tehnici u pojedinih ustanovah omogućuje jeftinije postupanje, već upozorujemo samo na to, da je po novom kaznenom postupku težište svekolikoga postupka prenešenu u glavnu razpravu, da taj postupak teži neposredno za glavnim svojim ciljem, naime konačnom sudačkom osudom, a da sve ono, što prije toga biva, može istina biti temeljem negativne rješitbe, usljed koje se do glavne razprave ni nedolazi, ali napram glavnoj razpravi je taj predpostupak samo pripravljajuće naravi.

Usuprot mora se po starom kaznenom postupku ciela stvar već u predpostupku prije konačne razprave do najskranjeg detaila izcrpiti i dokaz mora po zakonskih dokaznih pravilih već unapried stvoren biti, a tad tekar dolazi stvar na konačnu razpravu; za što? — da se na konačnoj razpravi sve ono opetuje, što je već učinjeno.

Novi kazneni postupnik iziskuje dakle za svaku kaznenu stvar, u kojoj ima sudac svoju izreći, jednokratnu temeljitu razpravu što moguće prije iza počinjena kaznjiva djela, a stari kazneni postupnik nalaže dvie temeljite razprave jednu na dugo razvlačivu, sve pojedinosti izcrpljujuću — rekli bismo predrazpravu i drugu konačnu razpravu, rekapitulaciju predrazprave.

Već po tom moći je suditi, da će onaj postupak biti jeftiniji, koj za obaviti koju stvar, odredjuje tu obavu jedanput u jednoj cjelini, dakle i samo jednokratni eventualni trošak.

A sad neka govore statistični podatci i autentični računi.

Mi ćemo dokazivanje, da je novi kazneni postupak jeftiniji od staroga, razdieliti u dva diela. U prvom dielu dokazati ćemo, da

je novi kazneni postupak jeftiniji po râdu, koj unj valja uložiti, a u drugom dielu dokazati ćemo, da je jeftiniji po samom njegovom sustavu i po njegovoj tehnici i bez obzira na kolikoću uložena rada.

a) Da stari kazneni postupak iziskuje mnogo više rada nego novi kazneni postupak, o tom prema prediducém razmatranju nemože nitko podvojiti.

Nu kako se taj veći râd po starom kaznenom postupku, sravniv ga s râdom po novom kaz. postupku izrazuje u konkretnoj formi po množini râda i troškovih za taj râd?

Taj veći rad izrazuje se u većem broju radnikah t. j. činovnikah i snjimi skopčanih troškovah, koji su potrebni, da se svlada poslovenje po starom kaznenom postupku i kojih u tolikom broju netreba po novom kaznenom postupku.

Sravniti ćemo dakle broj sudacah (konceptualnih činovnikah) kod sudbenih stolovah u provincijalu prije uvedenja novoga kaznenoga postupnika g. 1875. i poslje uvedenja toga postupnika, indi poslje g. 1875., a zatim broj sudacah kod sadanjih sudbenih stolovah u provincijalu i u bivšem krajiškom području.

Da nam se nebi prigovorilo, da uvedenje novoga kaznenoga postupka pada skoro u isto vrieme s organizacijom sud. oblastih I molbe, da je prigodom organizacije kompetencija sud. stolovah u gradjanskih stvarih ograničena, pak da su sudbeni stolovi nakon organizacije imali znamenito manje posla u gradjanskih stvarih nego prije ter da se stoga sudbeni stolovi prije i poslje organizacije u pogledu poslovanja i kod njih namještenog konceptualnog činovničtva nemogu sravnjivati, to ćemo odmah na temelju antentičnih poslovnih izkazah opaziti, da su do godine 1875. sudbeni stolovi imali prosječno oko 40.000 gradjanskih podnesakah a nakon godine 1875. imadu jih prosječno 30.000, dakle su jih imali prije više za okruglih 10.000, a to je veći posao za najviše tri referenta, dakle toli neznatan, da je poslovanje sudbenih stolovah i broj sudačkih činovnikah prije i poslje godine 1875. moći bez prigovora sravnjivati.

Prije godine 1875. bilo je kod sudbenih stolovah u provincijalnom području namješteno 99 sudačkih činovnikah i to:

8 predsjednikah,

15 prisjednikah I. razreda,

33 prisjednikah II. razreda,

19 viećničkih tajnikah i 24 sudbena pristava.

Svi ovi činovnici služili su i faktično kod sudbenih stolovah.

*

Iza godine 1875. te još i danas službuju kod sudbenih stolovah u provincijalu samo 64 sudačka činovnika, jer je od 88 sveukupnih sudačkih činovnikah sistemiziranih u statusih sudbenih stolovah njih 20 dodieljeno grad. deleg. kotarskim sudovom, a 4 su dodieljena državnomu nadodvjetničtvu.

Ima dakle sada za 35 sudačkih činovnikah manje kod sudbenih stolovah, nego jih je bilo prije god. 1875., indi prije uvedenja novoga kaznenoga postupka.

Jeli možda poslovanje kod sudbenih stolovah prije god. 1875. bilo u obće obsežnije nego danas? Moramo odgovoriti, da nije.

Do god. 1875. bilo je kod sudbenih stolovah prosjekom gradjanskih podnesakah 40.000
kaznenih prijavah oko 5.000
gruntovnih podnesakah oko 25.000
urbarijalnih podnesakah oko 3.500

Posljednih trih godinah naime god. 1878., 1879. i 1880. bilo je kod sudbenih stolovah prosjekom:
gradjanskih podnesakah 30.000
kaznenih prijavah 7.000
gruntovnih podnesakah 35.000
urbarijalnih 3.400

Kako dakle vidimo, obseg agendah kod sudbenih stolovah nije danas u obće nipošto manji nego bijaše prije god. 1874. a u kaznenih stvarih je znamenito veći.

U čem ćemo dakle tražiti razlog tomu, da današnji sudbeni stolovi, koji imadu 35 sudacah manje, nego su ih imali sudbeni stolovi prije god. 1875., obavljaju veće agende, nego su ih imali sudbeni stolovi prije god. 1875.?

Razlog je tomu uvedenje novoga kaznenoga postupnika, koj, prost od nepotrebnih formalnostih, a postavljen na jednostavan, zdrav temelj, omogućuje kraće, bržje i uspješnije uredovanje, nego li je to moglo biti po starom kaznenom postupniku.

Prodjimo sad na sravnjivanje broja sudacah kod sadanjih sudbenih stolovah u provincijalu i u bivšem krajiškom području.

Kako već spomenusmo službuju kod sudbenih stolovah u provincijalu 64 sudačka činovnika, u bivšem krajiškom području usuprot službuje kod sudbenih stolovah 69 sudačkih činovnikah, dakle 5 više nego u provincijalu.

Opetujemo radi pregleda, da agende sudbenih stolovah u provincijalu sada iznose prosjekom:
gradjanskih podnesakah 30.000
kaznenih prijavah 7.000
gruntovnih podnesakah 35.000
urbarijalnih podnesakah 3.500

Usuprot iznose agende sudbenih stolovah u bivšem krajiškom području prosjekom:
gradjanskih podnesakah 12.000
kaznenih prijavah 7.500

Gruntovnih podnesakah neima kod sudbenih stolovah u bivšoj Krajini, jer tamošnji sudbeni stolovi neimaju ni gruntovnih uredah, koji su kod kotarskih sudovah. Da u bivšoj Krajini neima urbarijalnih stvarih, obće je poznato.

Pitajmo se dakle, što je razlog, da kod sudbenih stolovah u provincijalu manje sudačkih činovnikah obavlja znamenito veće agende, nego li su one krajiških sudbenih stolovah, i to kako smo vidili, znamenito većim uspjehom.

Odgovaramo, da u krajiškom području stari kazneni postupnik zadaje mnogo više nepotrebna rada, nego novi kazneni postupnik i da je medju inimi razlozi taj razlog ponajglavniji, što je tamošnje sudačko osoblje kod sudbenih stolovah veće od sudačkog osoblja u provincijalu, jer u krajiškom području obavljaju iztražni postupak kod sudbenih stolovah 43 sudca iztražitelja, dočim u provincijalu ima samo 31 sudac iztražitelj.

Kad bi dakle stari kazneni postupnik u bivšem krajiškom području ostao u krieposti, tad bi valjalo kod sudbenih stolovah krajiških ostaviti i nadalje onoliko sudačko osoblje, kakovo je danas, dakle 69 sudačkih činovnikah.

Pošto će se pako radi arondiranja sudbenih stolovah područje provincijalno s krajiškim stopiti u jednu nerazriešivu cielinu, to mora kod svih sudbenih stolovah valjati jedan ter isti kazneni postupnik, a tad bi valjalo i u provincijalu vratiti se na stari kazneni postupnik a š njim i na onoliki broj sudačkoga osoblja kod sudbenih stolovah, koliki je bio prije godine 1875. naime za valjanosti staroga kaznenoga postupnika, dakle na broj od 99 sudacah.

Osnova vladnoga ovoga odjela predlaže, imajući pred očima uvedenje novoga kaznenoga postupnika i u krajiškom području, za sve sudbene stolove 121 sudačkoga činovnika; kad bi se pako vra-

tili na stari kazneni postupnik valjalo bi kod svih sudbenih stolovah namjestiti 168 sudacah, dakle za 47 više, nego predlaže naša osnova.

Tih 47 sudačkih činovnikah više, ma bili oni najnižega razreda, dakle samo sudbeni pristavi, stojali bi zemlju preko 50.000 for. na godinu.

Nije s toga vladni ovaj odjel u uvodu u četvrti dio ovih razmatranjah bez razloga spomenuo, da je pitanje o kaznenom postupniku u uzkoj nerazriešivoj suvislosti s osnovom o reorganizaciji sudbenih oblastih, jer je prema razloženom jasno, da ta osnova samo onda može stajati, ako se novi kazneni postupnik uvede i u bivše krajiško područje.

b) Rekosmo, da je novi kazneni postupak jeftiniji po samom njegovom sustavu i po njegovoj tehnici i bez obzira na kolikoću uložena rada.

To je tvrdnja, koju mogu neoborivo dokazati samo računi o troškovih kaznenoga postupka i sravnjivanje posljedakah toga postupka s učinjenimi troškovi.

Mi ćemo stoga prema autentičnim računom izkazati ponajprije troškove 1) kaznenoga postupka u civilnom dielu zemlje za godinu 1874., kada je valjao još stari kazneni postupnik i za god. 1876., kad je već bio u krieposti novi kazneni postupnik, pak ćemo sravniti posljedke kaznenoga postupnika u jednoj i drugoj godini prema učinjenim troškovom; a zatim 2) izkazati ćemo troškove kaznenoga postupka tako u civilnom dielu zemlje kano i u bivšem krajiškom području za god. 1880. i sravniti posljedke kaznenoga postupka u jednom i drugom području prema učinjenim troškovom.

1. Troškovi kaznenoga postupanja kod sudbenih stolovah, razumievajući pod tim sve troškove iztraživanja, konačnih odnosno glavnih razpravah, iztražnih zatvorah i ovrhe kazni slobode, dosudjene ne preko jedne godine iznosili su:

god. 1874.	118.354	for.	66 nč.
„ 1876.	127.882	„	— „
dakle god. 1876. više	9.528	for.	66 nč.

Zato su obdržane godine 1874. . . . . 963 konačne razprave,
a god. 1876. 1402 glavne razprave.

Ako se dakle sveukupni troškovi kaznenoga postupka i ovrhe

kazni slobode do jedne godine sravne s konačnim posljedkom kaznenoga postupanja prema broju obavljenih konačnih i glavnih razpravah, to odpada na jednu konačnu razpravu g. 1874. 122 fr. 91 nč.
a na jednu glavnu razpravu god. 1876. . . . . 85 „ 15 „
dakle za 37 for. 76 nč. manje nego godine 1874.

Godine 1874. osudjeno je radi zločinstvah i prestupakah 1388
a godine 1876. 1949
osobah, dakle se je po starom kaznenom postupku moralo potrošiti, dok se je jedna osoba osudila . . . . 85 for. 27 nč.
a po novom postupku . . . . 65 „ 61 „

U ovih dosele spomenutih troškovih kaznenoga postupka nisu ipak sadržani putni troškovi sudačkih funkcionarah, pošto su se isti plaćali iz posebne do konca godine 1877. obstojale putne naklade, dočim su se troškovi za vještake plaćali iz kaznene naklade.

Ti putni troškovi za sudačke funkcionare iznosili su pako godine 1874. . . . . 18.939 for. 88 nč.
a god. 1876. . . . . 19.291 „ 60 „

Uračunav i ove putne troškove u trošak kaznenoga postupka iznosili su sveukupni troškovi god. 1874. . . . . 137.294 „ 54 „
a god. 1876. . . . . 147.173 „ 06 „
dakle god. 1876. više . . . . 9.879 „ 06 „

Od ovih sveukupnih troškovah odpada prema prije spomenutom razmjerju na jednu konačnu razpravu god 1874 . 143 fr. 62 n.
na jednu glavnu razpravu god. 1876 . . . . 97 „ 38 „
dakle god. 1876. manje . . . . 46 fr. 24 n.

Na jednu osudjenu osobu pako odpada g. 1874 98 fr. 91 n
a g. 1876 . . . . 75 „ 51 „
dakle g. 1876. manje . . . . 23 fr. 40 n.

Prema tomu izpostavlja se posve nedvojbeno, da je kazneno postupanje god. 1876. po novom kaznenom postupniku bilo jeftinije, nego po starom kaznenom postupniku god. 1874., jer kad bi se prema mjerilu god. 1874. izkazanih troškovah za kazneni postupak trošilo bilo god. 1876., to bi troškovi za 1502. glavne razprave iznosili bili svotu od 215.717 fr. 24 nč., a ne kako je faktično potrošeno 147.173 fr. 60 nč.

Uzme li se pako mjerilom trošak, što je god. 1874. prosjekom učinjen, dok je sudjena jedna osoba, dakle za jednoga osudjenika

98 fr. 91 nč. to bi trošak kaznenoga postupka za 1949 osudjenikah god. 1876. iznosio 172.775 fr. 59 n.

Uzelo se indi mjerilo troška za pojedinu razpravu ili jednu osudjenu osobu, svakako bi trošak kaznenoga postupka po starom kaznenom postupniku više iznosio, nego po novom.

2. Prodjimo sada na troškove kaznenoga postupka u civilnom dielu zemlje i u bivšem krajiškom području god. 1880. i na sravnjivanje polučenih tim troškom rezultatah.

Već smo spomenuli, da se u bivšem krajiškom području, prem pučanstvom manjem, počinjava toliko kaznjivih djelah, koliko i u civilnom dielu zemlje, pak da bi stoga, kad bi stari i novi kazneni postupnik bio jednake vriednosti, morali i resultati represije t. j. kaznenoga postupka u jednom i drugom području jednaki biti, a morali bi i troškovi kaznenoga postupka biti u jednakom razmjerju sa polučenimi rezultati.

Kako već prije dokazasmo, zaostaju rezultati po starom kaznenom postupku daleko za onimi novoga kaznenoga postupka, a da su prema tomu i troškovi kaznenoga postupanja po starom kaznenom postupku znamenito veći, dokazati ćemo sada.

Da se uzmogne svestrano prosuditi trošak kaznenoga postupka u jednom i drugom području, izkazati ćemo napose trošak za svjedoke i vještake tako tečajem iztražnoga postupka (predpostupka) kao i na konačnih i glavnih razpravah, dakle trošak postupanja samoga u užem smislu, a zatim sveukupni trošak kaznenoga postupanja, u kojem će biti sadržan i trošak za svjedoke i vještake i to tako kod sudbenih stolovah, kano i kod kotarskih sudovah.

Troškovi za svjedoke i vještake tako u postupku iztražnom kano i na glavnih i konačnih razpravah tečajem god. 1880. iznosili su:

u civilnom dielu zemlje	33.976	for.	72	nvč.
u bivšem krajiškom području	39.852	for.	58	nvč.
dakle u krajiškom području više	5.875	for.	86	nvč.

Sravniv ovaj trošak sa jur prije izkazanimi glavnimi i konačnimi razpravami i s brojem radi zločinstvah i prestupakah osudjenih osobah, nalazimo, pa je jedna glavna ili konačna razprava stojala prosjekom:

u civilnom dielu zemlje	18	for.	17	nvč.
u bivšem krajiškom području	28	for.	73	nvč.

a da je trošak na svjedoke i vještake za jednoga osudjenika (dok je naime došlo do konačne osude o krivnji) iznosio: u civilnom dielu . . . . 13 for. 39 nvč.
u bivšem krajiškom području . . . . 25 for. 91 nvč.

Sveukupni troškovi pako kaznenoga postupka (troškovi za svjedoke i vještake tečajem iztrage i na glavnih i konačnih razpravah, putni troškovi sudačkoga i vještačkoga osoblja za kaznena povjerenstva, troškovi za obskrbu iztraženikah i onih kaznenikah, koji kazan slobode trpe u uzištih sudbenih stolovah, troškovi za dopraćivanje i odpraćivanje kaznenikah itd. jednom riečju svi učinjeni troškovi povodom kaznenoga postupanja osim troškovah za popunu inventarijalnih predmetah u uzištih) iznosili su:
u civilnom dielu zemlje . . . . 132.551 for. 90 nvč.
u bivšem krajiškom području . . . . 114.256 for. 33 nvč.

Nu za taj sveukupni trošak nije učinjeno isto u bivšem krajiškom području, što je učinjeno u civilnom dielu zemlje.

U civilnom dielu zemlje ovršivala i ovršuje se kazan slobode nad kaznjenici, obsudjenimi ne preko jedne godine danah u užištih sudbenih stolovah, koji su izrekli osudu u molbi prvoj. Usuprot ovršuje i ovršivala se je u bivšem krajiškom području kazan slobode u uzištih sudbenih stolovah samo nad onimi kažnjenici, koji su obsudjeni na kazan do osam mjesecih, dočim su se osudjenici preko osam mjesecih odpravljali u samostalne kaznione, za koje se trošak namiruje iz drugog naslova, a ne iz troškovah gore spomenutih.

U civilnom dielu zemlje ima pako u uzištih sudbenih stolovah tečajem jedne godine prosjekom 160 kaznenikah, osudjenih preko osam mjesecih do jedne godine, nad kojimi se tu ovršuje kazan slobode; valja dakle trošak za te kaznenike odbiti od sveukupnoga troška kaznenoga postupka u civilnom dielu zemlje; i tad se može tekar sveukupni trošak u civilnom dielu sravniti s troškom u bivšem krajiškom području. Uzdržavanje od 160 kaznenikah po 20 n. na dan i glavu stoji na godinu 11.680 for. ter odbiv taj iznos od prije izkazanoga troška imamo trošak:
u cievilnom dielu zemlje . . . . 120.871 for. 90 nvč.
u krajiškom području . . . . 114.256 for. 33 nvč.

Sravnimo li ove troškove sa jur prije izkazanimi glavnimi i konačnimi razpravami i s brojem radi zločinstvah i prestupakah osudjenih osobah, vidimo, da od sveukupnoga troška kaznenoga postupka odpada na jednu ili glavnu ili konačnu razpravu u civil-

nom dielu zemlje . . . . 64 for. 64 nvč.
u bivšem krajiškompodručju . . . . 82 for. 38 nvč.
a na jednoga osudjenika da odpada: u civilnom dielu
zemlje . . . . 47 for. 66 nvč.
u bivšem krajiškom području . . . . 74 for. 28 nvč.

Što konačno razabiremo iz do sele nanizanih podatakah?

Razabiremo to, da je novi kazneni postupak u postupanju samom znamenito jeftiniji od staroga kaznenoga postupka, pak da je stoga i trošak za to postupanje u civilnom dielu zemlje i kraj mnogo većega uspjeha manji od troška u bivšem krajiškom području.

Što su sveukupni troškovi kaznenoga postupka u civilnom dielu zemlje veći za šest hiljadah for., k tomu postupanje samo u užem smislu nedoprinosi ništa, taj veći trošak prouzročuje ovrha kazni slobode, za koju se naravno u civilnom dielu više troši, ako se uvaži, da se u tom dielu zemlje osudjuje godimice mnogo stotinah zločinacah više, nego u krajiškom području, prem se isto toliko, ako ne više zločinstvah počinjava i u bivšoj krajini.

Ali konačna svrha kaznenoga postupka jest upravo represija počinjena zla, u tom kulminira njegov cilj, da po mogućnosti nijedan zločinac neizmakne zasluženoj kazni; stoga nesmije državna vlast niti pomisliti na to, da radi umanjenja troškovah ovrhe kazni stvara kaznene postupnike, skoro da rečemo blage, koji će tako rekuć zločincem gledati kroz prste, samo da njihovo osudjenje nenanese državi većega tereta.

Privolu k takovomu postupku očekivati ma od kojega zakonodavstva, bita bi doista takova nemoralna zamisao, da nećemo dalje o tom razpredati.

III.

O reviziji zakona ob ustroju pučkih školah.

Reviziom školskoga zakona od godine 1874. imalo bi se postići dvoje: da se s tim zakonom u suglasje dovedu krajiški školski propisi od god. 1871., kako bi od sada za jednu zemlju valjao jedan zakon školski; a zatim, da se nekoje pojedine ustanove zakona od god. 1874. prama potrebi, koja se je pokazala dosadašnjim izkustvom, promiene odnosno popune.

Mnoge ustanove krajiških školskih propisah posve su identične s ustanovami zakona od god. 1874 ; a gdje to i nije, dati će se njihovo spojenje izvesti bez znatnih potežkoćah i zamršajah ; nu ima točakah, a poimence njih dvie, u kojih se ti zakoni bitno razilaze te je njimi stvorena tolika razlikost odnošajah, da ih je gotovo nemoguće spraviti pod jednako stanovište i urediti jedinstvenimi ustanovami zakonskimi.

Te dvie točke jesu: način uzdržavanja pučkih školah i plaćevni sistem učiteljah.

Zakon od god. 1874. ustanovljuje u §. 30. za podmirivanje stvarnih potrebah škole i za plaćanje učiteljah sliedeće izvore: a) obvezne prineske privatnih osobah ili korporacijah te dohodke od zakladah i fondovah školskih; b) neke novčane globe; c) dohodak od zemaljah školskih; d) kamate školske zaklade; e) rabat od neposredno pribavljenih školskih knjigah; f) darove i legate.

Poslje tih izvorah dolazi u prvom redu primjeran dio dohodka od potrošarine, a onda istom za pokriće manjka občinski namet na izravni porez, koji namet, prama većoj ili manjoj izdašnosti gori nabrojenih izvorah, ili nije nikakov ili je postotkom različit.

Krajiški pako zakon od 10. veljače 1880. ustanovljuje za podmirenje učiteljskih plaćah u seoskih obćinah, zatim za podmirenje troškovah za skupštine okružnih školskih viećah te okružnih i zemaljskih učiteljskih konferencijah u prvom redu jednak za sve zemaljski školski namet od 20% ordinarija i izvanrednoga prireza izravnih porezah, i istom ako svota sveukupnoga toga nameta nedotječe za podmirenje troškovah, ima se manjak namaknuti iz dohodakah možebit postojećih fondovah, zakladah i zapisah.

Razlika se vidi. Dočim je kod nas uzdržavanje školah neposredno stvar o b ć i n e, prikazuje nam se ono u bivšoj vojničkoj krajini kano stvar z e m l j e. Teoriji : da je pučka škola produktom obitelji, bolje odgovara, da ju neposredno uzdržavaju obitelj zastupajuće školske obćine ; ali u praksi se pokazuje probitačnijim, da se ta dužnost od pojedinih školskih obćinah prenese na okružja ili ciele zemlje ; jer tako o zajedničkoj skrbi postaju dionicami pučke prosvjete i one obćine, koje same sobom nebi nikako mogle uzdržavati školu. Bez takove pomoći iz zajedničkoga vrela valjada nebi u mnogih mjestih gornje krajine bilo pučkih školah, koje u tih siromašnih predjelih žive od preostatakah mogućnijih slavonskih okružjah. Siromaštvo pojedinih obćinah biti će po svoj prilici uzrokom te se je i u kraljevini Dalmaciji uzdržavanje školah učinilo stvarju z e m l j e. (U dva razreda podieljene školske obćine plaćaju : mogućnije po 3, a siromašnije po 2 for. na godinu po djetetu školskom, a manjak se popunjuje iz zemaljskih sredstvah.) U ostalih cislitavskih zemljah uzdržavaju se škole po okružjih ; a kod nas sve to obćenitiji biva način uzdržavanja bar po političkih obćinah, što se takodjer kano velika blagodat pokazuje po siromašne mjestne obćine, koje imenito od potrošarine neimaju ili nikakova ili veoma malo dohodka.

Način uzdržavanja pučkih školah mogao bi se za oba područja najjednostavnije izjednačiti tako, da se, uz druge stalne izvore, za sve ustanovi jednak postotak ili maksimum postotka školskoga nameta uz obvezu zemlje, da ona manjak pokriva iz svojih sredstvah. Takova ustanova sadržana je u ugarskom školskom zakonu od god. 1868. (§. 35), kojim se školski namet ustanovljuje maksimalnim postotkom od 5% izravnoga državnoga poreza, dočim eventualni manjak podmiruje država (§. 43.); i cislajtanski zakoni obćinski namet za školske potrebe ustanovljuju maksimalnim postotkom od 10% ordinariuma izravnoga poreza, dočim se eventualni manjak podmiruje iz zemaljskih školskih zakladah. (NB. kako u cislajtanskih zemljah tako i u Ugarskoj (§. 51.) plaća se osim obćenitoga nameta još i napose š k o l a r i n a za djecu školu polazeću.) I za krajinu ustanovljuje §. 74. propisa o nastavi u pučkih školah, da se manjak iza svih tamo nabrojenih izvorah ima pokriti iz krajiškoga budgeta, kano što se i u istinu pokriva svotom od 83.000 fr. na godinu.

Nu takov za sve jednak postotak nameta nije kod nas moguć

radi nejednakosti odnošajah gledom na uzdržavanje školah i njegove izvore. Obćinam staroga područja ostavljena je za podmirivanje njihovih potrebah sva potrošarina, koja u mnogih obćinah sačinjava tako obitato vrelo dohodka, da se školski troškovi namiruju bez ikakova nameta ili sa neznatnim nametom. Bivša vojna krajina neuživa, nego samo polovinom te blagodati, po čem biva, da se tamo niti uz veliki namet od 20% nemogu školski troškovi namiriti bez znatne državne podpore, koju za škole staroga područja jedva je i spomenuti vriedno, budući je osim mršava dohodka zaklade narodnih učionah podpori tih školah zemaljskim budgetom namjenjen samo godišnji prinesak od 10.000 for., koji se većim dielom troši za podizanje školskih sgradah.

Kada bi se dakle zakonom ustanovio za sve jednak postotak zemaljskoga školskoga nameta, dogodilo bi se, da bi se obćine staroga područja velikim dielom obteretile na korist novoga područja tim više, što se na prinesak državni od 83.000 for. na godinu nebi smjelo reflektirati nego samo do obnove financijalne nagode u godini 1888.

Bivša vojna krajina posjeduje množinu, i to dielom znatnih školskih zakladah, a novomu i možda izdašnomu te vrsti vrelu ima se još nadati po §. 8. (alin. 3) previšnje naredbe od 15. srpnja 1881. „o ustanovljenju i upravljanju vanrednih dohodakah hrv. slav.-krajine“ ; nu radi zajedničkoga uzdržavanja školah sve zemlje nebi se smjeli u kombinaciju povući ti izvori, jer su oni naročitom odredbom toga §. kano i §. 20. previšnje naredbe od 15. srpnja 1881. „glede sjedinjenja hrv.-slav. krajiškoga područja s kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom“ za sva vremena specijalnoj posveti svojoj pridržani.

Odatle se vidi, da se bitno različiti odnošaji, kakovi glede uzdržavanja školah postoje u starom i novom području, nebi bez velikih zamršajah dali spraviti pod jedinstvene ustanove zakona, ter neće preostati drugo, nego da se na dotičnom mjestu zakona za bivšu krajinu napose izrekne, da tamo u pogledu uzdržavanja seoskih pučkih školah i nadalje ostaje u krieposti §. 3. zakona od 10 veljače 1880., — pri čem se kano nova zapreka mora napomenuti okolnost, da će pri novom teritorialnom razdieljenju zemlje u kotare i okružja mjestimice dielovi bivšega krajiškoga teritorija biti privaljeni teritoriju bivšega provinciala. i zamjenito. — —

Radi opredieljenja plaćah učiteljem pučkih školah držao se je

zakon od god. 1874. načela, koje je provedeno i drugdje, imenito u zemljah zastupanih u carevinskom vieću, i po kojem načelu nisu u plaćevne razrede podieljeni učitelji, nego škole, obzirom na prosječne ciene najpotrebitijih sriedstvah za život te obzirom i na druge okolnosti miestah, u kojih su škole.

Krajiškim pako zakonom od 10. veljače 1880. klasifikovani su učitelji tako, da bez obzira na mjesta, u kojih se pojedini od njih nalaze, 5% njihova ukupnoga broja dobivaju 500 for., 15% 450 for., 20% 400 for., a 60% 350 for., i u te se plaće uvršćuju postupice učitelji po vremenu službe i po osobnoj zaslužnosti.

Poprimljeni zakonom od god. 1874. plaćevni sistem očevidno je mnogo bolji i izpravniji; jer reprezentira načelo, po kojem temeljnom plaćom svakomu pojedinomu učitelju ima osigurana biti pristojna materijalna eksistencija, kojoj uvjeti prama različitim okolnostim pojedinih miestah moraju biti različiti. Tako učitelj u gradu, gdje je sve skuplje, nemože obastati s plaćom, o kojoj učitelj na selu može pristojno živjeti, ako se još u račun uzmu drugi užitci (stan, vrt, ogrievna drva, zemljišta, dohodak od crkvene službe), kojih učitelj u gradu neima; — pak se ipak sve te plaće, i koliko se prikazuju različite, izjednačuju u točki, da po različitih kombinacijah pružaju isti rezultat sredstvah za pristojno uzdržavanje svakoga učitelja relativno dostatnih.

Uporavom pako sustava uvedenoga krajiškim zakonom od 10. veljače 1880., po kojem se učitelji u više plaće promiču bez obzira na mjesto, u kojem služe, može se dogoditi, a valja da se i dogadja, da učitelj u kakvu zabitnom mjestu uživa najvišu, a drugi u skupu gradu najnižu plaću. Vrieme službovanja i zaslužnost pojedinacah jesu momenti, koji svoje uvaženje inače nalaze u petogodišnjih doplatcih; što ipak nije priečilo te su u krajiškom zakonu od 10. veljače 1880. uz sustav promaka našli mjesta i rečeni petogodišnji doplatci, te su tako konfundovana dva sustava, koji čini se da se medjusobno izključuju.

U nekih cislitavskih zemljah n. pr. u Istriji i Vorarlbergu, dozvoljen je zemaljskim zakonom takodjer sustav promaka; ali u tom slučaju neima petogodišnjih doplatakah. Dotični pasus zakona za Istriju glasi:

„Denen, welche die Schule erhalten, und welche es vorziehen den Lehrern statt der Dienstalterzulage das Vorrückungs- oder

Beförderungsrecht in höhere Gehaltsstufen einzuräumen itd.“ a za Vorarlberg:

„Den Ortsgemeinden, welche es vorziehen, den Lehrern statt der Dienstalterszulage der Vorückungs- oder Beförderungrecht im höhere Gehaltsstufen einzuräumen, ist dies . . . gestattet. . . .“

Zato bi se od plaćevnoga sustava, kakov je za bivšu vojničku krajinu ustanovljen zakonom od 10. veljače 1880, kano neshodna i pogrešna odustati ter i tamo klasifikacija školah provesti imala. To bi pako moglo biti, da se i tamo pučke škole na temelju sadašnjega 126. §. školskoga zakona od g. 1874. u plaćevne razrede razvrste pak na koliko se sadašnje, po krajiškom zakonu od 10. veljače 1880. pojedinim učiteljem dopitane plaće nebi slagale s plaćom onoga razreda, u koji bi dotična škola bila uvrštena na temelju §. 126. šk. zakona od 1874. ta bi se razlika prigodnim premještajem i odumiranjem učiteljah malo po malo izjednačila.

Opazke k pojedinim §§. školskoga zakona od g. 1874.

k §. 6.

Ovakove ili ovoj slične ustanove neima u krajiških propisih; a ovo je ipak jedna od stožernih i najvažnijih ustanovah našega zakona, kojom se on razlikuje od svih drugih novijih zakonah školskih.

Taj §. bitno je doprineo k tomu te se je školski zakon od g. 1874. mogao u saboru primiti i od vlade izvesti ne samo bez protimbe, nego dapače uz sudjelovanje svećenstva, imenito katoličke crkve.

Taj §. školski zakon i sada štiti proti prigovorom bezvjerstva od strane crkve, kakovi se prigovori i doista nisu dosada ozbiljno i temeljito pojavili s nijedne strane.

U tom §., poduprtu još i drugimi ustanovami zakona istoga smjera i težnje, sve konfesije nalaze, ili bi bar morale nalaziti, dovoljnu a i jednaku zaštitu svojim vjerozakonskim interesom. Zato se u taj §. šk. zakona za volju bivšoj vojnoj krajini dirati nesmije, nego se on dapače i na to novo područje ovih kraljevinah proteg- nuti mora. Za bivšu krajinu uredjeno je doduše naredbom, da se i tamo pri namieštanju učiteljah mora p o m o g u ć n o s t i uzimati obzir na konfesiju učenikah. Nu imaju li konfesije glede svojih vjerozakonskih interesah biti podpuno umirene i u vjeri u čiste i lojalne težnje vladine ukriepljene, tada se ta ustanova zakona mora izvoditi absolutnom strogošću i dosljednošću. Na koliko glede sljedbenikah grčko-iztočne crkve u bivšoj vojničkoj krajini tomu na putu stoji oskudica učiteljah državom osposobljenih, valjalo bi učiteljem te vjeroizpoviesti na koliko su osposobljeni u konfesionalnih preparandijah bez prava javnosti, prelaza radi i za to područje dozvoliti iste one povoljštine, koje oni uživaju i u starom području, a nadati se je, da će se od strane srbskoga kongresa, po zadanu obećanju, učiniti do skora sve ono, što se zahtieva, da se konfesionalnoj g. i. preparandiji u Karlovcu uzmogne priznati pravo javnosti.

Kano korolarij §. 6. mora se smatrati i ono, što se u 102. §. šk. zakona od g. 1874. pod sl. c. ustanovljuje glede konfesionalnosti privatnih školah, te se ni to nebi smjelo mienjati.

k §. 18.

Radi važnih ustanovah svakoga školskoga zakona, o „polazku škole", valja sravniti §§. 18. našega zakona i 22. krajiškoga propisa; zatim §§. 44. i 45. našega zakona te 44. krajiškoga propisa.

U krajini obveza na polazak škole počima u ravnici i sklopljenih mjestih sa navršenom šestom, a u takovih predjelih, gdje je put do škole dalek ili tegotan, sa navršenom sedmom godinom, sposobnom pako za polazak škole postaju tamo djeca već sa nastupljenom šestom godinom.

Po našem školskom zakonu obveza na polazak škole nastaje, bez obzira na mjestne odnošaje, sa navršenom sedmom, a sposobnom za polazak škole postaju djeca sa navršenom šestom godinom.

U krajini su djeca obvezana polaziti svakdanju školu šest godinah i k tomu opetovnicu na selu jednu, a u gradovih gdje neima gradjanske ili više djevojačke škole, dvie godine, svega dakle sedam, dotično osam godinah. Po našem zakonu imaju djeca polaziti svakdanju školu pet (po okolnosti samo četiri) godinah i k tomu opetovnicu dvie godine, svega dakle sedam (po okolnostih šest) godinah.

Prama šestgodišnjem polazku svakdanje škole mogu u krajini pučke škole imati šest razredah ili odielah; kod nas imaju četiri razreda.

Te razlike imale bi se, radi jednake za sve uredbe, svesti na temelje školskoga zakona od god. 1874., kojega ustanove u svakom obziru bolje odgovaraju kako obćim pedagogičkim obzirom tako i posebnim odnošajem naše zemlje.

Djeca navršivša tek pet godinah dobe, svakako su za školsku obuku još nezrela, te se na nikoji način nebi smjela puštati u školu prije navršene šeste godine, kako glede sposobnosti za polazak škole ustanovljuje naš zakon. Pače nije riedko i to kompetentnih krugovah, mnienje, da bi sposobnost i dotično obvezu na polazak pučke škole valjalo pomaknuti još za jednu godinu kašnje, tako, da bi prva nastajala sa navršenom sedmom, a druga sa navršenom osmom godinom, ili da bi barem uz te godine dobe valjalo privezati onu raz-

liku, koju glede ravnice i sklopljenih miestah te glede predielah u kojih je put do škole dalek ili tegotan, sadržaje krajiški propis. Razlog tomu biti će kašnje još jasniji kod opetovnice.

Nebudući glede ukupnoga broja godinah, što ga za obvezni polazak svakdanje škole i opetovnice ustanovljuje naš zakon i krajiški propis, bar glede seoskih školah, nikakove razlike: mora se priznati svakako shodnijom ustanova našega zakona, koja od tih sedam godinah dvie namjenjuje opetovnici, dočim joj krajiški propis nedaje nego jednu.

Ustanovom krajiškoga propisa očevidno je slabo uočena važnost opetovne obuke, a donekle i posebni odnošaji našega pučanstva. Jedna godina opetovne obuke i to samo od dvie ure za svaku nedjelju i blagdan, nije dostatna, da se putem nje znanje, koje su si djeca pribavila u svakdanjoj pučkoj školi, valjano razširi i prama potrebam praktičkoga života popuni. K tomu nije uvaženo, da su djeca u toj dobi (izmedju 12 i 14. godine) u granicah zakonom ustanovljene školske obveze za shvaćanje i prisvajanje koristna znanja upravo najsposobnija i jer su opetovnu obuku samo dva puta tjednom polaziti dužna, da se tim podjedno zadovoljava gospodarstvenim obzirom, radi kojih se nemože dočekati, da se djeca što prije rieše dužnosti svakdanjega polazka i radi kojih se, kako je poznato, ona najviše i otimaju školi.

Ekvivalentom opetovne obuke nebi se u gradovih smio eo ipso smatrati polazak gradjanske škole, koji je toga radi u krajini učinjen obligatnim; jer gradjanske škole, kako su sada ustrojene, nepružaju nego dalju mjeru o b ć e naobrazbe, dočim bi opetovnu školu, prama svrsi, koja joj je opredjeljena, mogla nadomjestiti samo strukovna naobrazba, kakovu bi u gradovih pružale obrtničke i trgovačke škole ili prisnovani strukovni tečajevi.

Kano normalna pučka škola mora se kod nas pomišljati j e d n o r a z r e d n a škola, t. j. škola sa jednim učiteljem. Kako pako takov jedan učitelj može u jednom lokalu i u isto doba podučavati ili recimo zabavljati š e s t odielah, toga nitko nemože dokučiti, kada se već zajednička obuka u četiri odjela, kakovu propisuje naš zakon, smatra zadaćom praktički težko izvedivom.

S toga bi se glede svih napomenutih odnošajah dotične ustanove školskoga zakona od god. 1874. imale prihvatiti i za područje bivše vojne krajine.

Ka glavi četvrtoj (§§. 74.—93).

„O preparandijah".

U samih §§. ove glave školskoga zakona neće moći biti znatnijih promienah, jer oni sadržavaju samo potrebite najobćenitije ustanove, kojimi se izcrpljuje organizacija i najboljih te vrsti zavodah u drugih takodjer zemljah.

Nu odatle nesliedi, da našim preparandijam nisu potrebite neke reforme; ali te se imaju izvesti putem naredbenim.

U samu tekstu zakona valjalo bi možda §. 81. promieniti u toliko, da se pod slovom l) generalni izraz „pjevanje" pobliže označi dodatkom „crkveno i pučko (ili svjetsko) pjevanje; jer se s mnogih stranah podižu tužbe na pučke učitelje, da za crkvenu službu, t. j. za pjevanje i orguljanje, neizilaze iz preparandije dovoljno pripravni. K tomu:

(k §. 86.) Po krajiškom školskom zakonu kandidati pučkoga učiteljstva, svršivši preparandiju, nebivaju odmah pripuštani k pravomu učiteljskomu izpitu, nego se podvrgavaju najprije izpitu zrelosti, kojim bivaju sposobni za obnašanje podučiteljske ili privremene učiteljske službe, te istom pošto su najmanje dvie godine proveli u praktičkoj službi školskoj, dopušteno im je podvrći se pravomu izpitu, koji ih osposobljuje za definitivno namještenje u službi.

Kod nas pako kandidati pučkoga učiteljstva odmah po dovršenoj preparandiji prave jedini učiteljski izpit, na temelju kojega mogu i odmah definitivno biti namješteni.

Uredba poput krajiške obstoji i u cislitavskih zemljah i u drugih europejskih državah, imenito u Njemačkoj, gdje prije pravoga učiteljskoga izpita (Lehrerprüfung) dolazi (Kandidatenprüfung) — izpit zrelosti; a glavni razlog toj uredbi biti će: da se učitelj nezanemari, već da se o usavršenju svom još bar kroz dvie godine nastojati prisili.

Motivacija, kojom se je ta uredba za naš zakon od god. 1874. odklonila, glasila je u odnosnoj prepokornoj predstavci tako: da uzamši na oko faktični položaj pučkoga učitelja na selu, može se

doduše nakon dviuh godinah praktične službe, pravom očekivati od njega veća metodička vrstnoća; ali kod lahko dokučiva nedostatka vremena i sredstvah, zahtjevati po izminuću tih dviuh godinah od učitelja teoretičko znanje, sižuće daleko iznad mjere onoga znanja o kojem je on, kano o plodu svojih preparandijalnih naukah već pružio dokaz kod učiteljskoga izpita, — to da bi uzaludno bilo; a napokon proti učiteljem, koji se znanstveno zanemare, da je pruženo sredstvo u produžnih nastavnih tečajevih, na kojih polazak može vlada po zakonu pridržati takove učitelje.

Priznadu li se ovi razlozi i sada temeljitimi, tada glede toga nebi trebalo ništa mienjati u zakonu, ako li se pako ti razlozi izkustvom pobijaju — a o tom bi mogao svjedočiti bivši školski odjel krajiški — tada bi se i kod nas mogao prihvatiti sistem dvostrukoga kandidatskoga i učiteljskoga izpita.

(k §. 88. alin. I.) U 3 redku valja izraz „privremeni“ zamjeniti izrazom „namjestni“, jer u §. 112., koji se kano paralelan navodi, radi se o namjestnih učiteljih, niti se te dvie kategorije učiteljah po načelih naše školsko-službene prakse smiju smatrati istovjetnimi.

Putem naredbenim imale bi se u području preparandije izvesti sliedeće promjene:

1.

Premda je sadašnja potreba ženskih učiteljskih silah za pučke škole u ovoj zemlji već davno podmirena; pak premda nije izgleda, da će se popunjena mladimi silami učiteljska mjesta u brzo izpražnjivati, niti da će se u današnjih financijalnih okolnostih obćinah nova mjesta za učiteljice stvarati, ipak je frekvencija u obiuh ženskih preparandijah još uviek velika i kontingent kandidatkinjah pučkoga učiteljstva, što ga godimice daju obie preparandije, stoji u ogromnom nerazmjerju prama faktičnoj potrebi.

Mnogi u tom nevide nikakova zla; jer drže, da sve one, koje polaze preparandiju, nemoraju biti učiteljice, a više nauka, nego što ga pruža viša djevojačka škola, da nijednoj djevojci za buduće njezino zvanje, kano majci i kućanici, škoditi nemože. Nu kada bi se pojedince pitale i iskreno priznati hotjele, malo bi ih se našlo, koje

je jedini interes veće naobrazbe doveo u preparandiju; već je — bez gdjekoje možda iznimke — svaka od njih došla, da na tom putu traži buduću obskrbu za život. A jer danas već malo koja to postići može, vraćaju se iz škole u život s prevarenimi nadami i razorenimi ideali te mnoge od njih, neznajući drugoga čega latiti se i nemogući se više snaći u odnošajih života one družtvene klase, kojoj po porodu pripadaju, i u odnošajih svojih obiteljih, ostaje im dvoje: ili u gorkoj borbi same sobom kano nezadovoljnice život provoditi, ili poći stranputicami.

Tomu je mnogo krivo sadašnje nepraktično ustrojstvo djevojačke obuke; jer da n. p. viša djevojačka škola nije zavod za puku obćenitu naobrazbu, već da joj se dodadu praktični tečajevi, otvorili bi se ženskomu naraštaju i drugi putevi poštene obskrbe, osim preparandije, koja svim zadovoljiti nemože.

To je samo uzgred napomenuto, da se u kratko naznači, koli je silna potreba i skrajno vrieme preustrojstvu djevojačke obuke u iztaknutom pravcu.

Vraćajući se k započetom razlaganju: nemože biti zadaćom vlade, da putem preparandijah umnaža proletariat ženske inteligencije; i zato bi se zemaljska ženska preparandija dokinuti i uzgajanje kandidatkinjah za pučko učiteljstvo jedinoj samostanskoj preparandiji milosrdnicah uz stanovite garancije prepustiti moglo.

Nu to dokinutje imalo bi se izvesti postupično, tako, da se od početka buduće školske godine neprimaju više nikakove učenice u I. razred, već da se samo još učenicam II. i III. razreda ostavi prilika, da započete nauke dovrše. U samostansku preparandiju nebi se te učenice lahko uputiti mogle; jer bi radi njih valjalo ondje otvoriti dva paralelna razreda, čemu niti će u samostanu biti potrebitoga prostora niti razpoloživih sposobnih učiteljskih silah; a niti za zemaljski budget nebi to bila znatna prištednja — kano što u obće u ovom pitanju razlog ekonomični nije toliko relevantan i odlučan — jer zemaljska ženska preparandija, osim jedine sgrade, u kojoj je smještena, k tomu učiteljice za ženske radnje i drugih nekih sitnih potrebah, nezahtieva nikakova posebnoga troška, imajući — što je glavno — sa mužkom preparandijom zajedničko učiteljsko osoblje.

2.

Učevne osnove i za mužku i za žensku preparandiju morat će se preinačiti prama načelom izraženim u propratnici vladinoj k ustrojnom statutu za preparandije. Imenito će trebati, da se i obseg učiva za pojedine predmete prama prekoj potrebi stegne i broj učevnih urah da se na svaki način, koliko god je moguće, umanji; obuka u preparandijah da poglavito ima pred očima dobro shvaćenu i našim okolnostim prilagodjenu zadaću pučke škole; da bude više intenzivna nego ekstenzivna i da se osobitom pomnjom, po bitnoj svojoj vriednosti, njeguje upućivanje učenikah u praksu školsku.

Tek što su dvie tri godine od krieposti novoga školskoga zakona provadjane učevne osnove za pučke škole i preparandije, uvidjela se je potreba, da se one podvrgnu reviziji, te je imenice glede učevnih osnovah za preparandije takova revizija pokrenuta godine 1879, pak je glede toga putem zemaljskoga školskoga odbora prispio vladi puno vriedan materijal.

Prama tim predlogom već su u gdječem promienjene naukovne osnove za preparandije, te bi valjalo vidjeti, da li se one još u gdječem nebi stegnuti i ujednostručiti mogle.

Preko svih teorijah o zadaći pučke škole, a da se ipak nepovriedi bitnost te zadaće, valja da naš pučki učitelj, više nego što je to bivalo do sada, izidje iz preparandije valjano priugotovljen, da može služiti svrham ne samo duševnoga nego i materijalnoga napredka narodnjega.

S toga će se morat ići na to, da se veća i ozbiljnija pomnja posveti obuci preparandah u gospodarstvu, polažuć glavnu važnost na praktičnu stranu te obuke. U tu svrhu trebat će mužkim preparandom na vlastitom za to uredjenom zemljištu pružiti priliku, da se pod rukovodstvom posebnoga, teoretički i praktički vrstnoga učitelja, i sami sudjelujuć, upućuju u one grane gospodarstva, koje su za našu zemlju najvažnije.

Takovu uredjenju preparandijah, gdje bi se obuka u gospodarstvu i bolje urediti i uspješnije podieljivati mogla, bolje bi na svaki način prijao njihov položaj izvan grada; a pošto obstanak preparandijah u samoći ili u manjih mjestih nije inače lahko moguć, nego da se one ustroje kano internati: dolazi se tim putem, a i drugimi povodi, do pitanja: bi li se i kod nas s tim sistemom pokušati imalo.

3.

Malo ima školskih pitanjah, o kojih se je toliko razpravljalo i o kojih se, po različitosti stanovišta, teoretički toliko razpravljati dade, kano što je pitanje o konviktualnom i slobodnom odgajanju preparandah. Medjutim je to pitanje praktički riešeno tako, da je u većini europejskih državah pretežnijim razmjerom poprimljen sustav internatah. Obično se misli, da zagovornici externatah zastupaju liberalni iliti napredni, a zagovornici internatah da zastupaju konservativni ili natražnjački pravac uzgoja.

Nu u istinu tomu nije tako; jer i u državah, koje su ne samo kulturom naprednije, nego i s političke slobode na glasu, nalazimo učiteljske seminare kano internate uredjene. Izmedju ostalih za primjer navodimo Njemačku, Švajcarsku (u kojoj izmedju 32 seminara imaju 22 internata), Belgiju, Ugarsku itd. I pojedini znameniti pedagozi priznaju internatom veliku vriednost, uviek dašto pod uvjetom, da se pomnjivim izborom pronadje pravi čovjek, kojemu da se njihova uprava povjeri; jer da se dobro upravljanimi takovimi zavodi može hrpimice blagoslovno djelovati, kano što se sa strane protivne nevaljalom ili nevještom upravom može hrpimice zlo ploditi; u slobodi da može pojedinac neuspjeti a u zajednici da se sistematično mogu čitave skupine izkvariti.

Kod valjane uprave, internati za riešenje pedagogičke i ćudoredne zadaće seminarah pružaju bezdvojbeno povoljnije uvjete nego li externati; pak i onaj probitak, što ga budućemu učitelju, kako se misli, pruža externat, a da ga nemože pružati internat — naime vanjsko odgojenje ili vanjska ugladjenost, sloboda kretenja, dar druževnosti, naprama sapetosti, neokretnosti, nesgrapnosti, plahosti — i taj probitak, sciene nekoji, da se razumnom upravom i uredbom života u zajedničkih penzionatih takodjer postići može.

Osim troškovah prvoga uredjenja, koji bi svakako bili znatni, inače, ako ima ili se nadje prikladna za to javna sgrada, financijalna strana takove reforme nebi pružala velikih potežkoćah, pošto se na štipendije preparandah što iz krajiškoga što iz našega budgeta troši već sada do 20.000 for.

Na koliko bi se kanilo obstojeće sada mužke preparandije u Zagrebu i u Petrinji spojiti i tako svu pripravu za pučko učiteljstvo lokalno centralizovati, valjalo bi misliti na broj pripravnikah obiuh preparandijah, koji sada iznosi do blizu 200, i koji se broj nika-

kovimi restrikcijami nebi smio umanjivati, nego bi ga, prama vladajućoj potrebi, valjalo, da je moguće, još umnožati.

Taj broj nebi upravo smetao ustroju internata, jer bi se mogao poprimiti mješoviti sistem, da naime jedan dio i to mladji kandidati budu u zavodu, a drugomu dielu, to jest starijim kandidatom, da bude prosto i kano externistam preparandiju polaziti; nu morali bi se na svaki način za sva tri godišta ustrojiti paralelni razredi, koja bi se okolnost kod izbora ili priredjivanju lokalitetah morala pred očima imati, kano i to, da bi, osim inkonveniencijah, koje sobom donosi takov mješoviti sistem uzgoja, i po izlučenju starijih preparandah ostao još uviek tolik broj internistah, da bi njim valjana uprava zavoda bila otežčana kako u ekonomičkom tako i u disciplinarnom pogledu.

Nemisli li se pako na pomenutu centralizaciju, tada se svakomu opet mora nametnuti misao, da preparandije zagrebačka i petrinjska jedna drugoj odviše blizu leže i da je Slavonija već odavna želila, da se tamo podigne jedna preparandija. Inače dvie preparandije za teritorijalni obseg Hrvatske i Slavonije osobito obzirom na konfiguraciju zemlje, nebi bile previše, jer n. pr. u Cislajtaniji zemlje jednakoga teritorijalnoga obsega imaju i po tri preparandije.

k §, 95.

U toga §. redku drugom izpala je poslie „občinska“ rieč „školska“, koja se je nalazila u tekstu zakonske osnove, kako je izručena bila saboru, te ju valja povratiti; jer se ovdje ne radi ob občinskih nego ob občinsko-školskih ili kratje govoreć, o školskih knjižnicah.

k. § 96.

Osim redakcionalne promiene, koju će valjat udesiti prama predstojećemu novomu političkomu razdieljenju zemlje, imala bi se ustanova toga §. preinačiti na toliko, da se učiteljski sastanci nemoraju redovito obdržavati svake godine.

Istina je, koju svatko lahko može dokučiti, jer je nje moć mnogi i sam na sebi izkusiti mogao, da učitelju pučkomu, ako neće da duševno posvema zahiri, u samoći seoskoga života, gdje mu prečesto manjka svaki kontakt s ljudi umnom naobrazbom sebi ravnimi, pak gdje je prečesto i za tiho duševno poslovanje lišen potrebitih sredstvah, silno treba duševne pobude, kakova mu se bez

sumnje pruže u učiteljskih sastancih, iz kojih, ako su valjano uredjeni, učitelj pučki, osim obilne neposredne pouke, odnosi još sobom puno gradiva za dalje razmišljanje o zadatcih svojega zvanja.

S toga se tim sastankom nemože odreći velika korist, te se njih obdržavanje odredjuju svimi poznatimi zakoni školskimi.

Najobičnija je ustanova ta, da se oni imaju obdržavati svake godine, dapače krajiški zakon odredjuje „najmanje jedan put u godini".

Nu slobodno je podvojiti, da li je to u istinu potriebno.

Ako se ti sastanci svake godine obdržavaju, tada, može se reći, da se iz njih niti neizilazi, već jedan drugi stižu, te tako se nijednoj tamo potaknutoj idei neda vremena da pravo dozori, ni da se izvede. K tomu su priedmetom viećanjah u učiteljskih sastancih školske uredbe i školski odnošaji takovi, koji nemogu biti podvrženi čestim, a najmanje svakogodišnjim promjenam, koji dapače takovih čestih promjenah ni podnieli nebi, pak zato niti je preše da se riešavaju niti može biti koristno, da se njimi svaki čas potresa; već naproti treba da se iz njeke veće distancije vremena motre jer se tada i bistrije razabiru. Ako se k tomu uzme, da su u novije vrieme preustrojavana po podžupanijah i učiteljska družtva; da se počestje drže neslužbene obće skupštine učiteljah; da je za dalju naobrazbu slabijih učiteljah skrbljeno produžnimi nastavnimi tečaji, bilo bi se bojati, da bi se, pridržavši k svemu tomu još i svakogodišnje učitejske sastanke, neprestano i odviše viećalo, a malo radilo. Tolika skrb i toliki aparat za vlastitu naobrazbu učiteljah nemože biti opravdan naprama žalostnomu faktu, da iz pučke škole masami izilaze djeca, koja slabo, a gdješto i nikako čitati i pisati neumiju, te bi se moglo reći i prigovoriti učiteljem, da misleći odviše na se, zaboravljaju na školu.

Još je proti svakogodišnjemu obdržavanju učiteljskih sastanakah redom doduše posljednji, ali, u težkih materijalnih okolnostih našega pučanstva, takodjer uvaženja vriedan razlog taj, da u starom (provincijalnom) području trošak tih skupštinah moraju podnositi obćine.

Bit će dakle posve dovoljno, ako dotična ustanova u zakonu od sada bude glasila tako, da se učiteljski sastanci imaju obdržavati barem svake treće ili najviše svake druge godine, ili da si glede njih saziva pridrži odluku vlada.

k. §. 117.

Medju disciplinarne kazni, koje se navode u tom § **zakona**, valjalo bi pod slovom d) mjesto „lokalnoga maknuća“ uvrstiti **premještenje na drugo, (jednako ili) slabije dotirano učiteljsko mjesto.**

Slučajevi, gdje učitelj nije toliko sakrivio, da bi se iz službe odpustiti imao, a opet se s razlogah ponajviše lokalnih, na stanovitom mjestu dulje ostaviti nemože; — dakle slučajevi, u kojih se svagdje drugdje, kano najprimjerenija i najshodnija kazan, uporavljuje premještenje na drugo učiteljsko mjesto, — bili su od krieposti novoga školskoga zakona veoma česti, — češći, nego što se je mislilo, kada se je školski zakon stvarao.

U takovih slučajevih postupa se sada „lokalnim maknnćem“. Nu, jer ta kazan često putah neodgovara krivnji dotičnika i po posljedicah svojih možda se ni malo nerazlikuje od kazni odpusta, — treba da si vlada u tom pogledu ruke razveže i da se kazan lokalnoga maknuća kazni premještenja u zakonu zamieni.

Pri stvaranju zakona odvraćao je od toga obzir, što bi se tim vriedjalo pravo izbora, koje je glede učiteljah pučkih obćinam zakonom zajamčeno.

Nu i u svih drugih poznatih zakonih, kojimi se pravo izbora ostavlja obćinam, smatralo se je potrebnim, uz to pravo i vrhovnim školskim oblastim pridržati vlast, da s obćenitih obzirah službe i kazni radi mogu pučke učitelje premještati s jednoga mjesta na drugo.

Dakako da se u tih zakonih, naročito u zakonih cislajtanskih zemaljah, a samo drugimi riečmi, i u krajiškomu zakonu (§. 9.), dotičnoj ustanovi tamo, gdje je o premieštanju službe radi govor, svagdje dodaje, da „pri tom pripadajuće patronom ili obćinam pravo predloga ima biti paženo“; nu kako se to u praksi može pomisliti izvedivim, a da izmedju vrhovne školske oblasti i dotičnih ovlaštenikah nenastanu sukobi, to je težko dokučiti, te bi se u našem zakonu taj dodatak ili mimoići ili zamieniti imao naročitom ustanovom, da u takovih posebnih slučajevih s viših obzirah službe izborno pravo obćinah biva obustavljeno.

Valja opaziti, da se tamo, gdje no se (kano u cislajtanskih zemljah i u vojničkoj krajini) škole neposredno od obćinah neuzdržaju, nego se drugčijim načinom (po okružjih i komuliranim troš-

kom) uredjeno uzdržavanje školah prikazuje više kano stvar zemaljska, i ono pravo, koje si je vrhovna školska oblast pridržala glede premještanja učitelja, prikazuje s blažije strane i da mnogo gubi od značaja nekoga posizanja u sferu tudjega prava.

k. §. 122.

Na kraju toga §. ustanovljuje se samo, što biva s berivi obustavljenoga od službe i plaće učitelja u onom slučaju, ako bude nevinim proglašen; a ništa se neveli o tom, što ima biti onda, ako takov učitelj nebude nevinim proglašen, ali ipak — što se često dogadja — u službi i nadalje pridržan.

Suspendiranomu od službe učitelju mora se postaviti zamjenik; a da obćina bar u potonjem od pomenutih slučajevah nemora nositi dvostrukoga troška, valjalo bi sadašnju redakciju upitnoga §. popuniti dodatkom: Nebude li pako nevinim proglašen, ali ipak u službi pridržan, imat će se i nadalje ostaviti na alimentaciji dotle, dok ostatkom njegove plaće nebude podmiren trošak zamjene.

k. §. 126.

Tim §. podjeljene su škole glede najmanjih učiteljskih plaćah u četiri razreda, i to tako, da izmedju plaćah II. i III. razreda ima praznina od jedne stotine for. Izkustvom je pako dokazano, da obćine velikim dielom traže upravo izmedju ta dva razreda smjestiti klasifikacijom svoje škole, te im opredjeljuju plaće od 500 for., a nekoje i od 450 for., jer te plaće stoje u sredini izmedju plaćah najvišega i najnižega razreda. Ukazuje se dakle potreba, da se medju dosadašnja zakonom opredjeljena četiri razreda uvrsti još jedan od 500 for. na godinu. Ta plaća dolazi, za sada kano najviša, i u zakonu od 10. veljače 1880. za vojničku krajinu, te nebi ništa smetalo, da se u zakon uvrsti.

k §. 127.

Ovomu §., kojim se za podučitelje opriedjeljuje najmanja plaća sa 60% one plaće, koju uživa učitelj, dotično učitelji iste učione, valjalo bi dodati ustanovu, po kojoj ta plaća nebi u nikojem slučaju smjela ići izpod stanovitoga minimuma. (Vidi opazku k §. 132.(

k §. 130.

Taj § dosada se je prama doslovnomu tumačenju §. 23. školskoga zakona izvodio tako, da su se na obćih pučkih školah ravnajući učitelji, uz nagrade tim §. odredjene, postavljali svagdje, gdje na jednoj školi ima više nego jedan učitelj. Nu budući, da se sjedne strane obćine tim obterećuju a s druge strane služba ravnajućega učitelja tamo, gdje su ih samo dvojica, nemože biti osobito tegotna, a valja da se gdješto i bezplatno i časti radi učini, mogla bi se glede toga poprimiti uredba, koja obstoji u cislitavskih zemljah i u vojničkoj krajini, te ustanoviti, da ta nagrada ide ravnajućega učitelja samo onda, ako na kojoj obćoj pučkoj školi imaju više od dva učitelja.

k §. 132.

Ovdje se mora opaziti, da su ženskomu učiteljskomu osoblju skoro svuda opredieljene plaće više od plaćah mužkoga učiteljskoga osoblja — u cislitavskih zemaljah su 80% ovih potonjih plaćah.

Obnadje li se, da se s razlogah štednje to i kod nas poprimiti ima, valjati će podjeno ustanoviti minimum, izpod kojega se u nikojem slučaju sići nesmije.

k 134. alin. 3.

Kada se je alineom trećom §. 134. školskoga zakona ustanovilo, da su zemlje, što ih uživaju učitelji, svojim prihodom izključene iz uračuna u plaću, mislilo se je, da je sjedne strane prihod od tih zemaljah nesiguran, a s druge strane da i onako mora biti neznatan. Nu iz nekojih specijalnih slučajevah o kojih je povodom nastavšega priepora imala odlučiti zemaljska vlada, uvidilo se je, da je rečeni prihod od zemaljah mjestimice reprezentiran dosta znatnimi novčanimi svotami. Tako su primjerice u jednoj obćini podžupanije rumske 4 jutra zemljišta, pripadšega segregacijom tamošnjoj školi, bila u zakup dana za 51 for. na godinu.

Budući pako, da su tužbe radi preobterećenja obćinah troškom školskim mnogostrane, te će, čim taj trošak nadošavšimi kvinkvenalnimi doplatci raste, biti sve to veće: ukazuje se potreba, da se gori navedena alinea treća §. 134. školskoga zakona preinači tako, da se prihod od zemljištah (oranicah, vinogradah, pašnjakah i šume), kojih je posjed skopčan sa mjestom učiteljskim, ima u plaću učiteljsku uračunati i novcem procieniti tako, da se od čistoga kata-

stralnoga prihoda svake parcele odbije porez i namet, koji se od njega ima plaćati.

Tu ustanovu sadržaju i svi drugi poznati zakoni, osim „uredbe za srbske narodne škole“, iz koje je, radi predmnievane istovjetnosti odnošajah, dotična ustanova i preuzeta u naš zakon od godine 1874.

Budi, da taj prihod gore rečenim načinom procienjen i bude na mnogih mjestih veoma neznatan, biti će ipak uračunanje njegovo u plaću kakova takova polaštica obćinam, koje i tako najmučnije smažu podatke u gotovu novcu.

Kada se je godine 1875 obavila prva klasifikacija pučkih škołah, držala je zemaljska vlada, da će se i ako je prihod od zemaljah §. 134. školskoga zakona izključen od uračunanja u plaću, ništa ne manje kako na vriednost toga prihoda tako i na dohodak od crkvene službe, gdje je ona skopčana s učiteljskom službom, uzeti obzir kod ustanovljivanja plaće u gotovu novcu. Gdje je i na koliko je to onda možda učiniti propušteno, valjat će da se izpravi prigodom reklasifikacije pučkih školah u onih mjestih, gdje se učitelji nalaze te se i nadalje ostave u uživanju zemaljah školskih.

Ovdje se nesmije mimoići načelno pitanje: kako se te zemlje, koje su, ponajviše putem segregacije, do sada školam pripale ili u napredak pripadnu smatrati, te da li se i kojim načinom učitelji u njih uživanju i nadalje ostaviti imaju?

U najnovije vrieme, gdje su pojedini učitelji pripadše školi prigodom segregacije dielove pašnjakah i šumah i odnosni prihod naslovom osobnoga prava svojatali, odlučila je kr. zemaljska vlada načelno, da rečeni dielovi i odnosni prihod od poslje kako je klasifikacijom od god. 1875. dotacija učiteljskih miestah podpuno uredjena, nemogu pripadati učiteljem, nego da je to imetak škole od kojega dohodak po odredbi §. 30. sl. c) škol. zakona pripada blagajni školskoj.

Ako to valja glede zemaljah, koje su putem segregacije školam pripale i u pitanje došle poslje školskoga zakona, mora valjati i glede onih te vrsti zemaljah, u kojih su se uživanju i pred postankom školskoga zakona nalazili te se i sada nalaze učitelji pučki.

Zakonom ugarskoga sabora od godine 1836. bijahu te zemlje istina izrikom namienjene učiteljem; nu onda su one, dotično dohodak od njih sačinjavale sastavni dio dotacije učiteljskih miestah,

ali odkako su, bez obzira na prihod tih zemaljah klasifikacijom od 1875. uredjena učiteljska beriva, nemogu pučki učitelji prvobitnim naslovom svojatati za se te zemlje, već se one moraju smatrati imetkom škole, i ako je zakon učitelje u njih uživanju ostavio.

Tako mora, da se je stvar shvatila i u Ugarskoj, gdje su obstojali isti odnošaji i gdje su se ti odnošaji školskim zakonom od godine 1868. jednako promienili.

§. 39. rečenoga zakona odredjuje, da se prigodom komasacije i segregacije pašnjakah ima stanoviti dio izlučiti za obćinsku školu u svrhu umnožanja školske zaklade, a ne u svrhu dotacije učiteljah.

A sada se pita: kako u napredak ima biti sa školskimi zemljišti, u kojih se uživanju sada već nalaze učitelji?

Odviše veliko i razgranjeno gospodarstvo u rukuh učitelja nemože biti na korist školi, jer bi ga ono odvodilo od njegove glavne zadaće i postalo zanimanjem, kakovo je učitelju zabranjeno §. 124. školskoga zakona, ali da se s druge strane, kako bi neki hotjeli, učitelju za to oduzme svaka prilika, da se on iz gospodarstva sasvim iztisne i na samu školu, kano drugi činovnik na svoju pisaru stegne: to bi se, osim drugih velevažnih razlogah protivilo osnovam ovoga kr. zemaljsko-vladnoga odjela u pogledu unapriedjenja gospodarstva putem škole i zadaći, koja je u tih osnovah namienjena pučkomu učiteljstvu.

Za provedbu tih osnovah biti će možda mjestimice potrebito, da obćine, u svrhu ustrajanja pokušalištah i malih uzornih gospodarstvah, mogu slobodno razpolagati onimi zemljišti, koja su prigodom segregacije ili drugim kojim putom pripale školi, a jer k tomu ima i dosta tužbah, da se učitelji privatnim svojim gospodarstvom odviše bave i toga radi školu zanemaruju: moglo bi se udariti ovim putem:

Učiteljem pučkim, da se na slobodno i neograničeno uživanje ostavi vrt, koji im k bezplatnomu stanu namienjuje §. 133. škol. zakona.

Zemljišta pako, koja su budi prigodom segregacije budi drugim kojim putem pripala školi, da se načelno smatraju „školskimi zemljami“, nu od njih uživanja pod uvjetom, da se prihod od njih načinom naznačenim uračuna u plaću, da nebude učitelj absolutno izključen, nego da može biti ograničen.

Zakon za kraljevinu Česku od 19. prosinca 1875. (§. 24.) ima o tom sliedeću ustanovu:

„da li se i u kojem obsegu iznimice s javnih obzirah takova zemljišta u obće učitelju s njegovom privolom za njegovu osobu na upravu i uživanje stalno ili na neko vrieme prepustiti . . . imaju, o tom . . . odlučuje zemaljsko školsko vieće.“

Ravnim načinom mogla bi se i kod nas ona školska zemljišta, koja sada uživaju učitelji, prigodom reklasifikacije školah načelno „školskimi zemljami“ proglasiti; a da li se i u kojem obsegu njih uživanje i nadalje učiteljem pod često pomenutim uvjetom prepustiti ima, o tom da, saslušavši obćinske odbore i kotarske urede, odluči županijska oblast.

U tom smjeru već bi se sada udesila redakcija dotičnoga §. školskoga zakona.

k §. 136.

Ustanova ovoga §. odnosi se na sve kategorije učiteljah, koji se spominju u predidućih §§. 126., 128. i 129., te se toga radi pogrešna stilizacija, kojom se ista ustanova steže na jedine učitelje obćih pučkih školah, izpraviti i u 3. redku rieči: „na kojoj javnoj pučkoj školi“ izpustiti imaju.

Kod ovoga §. mora se još nešto dodati. Od kako je s godinom 1880. dospjelo izplaćivanje prvoga petcgodišnjega doplatka učiteljem pučkim, podigle su se težke tužbe s mnogih stranah od obćinah i od političkih oblastih s toga troška i onoga, koji obćine u to ime još čeka. Ponajviše se navodi od strane obćinah, da se prigodom klasifikacije školah o tom trošku nije znalo, ili da se nanj nije mislilo. Stoga su nekoje podžupanije tako daleko pošle, te su predlagale, da se kvinkvenalni doplatci dokinu.

Istina je, da će se timi kvinkvenalnimi doplatci tečajem vremena navaliti obćinam silan trošak, a dotičnoj zakladi ogromne mirovine, na koje pomišljajuć, i to so je čulo, da bi kvinkvenalni doplatci bili izključeni od uračuna u mirovinu.

Institucija kvinkvenalnih doplatakah osniva se na takovih razlozih, da se o njihovu dokinuću ni pomisliti nesmije. Pravednost i shodnost te uredbe dokazuje već jedina ta okolnost, da ona dan danas već posvuda obstoji. A jer ti doplatci sačinjavaju dio plaće, nemogu se ni od uračunivosti u mirovinu izključiti, nego bi se jedino mogli na razne načine ograničiti.

Bavarski zakon za pučke škole ima ustanovu, po kojoj pučki učitelji od 5 do 5 godinah dobivaju takove doplatke po 40 for. do ukupnoga iznosa od 200 for., a dužni su, ako prije neiznemognu, služiti do 70 godine dobe.

Cislitavskimi zakoni povučena je kvinkvinalnim doplatkom granica sa tridesetom godinom službe, tako, da se za posljednji decenium službe, od 30 do 40 godine, nedozvoljuju pomenuti doplatci.

Napokon bi se mogli kvinkvinalni doplatci i s manjim postotkom urediti, ili pako mjesto kvinkvenijah ustanoviti veće periode vremena.

k §. 140.

Ustanova §. 140., po kojoj pravo na podpunu mirovinu stiču pučki učitelii već sa 30. godinah službe, odviše je povoljna te za obćine, dotično za zemaljsku mirovinsku zakladu, teretna. Odviše je povoljna za to, što učitelji, stupajuć sa šestnaestom godinom dobe u preparandiju i provedši na njoj propisane tri godine naukah, mogu već sa devetnaestom godinom dobe, i to odmah u svojstvu definitivnom, službovanje započeti te ga tako sa 49. godinom dobe već i navršiti. Službovanje od 30 godinah nekako je postalo povlasticom učiteljskoga štališa s toga, što se ta služba smatra napornijom i zatornijom od druge javne službe; nu ono se kod učiteljstva srednjih i visokih školah može smatrati i opravdanim, jer učiteljstvo tih školah, radi dugotrajnih pripravnih naukah, mnogo kasnije nastupa službu, kojoj je vrieme u mirovinu uračunivo. Povoljštinu 30 godišnjega službovanja uživali su, istina, po starijih zakonih, i pučki učitelji u obsegu zemaljah krune ugarske te je ta povoljnija ustanova prešla i u ovozemaljski školski zakon od god. 1874.; nu u svih ostalih zemljah austrijansko-ugarske monarkije — pak i u vojničkoj krajini — već je od prije za učitelje te kategorije obstojala dužnost 40 godišnjega službovanja te obstoji sada i u samoj Ugarskoj.

Kako je zemaljska vlada po svem upućena štediti, gdje je i kako je iole moguće, obćine, školskim troškom i onako proobterećene; pak kako joj je misliti i na to, da će se za tri godine aktivirati zemaljska mirovinska zaklada, na koju će se od obćinah prenieti sav teret umirovljivanja pučkih učiteljah i koje će se nedostatak po §. 145. škol. zak. morat popunjivati iz zemaljskih sredstvah: trebalo bi shodnimi novimi zakonskimi ustanovami preprie-

čiti prekomjernu navalu mirovinah na rečenu zakladu i po njoj na budget zemaljki.

To bi se pako moglo postići ili da, uz pridržanje 30-godišnje dužnosti, zaračunavanje službovnih godinah za mirovinu kasnije započme, ili da se preko 30 godinah produži.

Prvo bi bilo, kada bi se ustanovilo, da se učitelju godine službe za mirovinu tek iza navršene stanovite dobe (n. p. poslje dvadeset pete godine) ili pako iza navršena službenoga provizorija od n. p. triuh godinah brojiti počimlju; drugo bi pako bilo, kada bi se mjesto trideset zahtjevalo više godinah službe.

Prva dva načina bila bi po učitelje povoljnija, ali su neobična; treći pako način u koliko je nepovoljniji, toliko ne samo da je običan, nego se i numerično (ustanovom 40-godišnje dužnosti) naslanja na uredbu, koja, po svuda jednaka, postoji dan danas u svoj kolikoj austrijsko-ugarskoj monarkiji, osim jedine Hrvatske i Slavonije.

Ka glavi osmoj.

O upravi pučkih školah.

U ovoj glavi morat će biti štokakovih promienah.

U doljnjih dviuh instancijah imati će se školska uprava, preustrojiti prama političkomu ustrojstvu zemlje, s kojimi je višestrano uzko spojena i prepletena uprava školah.

Obćinska školska uprava uredjena je kod nas zakonom od g. 1874. po kalupu jednake institucije, kakovu nalazimo u kraljevini Ugarskoj, u svih zemljah cislitavskih, a koliko je znano, i u drugih državah, te ju vrše školski odbori kano zastupstva školske obćine u kojih je političkoj obćini kod nas dano mjesta i upliva toliko, što je načelnik dotične političke obćine virilnim članom školskoga odbora ili školskih odborah — ako se u području političke obćine nalazi više školah — i što obćinske školske odbore (osim virilnih članovah) izabiru vieća političkih obćinah izmedju članovah školskih obćinah.

U bivšoj vojničkoj krajini obćinska se uprava pučkih školah vrši od političke obćine nad svimi pučkimi školami, koje se nalaze u njezinu području (§. 2.), samo što se za svaku od tih školah ima ipak postaviti posebni mjestni školski nadzornik u mjestu škole.

Takovu uredbu, dotično promjenu školskoga zakona u tom smislu, predložila je za staro područje podžupanija koprivnička (pred-

*

stavkom od 24. kolovoza 1876. odj. br. 4512), obrazloživ ju tim: da za obćinske odbore pri svakoj školi nesmaže zemlja dovoljno inteligencije, te s toga da odbornici školski, kakovi su sada, većinom ljudi neuki, interesom pučke prosvjete slabo služe; da odborske sjednice nemarno polaze; da se za uredan polazak škole od strane djece, ter za materijalne potrebe kako školah tako i učiteljah slabo brinu. Toga radi da bi u svakoj političkoj obćini imao obstojati samo jedan školski odbor, kojemu bi članovi bili: načelnik političke obćine, područni župnici, područni učitelji, mjestni školski nadzornici, od kojih bi se za svaku školu po jedan postaviti imao i napokon iz svakoga mjesta, u kojem je škola, po jedan zastupnik.

Takova uredba može se zagovarati jedino tamo, gdje se granice školske obćine podudaraju s granicami političke obćine; a mogla bi se još zagovarati i tamo, gdje su političke obćine maloga teritorijalnoga obsega; nu gdje su one, kano mjestimice kod nas, poveće, te u obsegu jedne političke obćine ima 5—6 i više pučkih školah; imala bi takova uredba velikih inkonveniencijah, od kojih je dovoljno spomenuti jednu: da bi tako razštrkane članove školskoga odbora, bilo još kud i kamo teže u sjednicu sabrati, osim kad bi se obćinam u ime škole nametnuo novi trošak radi odštete puta i boravka onim članovom odbora, koji nestanuju na sjedištu političke obćine i od kojih se obavljanje funkcijah školskih odbornikah ne samo bez ikakove nagrade, nego još k tomu uz vlastite materijalne žrtve nebi pravedno zahtjevati moglo.

Ako se i uz takovu uredbu uvidja potreba mjestnih nadzornikah za svaku školu, te ako se na ta mjesta — kano što bi biti imalo — postave ljudi relativno najvaljaniji; tada se — budući mjestni školski nadzornik i onako duša odboru — može ostati kod obćinske školske uprave onakove, kakova je uredjena zakonom od godine 1874. i za kakovu, osim drugih razlogah, vojuje poglavito taj razlog, da za svaki posao najbolje skrbe oni, kojih se takov posao najbliže tiče, a to su u pogledu škole, školske obćine, iliti roditelji djece školu polazeće.

Prama tomu imala bi se obćinska školska uprava urediti i u bivšoj vojnoj krajini.

Prelazeć na županijsku upravu, valja prije svega konstatovati, da je na ovom stupnju školsko-upravne organizaeije nadzor školah dan danas posvuda d r ž a v n i i da se posvuda obavlja po plaćenih organih, osim Švajcarske, gdjeno članovi kotarskoga školskoga nadstojničtva (Bezirksschulpflege) pučke škole dotičnoga kotara medju se podiele, te ih bezplatno nadziru.

I kod nas se je mislilo učiniti po pučku školu i njezin napredak nješto koristna, kada se je novim školskim zakonom od god. 1874. županijski školski nadzor povjerio vještačkim rukam — organom, kojim to ima biti izključiva zadaća; javnim činovnikom od zemlje plaćenim i zemaljskoj vladi podpuno podčinjenim i odgovornim.

Nu tom uredbom stvorilo se je nješto samo polovična i zato neshodna. Nije postavljeno toliko školskih nadzornikah, koliko ima podžupanijah, kako bi svaka od njih za školske poslove imala svojega strukovnoga činovnika, kano što ga ima n. p. za poslove javnoga zdravstva, nego se je za nevolju namjestilo toliko školskih nadzornikah, koliko ima županijah, s nakanom, da se organizacija školskoga nadzora (po podžupanijah) s vremenom popuni. Nu do toga nije došlo, niti je lahko doći moglo, koliko s ekonomičkih razlogah, toliko i s nedostatka osoblja; ali je odatle sliedilo, da se je županijskim školskim nadzornikom u upravnom organizmu morao dati neki iznimni samostalni i bi reć ekstratoritorijalni položaj, koji je postao izvorom svakojakih sukobah izmedju njih i političkih oblastih, negovoreć o tom, da su se županijski nadzornici, kakovi su se za sada naći mogli, za takovo samostalno uredovanje pokazali gdješto slabo prikladni.

Vika, koja se je toga radi sa svih stranah digla na te školske nadzornike, ako i nije možda u svem osnovana, u mnogom je ipak opravdana, te se je i kr. zemaljska vlada tečajem prošlih šest godinah morala uvjeriti, da se županijski školski nadzor ovakov, kakov je sada, ostaviti nemože.

Prigodom predstojeće političke organizacije staroga i novoga područja, dala bi se ta institucija postaviti na zdravije temelje. Pitanje o plaćenu ili neplaćenu županijskom nadzoru nemora se kod nas iznova zapodjevati; jer plaćeni nadzor već obstoji, te kad bi se dokinuti hotio, valjalo bi prije svega misliti: što će biti od ono 14

nadzornikah, što u jednom i drugom dielu kraljevinah sada službuju te se lahko u druge službe namjestiti nemogu.

Ostane li vlada načelu plaćenoga nadzora i nadalje sklona, tada bi se taj materijal prilično dobro razporediti i koristno upotriebiti mogao tim načinom, da se svakoj od novoustrojiti se imajući županijah pridieli po jedan, a gdje potreba bude i po dva nadzornika, koji bi, kano članovi županijsko - činovničkoga sbora sa primjernim rangom, poslovne komade pedagogičko-didaktičkoga, a donekle i administrativnoga sadržaja poput drugih strukovnih činovnikah riešavali i pučke škole u županiji pregledavali.

Ustroje li se, kano što bi trebalo, uz nove županije za školske poslove, kano druga i treća instancija, županijski školski odbori, nalik postojećim u bivšoj vojnoj krajini okružnim školskim viećem, a donekle i ovostranim županijskim školskim odborom, tada bi školski nadzornik imao, kano što je i sada, biti članom takova odbora.

Za sada ima, dakako više školskih nadzornikah, nego što bi po preustrojstvenoj osnovi imalo biti županijah; ali nekoji su od njih već doslužili te bi se u mir odpraviti imali; jedan je sa službe dignut, a za nekoje županije morala bi se, kako je jur napomenuto i po njih dvojica postaviti, te bi tako jedva koji prekobrojan pretekao.

U Ugarskoj su zakonom od g. 1868. (§. 123.) postavljeni posebni plaćeni okružni nadzornici školski, koji su ujedno predsjednici školskoga vieća. Radi toga nadzora dieli se ova zemlja po županijah u školska okružja.

U cislajtaniji imenuje ministar za bogoštovje i nastavu za svako školsko okružje (koje se podudara s političkim okružjem) školskoga nadzornika na tri godine izmedju školskih vještakah, ponajviše učiteljah srednjih školah i preparandijah, a gdješto i vrstnijih pučkih učiteljah, kojim se za vrieme funkcije podieljuje dopust uz postavu zamjenika o trošku države, te paušal u ime putnoga troška i dnevnicah.

Pomišljalo se je kod nas i na takov o k r u ž n i nadzor školah, koji bi se povjerio inteligentnim ljudem, u prvom redu svećenikom, zatim vlasteli, umirovljenim činovnikom, vrstnijim učiteljem itd. bez stalne plaće, nego samo uz stanoviti paušal u ime putnoga troška i uzdržavanja.

Takovu nadzoru nalazi se primjer u Belgiji, ali samo za kantone (— našim projektovanim kotarom) dočim za pokrajine obstoje državni plaćeni nadzornici.

Kad bi se kod nas našlo toliko ljudih za valjano obavljanje te službe prikladnih, neima sumnje, da bi ta nova institucija okružnih školskih nadzornikah bila po pučke škole veoma koristna, jer bi se njom izpunila velika praznina izmedju mjestne i županijske uprave školske.

k §. 176. slovo g).

Ustanova toga §., da zemaljska vlada, svake godine izdaje tiskom svestrano izvješće o stanju pučkih školah, imala bi se promieniti tako, da se upitno izvješće izdaje svake treće godine, kano što biva i u zemljah mnogo većih od naše, u kojoj se tečajem jedne godine nemogu dogoditi mnoge promjene, te će se ustanovom duže periode od triuh godinah prepriečiti, da se znatnim troškom neopetuju nemalo cielim sadržajem iste stvari od jedne godine do druge.

